

การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน
ของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทสาขาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
พ.ศ. 2560

**Dhamma Communication in the Morals and Ethics Training Camp for Children
and Youth Project at Wat Sai-Ngam (Ba), Kamphaeng Phet Province**

Miss Wassana Yuthachum

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for
the Degree of Master of Communication Arts
School of Communication Arts
Sukhothai Thammathirat Open University

2017

หัวข้อวิทยานิพนธ์ การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก
และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร
ชื่อและนามสกุล นางสาววาสนา ยุทธชุม
สาขาวิชา นิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
อาจารย์ที่ปรึกษา 1. รองศาสตราจารย์ธีรารักษ์ โพธิ์สุวรรณ
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร

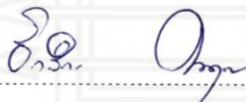
วิทยานิพนธ์นี้ ได้รับความเห็นชอบให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรระดับปริญญาโท เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2560

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

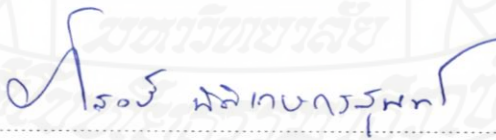
ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.บุพผา เมฆศรีทองคำ)

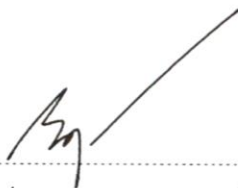
กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ธีรารักษ์ โพธิ์สุวรรณ)

กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร)

ประธานกรรมการบัณฑิตศึกษา

(รองศาสตราจารย์ ดร.กฤษณา รุ่งโรจน์วิชย์)

ชื่อวิทยานิพนธ์ การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของ
วัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้วิจัย นางสาววาสนา ยุทธชুম **รหัสนักศึกษา** 2571500665 **ปริญญา** นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษา (1) รองศาสตราจารย์ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ (2) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสวดี
นิติเกษตรสุนทร **ปีการศึกษา** 2560

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ
2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ 3) อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ 4) ความ
เข้าใจในเนื้อหาธรรมะและ 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมใน โครงการค่ายอบรมคุณธรรม
จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ
กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระวิทยากร จำนวน 6 รูป โดยการเลือกแบบเจาะจงและกลุ่มตัวอย่าง คือ
เด็กและเยาวชนที่เคยผ่านการอบรม โครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมจำนวน 400 คน โดยการ
สุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล
ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการสื่อสารธรรมะประกอบด้วย พระวิทยากรที่มีความรู้
ทั้งทางโลกและทางธรรม มีทักษะในการสื่อสาร มีจิตวิทยาในการสื่อสาร มีเทคนิคการถ่ายทอด
ในภาษาที่เข้าใจง่าย มีความสามารถนำเสนอเชื่อถือ สारได้แก่ เนื้อหาเกี่ยวกับพุทธประวัติ ธรรมะ ศาสนพิธี
การทำสมาธิ สื่อมีทั้งสื่อ บุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อใหม่ สื่อพิธีกรรม ผู้รับสารคือ เด็กและเยาวชน
อายุระหว่าง 13-18 ปี ที่เคยอบรมโครงการนี้มาแล้ว 1 ครั้ง ซึ่งชอบกิจกรรมแปลกใหม่ 2) กลยุทธ์การ
สื่อสารได้แก่กลยุทธ์การใช้สื่อคือเสียงดนตรี เพลง ภาพนิ่ง พาวเวอร์พอยท์ วิดิทัศน์ วัตถุจำลอง
สื่อใหม่ และกลยุทธ์การใช้สารทั้งวจนภาษาและอวจนภาษา 3) อุปสรรคในการอบรม คือ พระวิทยากร
ที่มีความรู้และทักษะในการอบรมมีไม่เพียงพอ สื่อมีจำนวนน้อยและขาดความสมบูรณ์ด้านเทคนิคสาร
ไม่สอดคล้องกับอายุของผู้เข้าอบรม ผู้รับสารบางส่วนขาดความสนใจในการอบรม จดจ่ออยู่กับ
โทรศัพท์ 4) เด็กและเยาวชนมีความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะในระดับมาก และ 5) เด็กและเยาวชนมีความ
พึงพอใจต่อการจัดอบรมโครงการค่ายธรรมะในระดับมาก

คำสำคัญ กระบวนการสื่อสารธรรมะ กลยุทธ์การสื่อสารธรรมะ ความเข้าใจและความพึงพอใจ

Thesis title: Dhamma Communication in the Morals and Ethics Training Camp for Children and Youth Project at Wat Sai-Ngam (Ba), Kamphaeng Phet Province

Researcher: Miss Wassana Yuttachum; **ID:** 2571500665;

Degree: Master of Communication Arts; **Thesis advisors:** (1) Theerarux Photisuwan, Associate Professor; (2) Dr. Passawalee Nittikasetsoontorn, Assistant Professor;

Academic year: 2017

Abstract

The objectives of this research were to study 1) the process of Dhamma communication in the Morals and Ethics Training Camp for Children and Youth Project at Wat Sai-Ngam (Ba), Kamphaeng Phet Province; 2) the strategies of communication used in the project; 3) the difficulties encountered with teaching Dhamma in the project; 4) the participants' understanding of Dhamma after the training; and 5) the participants' satisfaction with the project.

This research applied combined research methodology: qualitative and quantitative methods. The key informants were 6 monks who taught Dhamma at the Morals and Ethics Training Camp for Children and Youth Project at Wat Sai-Ngam (Ba), chosen through purposive sampling. The sample population was 400 youths who had participated in the training camp, chosen through purposive sampling. Data were collected using an interview form and a questionnaire; further analyzed with descriptive analysis.

The results showed that 1) The communication process comprised of monks who were knowledgeable in both worldly matter and Dhamma, and calm and respectful. They had good communication skills and applied psychology techniques in communicating Dhamma. Moreover, their communication techniques is using easy-to-understand language. The messages they communicated were stories of Buddha's life, Buddha's teachings, religious ceremonies and meditation. The communication channels are the mixed between interpersonal communication, electronic media, new media, and ceremonial media. The receivers were youths aged 13-18 who enjoyed the challenge of new activities and had attended the training camp before. 2) Communication strategies were music, pictures, Power point presentations, videos, models, new media and both verbal and nonverbal messages. 3) the communication difficulties were the shortage of monks with the necessary skills and knowledge to teach, a lack of media and incomplete technical backup, some of the messages were not compatible with the participants' age, and some of the participants did not pay attention to the training but were constantly using their smart phones. 4) After training, the participants had a high level of understanding about Dhamma. 5) the participants were satisfied with the training camp at high level.

Keywords: Dhamma communication process, Dhamma communication strategies, Understanding and satisfaction

กิตติกรรมประกาศ

การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความกรุณาเป็นอย่างยิ่งจากรองศาสตราจารย์ ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภัสวดี นิตินทรสุนทร อาจารย์สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และรองศาสตราจารย์ ดร. บุปผา เมฆศรีทองคำ อาจารย์คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ที่ได้กรุณามาเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รวมทั้งให้คำแนะนำและติดตามการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้อย่างใกล้ชิดตลอดมา นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสำเร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านเป็นอย่างยิ่ง

ขอขอบพระคุณ คุณพ่อวัลยา ยุทธชুম ผู้เป็นบิดาคุณแม่สมบุญต์ ยุทธชুমผู้เป็นมารดา พร้อมทั้งหัวหน้าศูนย์วิจัยนิเทศศาสตร์เขตร้อนมหาวิทยาลัยมหิดล และมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ซึ่งได้ส่งเสริมสนับสนุนทุนในการศึกษาเล่าเรียนครั้งนี้ รวมถึงเพื่อน ๆ พี่ ๆ นิเทศศาสตร์ รุ่น 11 ทุกท่านที่เป็นกำลังใจและให้คำปรึกษาเสมอมา ขอกราบอนุโมทนาสาธุพระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) อุกุฐาโน เจ้าอาวาสวัดไทรงาม (ป่า) กำแพงเพชร และพระวิทยากรทุกรูป คณะกรรมการวัดเจ้าหน้าทีทุก ๆ ท่านและที่สำคัญที่สุดคือเด็กและเยาวชนที่เคยรับการฝึกอบรมที่วัดแห่งนี้ ทุกท่านที่ได้เสียสละเวลาและให้ความร่วมมือให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถาม

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์ครั้งนี้ทุกท่านที่ได้กรุณาให้การสนับสนุนช่วยเหลือและให้กำลังใจตลอดมา

วาสนา ยุทธชুম

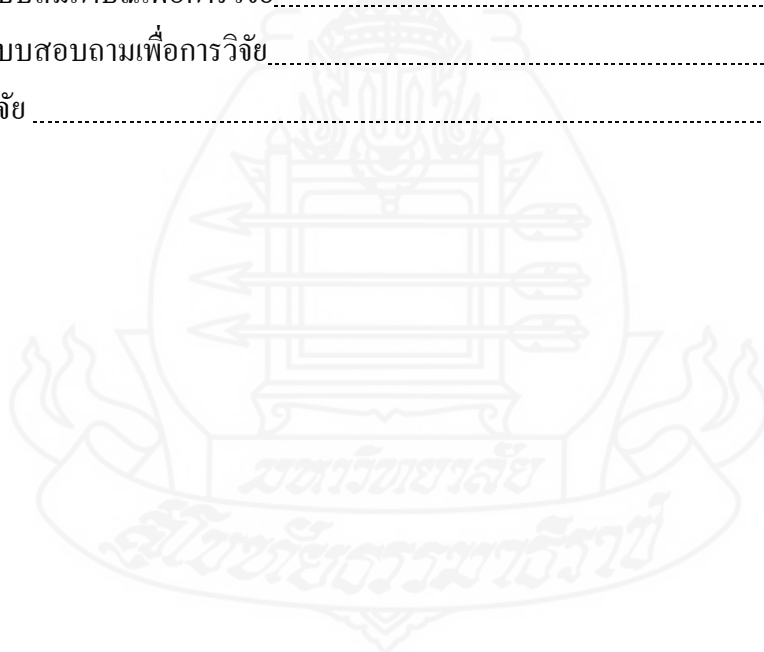
พฤศจิกายน 2560

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
ปัญหาคำถามวิจัย.....	6
วัตถุประสงค์การวิจัย.....	7
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	7
ขอบเขตของการวิจัย.....	8
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	8
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	9
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	10
แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสาร.....	10
แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสาร.....	34
แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะ.....	42
แนวคิดเกี่ยวกับความเข้าใจ.....	50
แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ.....	59
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	61
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	72
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง.....	72
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	74
การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ.....	76
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	76
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	77

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	78
ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ.....	78
ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ.....	95
บทที่ 5 สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	100
สรุปการวิจัย	100
อภิปรายผล	107
ข้อเสนอแนะ	114
บรรณานุกรม	116
ภาคผนวก	123
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย.....	124
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	127
ประวัติผู้วิจัย	131

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 2.1 ประเภทการสื่อสาร.....	21
ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มตัวอย่างของสถานศึกษาจำนวน 5 โรงเรียน.....	73
ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของเพศ อายุ และระดับการศึกษา.....	96
ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ที่ตอบถูกในข้อความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะและ หลักธรรมต่าง ๆ ในการเข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม.....	97
ตารางที่ 4.3 แสดงค่าเฉลี่ยค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความพึงพอใจของผู้ที่เคยเข้ารับ การอบรมโครงการค่ายธรรมะ.....	99

ญ

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 2.1 ลักษณะความพึงพอใจของบุคคล.....	60
ภาพที่ 4.1 แสดงการสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน ของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร.....	84

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์กับการสื่อสารเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ได้เรียกได้ว่าการสื่อสารตลอดเวลาตั้งแต่เรตื่นนอน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารกับตนเอง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารมวลชน นอกจากนี้มนุษย์ต้องอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ในการดำรงชีวิตและเพื่อให้อยู่กับคนอื่นในสังคมได้ และการสื่อสารยังเป็นเครื่องมือสำคัญของกระบวนการทางสังคม ที่ก่อให้เกิดการรวมตัว ตั้งแต่สังคมขนาดเล็ก คือ ครอบครัว ชุมชนเผ่าพันธุ์ และสังคมขนาดใหญ่ระดับประเทศ ยิ่งสังคมที่มีความสลับซับซ้อน การสื่อสารยิ่งอาจก่อให้เกิดความไม่เข้าใจและไม่เข้าใจแก่สมาชิกในสังคม การสื่อสารสามารถสร้างวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งอิทธิพลที่จะทำให้เกิดวัฒนธรรมส่วนมากเกิดขึ้นมาจากความเชื่อทางศาสนา อันเป็นที่พึงพิงทางใจมวลมนุษยชาติ การสื่อสารจึงเป็นเครื่องมือในการรักษา และสืบทอดความเชื่อหรือคำสอนทางศาสนาจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนรุ่นถัดไป (ธีระพล มะอาจเลิศ, 2556) จะเห็นได้ว่าการสื่อสารมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตกับมนุษย์เป็นอย่างยิ่งเนื่องจากการสื่อสารสามารถสร้างวัฒนธรรม เชื่อมโยงศาสนาและเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้

การอยู่ร่วมกันของมนุษย์สามารถเกิดความขัดแย้งขึ้นได้เนื่องจากต่างคนต่างความคิดต่างคนต่างมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกไป จากข้อมูลศูนย์สุขภาพทางจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพบว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคมจึงมักจะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มครอบครัว กลุ่มเพื่อน กลุ่มสังคม กลุ่มชุมชน หรือแม้แต่ประเทศ การอยู่เป็นกลุ่มนั้น ให้ประโยชน์กับมนุษย์ ทั้งการมีบุคคลคอยช่วยเหลือ และมีความปลอดภัยมากกว่าการอยู่ตัวคนเดียว อย่างไรก็ตาม การอยู่เป็นกลุ่มนั้น นำมาซึ่งความขัดแย้งได้” ศูนย์สุขภาพทางจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2559, 29 กุมภาพันธ์ สืบค้นจาก <http://www.chulawellness.com/index.php?>) จะเห็นว่ามนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีความสามารถในการสร้างวัฒนธรรมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข รวมถึงการส่งผ่านวัฒนธรรมต่าง ๆ ไปยังคนรุ่นหลังได้ เช่น การถ่ายทอดความรัก ความอบอุ่น การจัดระเบียบทางสังคม ความเชื่อ ศาสนา ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่มนุษย์สามารถสร้างได้ แต่ศาสนาสามารถเป็นที่พึ่งทางใจของมนุษย์ ดังคำกล่าว

ที่ว่า “ศาสนาทุกศาสนา จะเป็นสิ่งที่พึงทางใจของมนุษย์ มีหลักธรรม คำสั่งสอนที่มุ่งหมายสั่งสอนให้คนที่เป็นสมาชิกในสังคมเป็นคนดี มีคุณธรรม มีเหตุผลและศรัทธาในความถูกต้อง มีพิธีกรรม และเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเป็นศาสนานั้นๆ บุคคลไม่ว่าจะอยู่ในฐานะบทบาทใดจะต้องยึดหลักธรรมในการดำเนินชีวิต เพราะธรรมหรือหลักคำสอนจะช่วยแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ได้ อีกทั้งจะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ” ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิต (2559, 29 กุมภาพันธ์ สืบค้นจาก <http://learning.eduzones.com/67400/%>)

สำหรับประเทศไทยเป็นประเทศที่นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ศาสนาพุทธเป็นศาสนาของพระพุทธองค์และมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวตะวันออก หลักคำสอนของพระพุทธองค์ได้ครอบคลุมถึงเรื่องการสื่อสารของมนุษย์ทั้งในด้านการรับรู้ การพูด การฟัง การเปิดรับสาร ความคิดและความเชื่อ ซึ่งหลักการสื่อสารตามแนวพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารในยุคปัจจุบัน หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาถือได้ว่าเป็นค่านิยมหลักทางด้านจิตวิญญาณในการดำเนินชีวิตของคนไทย อาจกล่าวได้ว่าศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทย เพราะคนไทยส่วนใหญ่นั้นนับถือศาสนาพุทธ ปัจจัยที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้ยาวนาน คือ กลยุทธ์การเผยแผ่พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและเหล่าพระอรหันต-สาวก ตลอดถึงพุทธบริษัท 4 (ภิกษุ, ภิกษุณี, อุบาสก, อุบาสิกา) (สาวดี วิจารณ์วิเศษณ์, 2555)

งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์นั้น จะพบในการพัฒนาและกระบวนการสื่อสารของพระสงฆ์ เช่น พรรณนิภา วงษ์มิตร (อ้างถึงใน ยุทธนา สุคนธ์, 2555 น. 3) ได้ศึกษาเกี่ยวกับ บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา พบว่า การเป็นผู้นำความคิดเห็น ความน่าเชื่อถือ พฤติกรรมการสื่อสารของพระสงฆ์ ปริมาณการรับสารของประชาชนจากพระสงฆ์ และการมีส่วนร่วมของประชาชน พระสงฆ์มีความเป็นผู้นำในระดับสูง มีความน่าเชื่อถือในระดับสูง มีพฤติกรรมการสื่อสารในระดับมาก ช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (อ้างถึงใน ธวัชชัย ดวงไทย, 2556 น. 6) ศึกษาเรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาจุติชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) พบว่า พระสงฆ์ที่มีความสามารถทางการสื่อสารจะใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายเป็นรูปธรรม ไม่ใช่คำศัพท์ภาษาบาลี มีการยกตัวอย่างและการเปรียบเทียบอุปมา ซึ่งพระสงฆ์มีรูปแบบการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมให้ความสำคัญโดยเน้น “การถ่ายทอด ให้ร่วมสมัย” มีความเข้าใจสถานการณ์ปัจจุบัน โดยการนำสถานการณ์ประกอบด้วยการใช้ภาษาต้องเป็นภาษาของคนร่วมสมัย ใช้ประสบการณ์ตรงเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมอย่างถึงแก่น

จินตวีร์ เกษมสุข (2554 น. 67) กล่าวว่า “พระสงฆ์ถือเป็นผู้ส่งสารที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารผ่านรายการโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และสื่อต่าง ๆ อีกมากมาย รวมไปถึงการจัดการอบรมซึ่งถือเป็นสื่อกิจกรรมที่มีพระสงฆ์เป็นผู้ส่งสารและถ่ายทอดสารได้เป็นอย่างดี”

ในยุคของกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมของคนในสังคม และที่สำคัญต่อเด็กและเยาวชนไทย ทั้งกระแสการแข่งขันทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมต่างชาติผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (ICT) สื่ออินเทอร์เน็ต สื่อมวลชนในหลายรูปแบบได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลง ด้านค่านิยม วัฒนธรรมความเชื่อของคนในสังคมไทย จนก้าวไปสู่สังคมวัตถุนิยม และบริโภคนิยม รวมถึงคนไม่น้อยในสังคมไทย โดยเฉพาะเยาวชนบางส่วนเริ่มหันห่างศาสนา และจะส่งผลให้เกิดความห่อหุ้มในศีลธรรมและจริยธรรมมากขึ้น มีงานวิจัยหลายชิ้นที่สะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาทางสังคมของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะด้านคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกสาธารณะ งานวิจัยเรื่องคุณภาพวัยรุ่นกรณีศึกษานักเรียนสายสามัญและสายอาชีพในเขตกทม. ชลบุรี เชียงใหม่ นครราชสีมา และสงขลา ของ นายแพทย์ สุริยเดช ทวีปาคี สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติมหาราชินี (2549 น. 12) พบว่า วัยรุ่นไทยขณะนี้ขาดจิตสำนึกสาธารณะ ชุมชนอ่อนแอและไม่สนใจซึ่งกันและกัน ผลงานวิจัย โครงการ Child Watch 2548-2550 ของสมพงษ์ จิตระดับ (2550 น. 6) ที่ศึกษาสถานการณ์ของเยาวชนด้านการศึกษาในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล พบว่า เยาวชนในกรุงเทพฯ และปริมณฑลกลุ่มที่โดดเด่นมากที่สุด ได้แก่ อุดมศึกษาและกลุ่มเด็กที่ลอกการบ้านเพื่อน หรือข้อสอบเพื่อนมากที่สุด ได้แก่ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

นอกจากนี้ยังพบว่า สิ่งที่กำลังระบอบมากที่สุดในกลุ่มเด็กและเยาวชนระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้แก่ยาเสพติด (สุริยเดช ทวีปาคี 2549, สมพงษ์ จิตระดับ 2550, อ้างถึงใน กุลทิพย์ ศาสตรระจิก, 2552 น. 3) จากผลการวิจัยของนักวิชาการข้างต้นจะเห็นได้ว่าปัญหาที่เกิดขึ้นกับเด็กและเยาวชนเป็นปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ขาดคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต ดังนั้นการอบรมเรื่องคุณธรรม จริยธรรมหรือการพัฒนาจิตสำหรับเด็กและเยาวชนจึงเป็นเรื่องที่ทุกองค์กรควรให้ความสำคัญ เด็กและเยาวชนที่ไม่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมในวันนี้ก็เหมือนต้นไม้ที่ขาดรากแก้ว ไม่สามารถเจริญเติบโตเป็นมนุษย์อย่างสมบูรณ์ ดังนั้น ผู้ปกครอง ครู พระภิกษุสงฆ์ ตลอดจนสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการทำหน้าที่อบรม สั่งสอน ปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม และสิ่งที่ถูกต้องให้เด็กและเยาวชน ในการเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวันหน้าและสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขโดยการวางรากฐานของการปฏิบัติปฏิบัติชอบให้แก่กลุ่มเด็ก และเยาวชน

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันนี้ เป็นที่ยอมรับกันว่า มีความเจริญก้าวหน้าในการพัฒนาประเทศด้วยเทคโนโลยี ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ประชาชนส่วนหนึ่งได้รับความสะดวกสบายทางด้านวัตถุมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันความเสื่อมทางด้านจิตใจก็ทวีขึ้นจนเป็นที่น่าวิตก ดังจะเห็นได้จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างสลับซับซ้อน เช่น ผู้คนไม่เคารพต่อหลักของศีลธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ขาดระเบียบวินัย จึงส่งผลให้สภาพสังคมล่มสลาย เกิดปัญหามากมายดังที่เห็นเช่นทุกวันนี้ จนกล่าวได้ว่า “พัฒนาเพียงแต่ด้านวัตถุแต่ไม่พัฒนาด้านจิตใจ” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มักจะไม่สนใจ ธรรม ไม่เรียนรู้ธรรม และไม่มีธรรมอยู่ในจิตใจแล้ว ยิ่งทำให้พวกเขาขาดที่พึ่งทางใจ ไม่มีภูมิคุ้มกันด้านจิตใจ มีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ หลงยึดติดอยู่กับความเจริญทางด้านวัตถุนิยมมากไป และความเสื่อมลงทางด้านจิตใจกลับเกิดมีมากขึ้น คือ มีความย่อหย่อนในด้านศีลธรรม จริยธรรม ฉะนั้น ปัญหาสังคมหลายด้านจึงรุมล้อมคุกคามเด็กและเยาวชนให้หลงผิด และมีพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากเดิม ขาดระเบียบวินัย มีค่านิยมในทางฟุ่มเฟือย เห็นแก่ตัว ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่สั่งตามโครงสร้างของสังคมไทยจางหายไป เพราะไม่มีการศึกษา ธรรม ไม่ยึดถือปฏิบัติตามหลักศีลธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เด็กและเยาวชนไทยในปัจจุบัน ก่อปัญหามากมายขึ้น เช่น ปัญหาการก่อเหตุทะเลาะวิวาท ปัญหาการระบาดของยาเสพติดในกลุ่มนักเรียนเยาวชน ปัญหาการประพฤติน่าไม่เหมาะสมในเวลาเรียน ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ในวัยเรียน และปัญหาอาชญากรรมต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมที่เกิดขึ้น เป็นต้น

จากปัญหาของเด็กและเยาวชนดังกล่าวนี้ การกำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนาเด็กและเยาวชนจึงจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาเด็กเยาวชนในภาวะเสี่ยงในขณะนี้ เป้าหมายสำคัญคือ การพัฒนาคน ซึ่งคนในที่นี้คือเด็กและเยาวชน อันเป็นพลังของชาติให้ถึงพร้อมในทุกด้านทั้งพัฒนาทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม คุณธรรมจริยธรรม ป้องกัน เสริมสร้างอย่างถูกวิธี มีความเหมาะสมกับช่วงวัยพัฒนาการของเด็กและเยาวชนในช่วงนี้ โดยการพัฒนาที่ยั่งยืนในด้านร่างกาย ก็ต้องมีความแข็งแรงโดยไม่ไปยุ่งเกี่ยวกับสิ่งเสพติดต่าง ๆ ที่จะทำให้อวัยวะทรุดโทรม ในด้านจิตใจก็ทำให้มีความสะอาดบริสุทธิ์มีจิตใจที่สดชื่น เบิกบานพร้อมในการที่จะพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม มีอารมณ์ที่มั่นคง

วัดไทรงาม (ป่า) เป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดกำแพงเพชร แห่งที่ 1 ได้รับการจัดตั้งตามมติ มหาเถรสมาคม ครั้งที่ 31/2544 สังกัด มหานิกาย ตั้งอยู่ที่บ้าน ไทรงาม หมู่ที่ 4 ตำบลไทรงาม อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร โดยมี พระครูโสภณวชิรกิจ ฉายา อุตฺตฺฐาโน นามเดิมว่าสง่า จันศิริ เป็นเจ้าสำนักด้วยสภาพแวดล้อมภายในวัดไทรงาม (ป่า) มีความพร้อมในหลาย ๆ ด้าน สามารถใช้เป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาได้มาก เช่น โบสถ์

ศาลาปฏิบัติธรรมศาลาสวคมนต์ ศาลาธรรมะสังเวช เมรุ เป็นต้น จึงทำให้นักเรียนที่เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้จากธรรมชาติ และสถานที่จริง ทำให้มีแรงจูงใจ มีความสนใจ มีความกระตือรือร้น ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เกิดความซึมซับ ซาบซึ้งได้ง่ายขึ้น ฉะนั้น การอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมจริยธรรมและศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในวัดไทรงาม (ป่า) แห่งนี้ จึงถือได้ว่าเป็นโครงการที่ได้รับความนิยมจากสถานบันการศึกษาต่าง ๆ มาเข้ารับการอบรมในแต่ละปีเป็นจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จากตาราง สถิติผู้เข้าอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด แห่งที่ 1 วัดไทรงาม (ป่า) ตำบล ไทรงาม อำเภอไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชรประจำปี 2559

ค่ายคุณธรรมสำนักปฏิบัติธรรม วัดไทรงาม (ป่า) แห่งนี้ มีผู้เข้ารับการอบรมได้แก่ นักเรียน เยาวชน ข้าราชการและประชากรทั่วไป รวมทั้งสิ้น 78,107 คน วัดไทรงาม (ป่า) แห่งนี้ จึงได้รับจัดตั้งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัด เมื่อวันที่ 9 ตุลาคม 2547 พระครูโสภณวชิรกิจ ฉายา อุภูฐานโพนพร้อมพระวิปัสสนา เป็นพระนักเผยแผ่พุทธธรรมได้เป็นส่วนหนึ่งในการแก้ปัญหา และช่วยสังคม โดยให้ความร่วมมือกับทางภาครัฐ ดำรงในพื้นที่ จัดทำโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม สำหรับประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชนเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยอาศัยหลักธรรมคำสอนและนำพาในการปฏิบัติธรรมให้กับหน่วยงานต่าง ๆ และหน่วยงานการศึกษาในทุกระดับ ของจังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พุทธศักราช 2541 จนถึงปัจจุบัน รวม 19 ปี

โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร เป็นอีกหนึ่งโครงการที่ได้รับความสนใจจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาที่เห็นความสำคัญโดยนำเด็กและเยาวชนมาเข้ารับการอบรมธรรมะ เป็นโครงการที่เน้นการสร้างศาสนทายาทมากกว่าศาสนสถาน มีผู้เข้าร่วมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมแล้วประมาณ 800 รุ่น รุ่นละ 150 คน ในหัวข้อ “ผู้ธรรม ฐูหน้าที่ ชีวิตมบูรณ์” โดยแบ่งเป็น 2 หลักสูตรคือหลักสูตรการอบรม 3 วัน 2 คืนและหลักสูตร 5 วัน 4 คืน ทั้งสองหลักสูตรจะมีกิจกรรมที่เหมือนกันคือ ภายในหลักสูตรจะมีกิจกรรมเกี่ยวกับสมาทานศีล สมาทานกรรมฐาน การทำสมาธิภาวนา เติมน้ำมันเจริณสติ สวคมนต์ทำวัตรเย็น แผ่เมตตา และฟังธรรมไขข้อข้องใจเกี่ยวกับเรื่องกฎแห่งกรรมละเว้นจากการทำบาป มีการฝึกสติ ฝึกสมาธิในการใช้กับชีวิตประจำวัน ส่วนใหญ่เด็กและเยาวชนมักเข้าร่วมโครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรมของในหลักสูตร 3 วัน 2 คืน ทั้งนี้รูปแบบและวิธีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับธรรมะและการวิปัสสนาในรูปแบบการจัดการอบรมจะมีการบูรณาการเนื้อหาสาระให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันและกลุ่มผู้รับสาร หลักสูตรการอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมของวัดไทรงาม (ป่า) พระครูโสภณวชิรกิจ อุภูฐานโพน (พระอาจารย์สง่า) ให้ความสำคัญในหลักธรรมคำสอนเกี่ยวกับเรื่อง วินัยชาวพุทธ ว่าด้วย ทิศทั้ง 6 ทิศ

ค่ายคุณธรรม จริยธรรมมีมานานแล้ว เริ่มจากนายอำเภอสุวัฒน์ พิทักษ์วงศ์ นายอำเภอ ไทรงาม มาขอร้องให้ทางวัดช่วยอบรมนักเรียนให้หน่อย เพราะช่วงนั้นมียาเสพติดเยอะมากเลยให้ ทางโรงเรียนในเขตอำเภอไทรงาม ส่งเด็กมาอบรมโรงเรียนละ 10 คน มีทั้งหมด 13 โรงเรียนทางวัด ออกค่าใช้จ่าย ให้ทั้งหมด มีทั้งหมด 3 รุ่น ต่อมาได้อบรมให้นักเรียน จึงอบรมให้ด้วยงบประมาณ เพียง 5,000 บาท

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะผ่าน โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดยศึกษากลยุทธ์การสื่อสารการ เผยแพร่ธรรมะ อุปสรรคการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการ ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะ ในการอบรมและความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการ ซึ่งเป็นการวัดทั้งผู้ส่งสารและ ผู้รับสารผลการศึกษาที่ได้รับจะนำไปใช้เป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร อันจะก่อให้เกิด ประโยชน์ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชนได้มีหลักในการประพฤติปฏิบัติ ที่ดีในชีวิต และเป็นการธำรงพระพุทธศาสนาให้คงอยู่ในสังคมไทยสืบไป

2. ปัญหาวิจัย

2.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรมีขั้นตอนอย่างไร

2.2 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม เด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรคืออะไร

2.3 อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรคืออะไร

2.4 ผู้เข้าอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรมีความเข้าใจเนื้อหาธรรมะจากการอบรมอย่างไร

2.5 ความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และ เยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรมีความพึงพอใจในระดับใด

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

3.1 เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

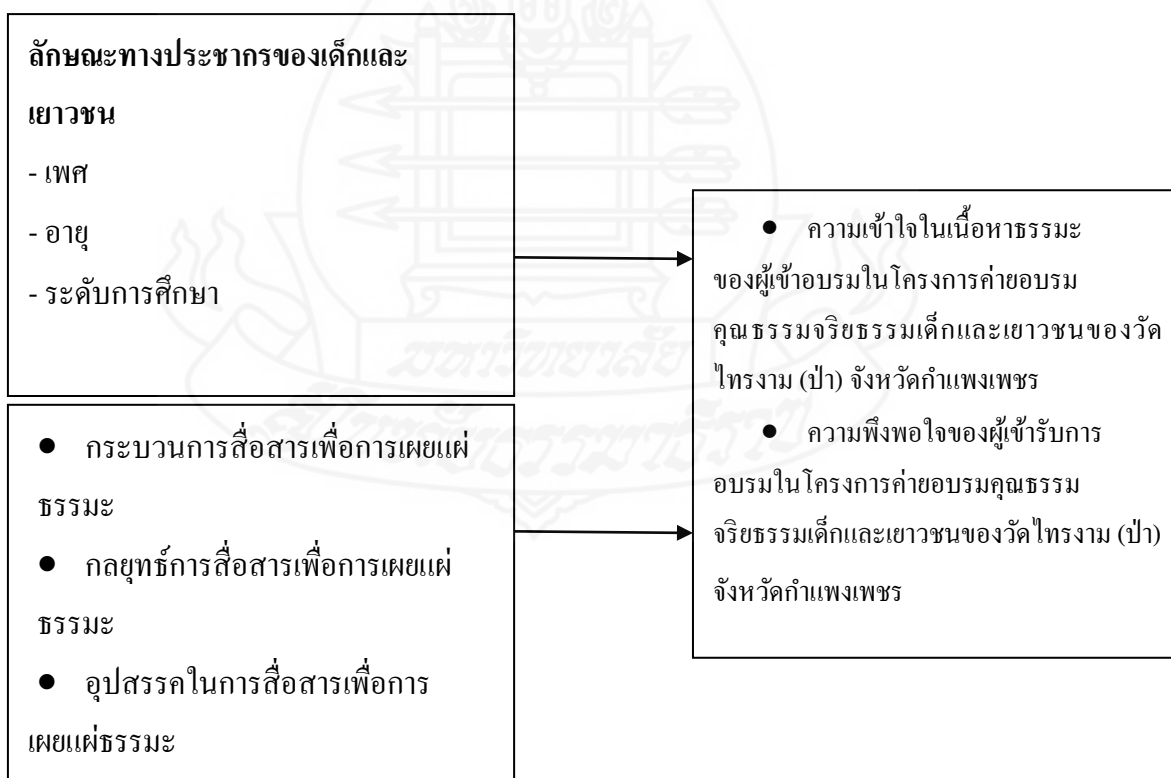
3.2 เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

3.3 เพื่อศึกษาอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

3.4 เพื่อศึกษาความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

3.5 เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

5. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตการศึกษาไว้ดังนี้ คือ

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 3) อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 4) ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ขอบเขตด้านพื้นที่ คือ โครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร หลักสูตรเข้าค่ายธรรมะ (พุทธบุตร) สำหรับนักเรียน หลักสูตร 3 วัน 2 คืน

ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้แก่ พระวิทยากร จำนวน 6 รูป กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนและนักศึกษาที่เคยเข้ารับการอบรมธรรมะในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรจำนวน 400 คน จากโรงเรียนทุ่งโพธิ์ทะเลวิทยา โรงเรียนวัชรวิทยา โรงเรียนบ้านเกศกาศร โรงเรียนอนุบาลคลองขลุง และวิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร

ขอบเขตด้านระยะเวลา เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่าง 1 มีนาคม ถึง 31 พฤษภาคม 2560

6. นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

6.1 โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน หมายถึง หลักสูตรการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ที่จัดขึ้นเพื่อเผยแพร่ธรรมะแก่พุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะเด็ก และเยาวชนมี ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน ของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ซึ่งมีพระวิทยากรเป็นผู้ทำหน้าที่ฝึกอบรม

6.2 กระบวนการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ธรรมะ หมายถึง การสื่อสาร ของผู้ส่งสาร คือ พระวิทยากรผู้ทำหน้าที่อบรมของโครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรม สาร หมายถึง เนื้อหาในการอบรม สื่อ หมายถึง ช่องทางในการอบรม และ ผู้รับสาร หมายถึง เด็กและเยาวชนที่มาเข้าโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม

6.3 พระวิทยากร หมายถึง พระสงฆ์ในวัดไทรงาม (ป่า) ที่ทำหน้าที่ฝึกอบรม

6.4 เด็กและเยาวชน หมายถึง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลายและนักศึกษา อายุระหว่าง 13 ถึง 18 ปี ของโรงเรียนและวิทยาลัยในเขตจังหวัดกำแพงเพชร 5 โรงเรียน ได้แก่ โรงเรียนทุ่งโพธิ์ทะเลวิทยา โรงเรียนวัชรวิทยา โรงเรียนบ้านเกศกาสร โรงเรียนอนุบาลคลองขลุง และวิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชรที่เคยผ่านการอบรมนี้มาแล้ว 1 ครั้ง

6.5 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ หมายถึง วิธีการสื่อสารเนื้อหาธรรมะของพระวิทยากรที่ใช้สื่อสารกับผู้เข้าร่วมอบรมแล้วทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาธรรมะได้ดี มีประสิทธิภาพ ทำให้ผู้รับสารสนใจ ตั้งใจ และเข้าใจสารที่สื่อออกไปได้และนำไปปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติได้

6.6 อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ หมายถึง สิ่งที่ทำให้การสื่อสารของผู้สื่อสาร (พระวิทยากร) และผู้รับสาร (เด็กและเยาวชน) ที่เข้าร่วมโครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรม ของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ทั้งด้านผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร

6.7 ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะ หมายถึง ความรู้ ในเนื้อหาธรรมะที่ได้รับจากการอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นมัธยมศึกษาตอนปลายและระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ

6.8 ความพึงพอใจในเนื้อหาธรรมะ หมายถึง ความรู้สึกชอบ ถูกใจ ของผู้เข้ารับการอบรมที่มีต่อโครงการค่ายคุณธรรมจริยธรรมฯ ด้านพระวิทยากร ด้านเนื้อหา ด้านสื่อ ด้านระยะเวลา และด้านสถานที่และความต้องการของผู้เข้ารับการอบรม โดยวัดเป็น 5 ระดับ ได้แก่ ระดับความเข้าใจมากที่สุด ระดับความเข้าใจมาก ระดับความเข้าใจปานกลาง ระดับความเข้าใจน้อย และระดับความเข้าใจน้อยที่สุด

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ผลการวิจัยที่ได้รับจะนำไปเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสารธรรมะในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน ของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

7.2 ผลการวิจัยที่ได้รับจะนำไปพัฒนาหลักสูตรการจัดอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน ของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชรต่อไป

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร” นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 3) อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 4) ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นกรอบในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร
2. แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสาร
3. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแผ่ธรรมะ
4. แนวคิดเกี่ยวกับความรู้
5. แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสาร

การสื่อสาร (Communication) เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต เรียกได้ว่าเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง นอกเหนือจากปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ และมีความสำคัญมาก เพราะการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน นับตั้งแต่การสื่อสารระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กร วัฒนธรรม สังคม และระหว่างประเทศ ยิ่งในปัจจุบัน ซึ่งได้ชื่อว่า เป็นยุคโลกาภิวัตน์ เป็นยุคของข้อมูลข่าวสาร การสื่อสาร จึงเปรียบเสมือนสายใยของสังคม

เรียกได้ว่าการสื่อสารมีประโยชน์ทั้งในแง่บุคคลและสังคม การสื่อสารทำให้คนมีความรู้และมีโลกทัศน์ที่กว้างขวางขึ้น

1.1 ความหมายการสื่อสาร

คำว่า “การสื่อสาร” มาจากภาษาอังกฤษ คำว่า Communication หากพิจารณาความหมายด้านการสื่อสาร หรือให้คำนิยามเกี่ยวกับการสื่อสารนั้น มีความหมายที่นักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

Aristotle (แอริสโตเติล อ้างถึงใน กิติมา สุรสนธิ, 2548) นักทฤษฎีการสื่อสารได้นิยามการสื่อสารไว้ว่า “การสื่อสาร คือ การแสวงหาวิธีการชักจูงใจที่พึงมีอยู่ทุกรูปแบบ”

Samovar & Porte (แซม โอวา และ पोท, 2004 อ้างถึงใน จุฑาพรธ (จามจุรี) ผดุงชีวิต, 2551) อธิบายว่า การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการซึ่งปัจเจกแต่ละบุคคลในบริบทต่าง ๆ ไม่ว่าจะอยู่ในกลุ่มเครือข่าย องค์กร และสังคมชุมชน มีปฏิสัมพันธ์ตอบสนองและสร้างข้อมูลข่าวสารเพื่อจะปรับตัวเองให้เข้ากับบริบทหรือสภาพแวดล้อม และผู้อื่นในสังคม

สุทธพร รัตนกุล (2551) อธิบายว่า การสื่อสาร ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Communication หมายถึง การกระทำต่างๆ ที่ทำให้เกิดการถ่ายทอด หรือสื่อผ่านข้อความจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง หรือจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง หรือจากกลุ่มบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง เมื่อมีการสื่อสารเกิดขึ้น ก็จะต้องมีทั้งผู้ส่งและผู้รับ มิเช่นนั้น การสื่อสารที่สมบูรณ์ก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ การสื่อสารอาจจะแสดงถึงความต้องการ ความปรารถนา ความรู้ต่างๆ อาจสื่ออย่างตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้

เขตนกันต์ จุลจิรวัดน์ (2552) อธิบายว่า การสื่อสาร หมายถึง การถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารข้อเท็จจริงเรื่องราวต่างๆ ตลอดจนความต้องการและอารมณ์ ความรู้สึก จากบุคคลหนึ่งซึ่งทำหน้าที่ส่งผ่านสื่อต่างๆ ไปยังอีกบุคคลหนึ่งซึ่งทำหน้าที่รับสาร เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งโดยใช้ระบบสารและสัญลักษณ์

กาญจนา มีศิลป์วิภักย์ (2553) อธิบายว่า การสื่อสาร มีความหมายกว้างและครอบคลุมถึง กระบวนการทุกอย่างทั้งที่เป็นเชิงวจนะ (Verbal Communication) ได้แก่ ภาษาพูดและภาษาเขียน และเชิงอวจนะ (Nonverbal Communication) ได้แก่ ศิลปะ สี ดนตรี เป็นต้น อีกทั้งรวมถึงทุกพฤติกรรมของมนุษย์ เช่น การโบกมือ การยิ้ม การยกคิ้ว เป็นต้น การสื่อสารมีทั้งที่มีความชัดเจนสามารถตีความง่าย และที่ซับซ้อนยากต่อการตีความและการทำความเข้าใจ อย่างไรก็ตาม การสื่อสารถือว่ามีสำคัญอย่างมากต่อชีวิตมนุษย์ทุกคนไม่เลือกทั้งชาติและภาษา

ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ (2552 น. 133) อธิบายว่า “การสื่อสารเป็นกระบวนการทางสังคม ซึ่งมนุษย์ได้สร้างความหมายตามบริบทของตน โดยใช้พฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์” คือ มนุษย์จะมีพฤติกรรมสื่อสารความหมายต่างๆ โดยผ่านช่องทางในการอ่าน การเขียน การพูด และการฟัง

จากคำนิยามข้างต้นสรุปได้ว่า “การสื่อสาร” คือ การกระทำต่างๆ ที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดหรือสื่อผ่านข้อความจากที่หนึ่ง ไปยังอีกที่หนึ่ง ที่แสดงออกด้วยพฤติกรรมเชิงสัญลักษณ์ คือ การที่ผู้ส่งสาร ส่งสารผ่านสื่อไปยังผู้รับสาร ทั้งที่เป็นเชิงวัจนะ (Verbal Communication) ได้แก่ ภาษาพูดและภาษาเขียน และเชิงอวัจนะ (Nonverbal Communication) ได้แก่ ศิลปะ สี ดนตรี เป็นต้น เพื่อให้ผู้รับสารนั้น รับรู้ รับทราบ มองเห็น และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับเพื่อความสมบูรณ์ของการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร ถือได้ว่าการสื่อสาร คือ ปรากฏการณ์อย่างหนึ่งที่มีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร

1.2 ความสำคัญของการสื่อสาร

การสื่อสาร เป็นปัจจัยสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งต่อมนุษย์ทุกเพศ ทุกวัย ซึ่งไม่มีใครที่จะดำรงชีวิตโดยปราศจากการสื่อสาร โดยเฉพาะสังคมมนุษย์ที่มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตลอดเวลา ดังนั้น พัฒนาการทางสังคม จึงดำเนินไปพร้อม ๆ กับพัฒนาการทางการสื่อสาร การสื่อสารยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลและสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม การทำนุบำรุงสังคมให้น่าอยู่มากขึ้น

ทั้งนี้ การสื่อสารยังเป็นปัจจัยในการพัฒนาสังคมด้านคุณธรรม จริยธรรม ศาสนา และเทคโนโลยี รวมทั้งศาสตร์อื่น ๆ ล้วนแล้วต้องใช้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเจริญก้าวหน้าทั้งสิ้น มีนักวิชาการและงานวิจัยหลายชิ้น ค้นพบว่าความสำคัญการสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญในการดำรงอยู่ของมนุษย์ เนื่องจากการดำรงอยู่ของมนุษย์นั้น ต้องใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกัน ถือได้ว่าการสื่อสารเป็นปัจจัยที่สำคัญของการอยู่รอดของมนุษย์ชาติก็ว่าได้ (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2556 น. 8)

ดังคำกล่าวที่ว่า "การสื่อสารเป็นหัวใจในการดำรงอยู่ของมนุษย์ชาติ" (Melvin et al, 1993 p. 6 อ้างถึงใน ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2556 น. 8) เป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความสำคัญของการสื่อสารได้เป็นอย่างดี หากเราย้อนกลับไปมองพัฒนาการของมนุษย์แล้ว จะเห็นได้ว่าความรุ่งเรืองในยุคต่างๆ ล้วนเป็นผลมาจากการพัฒนาระบบการสื่อสารทั้งสิ้น (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2556 น. 8)

ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร (2556) ได้สรุปถึงความสำคัญในลักษณะต่าง ๆ ของการสื่อสารไว้ 3 ลักษณะ ดังนี้

1) การสื่อสารเป็นบ่อเกิดของอารยธรรมมนุษย์ ปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการสื่อสารเกิดขึ้นเมื่อ 40,000 ปีมาแล้ว เมื่อมนุษย์โครมันยองได้พัฒนาคำพูดและภาษาพูดในลักษณะของการเลียนเสียงสัตว์ขึ้นมา การพัฒนาดังกล่าวนี้เองที่เป็นแบ่งมนุษย์และสัตว์ทั่วไปออกจากกัน และถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของอารยธรรมมนุษย์อย่างแท้จริง ฮวน เอนริเกซ (Juan Enriquez) ผู้อำนวยการโครงการวิทยาศาสตร์ของคณะพาณิชยศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮาวาร์ด ผู้เขียนหนังสืออันโด่งดัง เรื่อง "เมื่ออนาคตไล่ล่าคุณ" (As the Future Catches You) ได้กล่าวไว้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของการสื่อสารว่า สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์คือ ความสามารถในการเข้าใจแนวคิดที่เป็นนามธรรม และสื่อสารแนวคิดเหล่านั้นถึงกันได้ (Henriquez, 2001p. 61 อ้างถึงใน ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2556)

2) การสื่อสารเชื่อมโยงบุคคลและสังคมเข้าด้วยกัน มนุษย์ได้พัฒนารูปแบบการสื่อสารต่าง ๆ ขึ้นมา ด้วยเหตุผลหลักในการดำรงชีวิต โดยเริ่มใช้สิ่งของที่มีอยู่ตามธรรมชาติ (เช่น การใช้ควันไฟ การตีกลอง เป็นต้น) เป็นสัญญาณและสัญลักษณ์ในการสื่อสารระหว่างกัน ในขณะเดียวกันก็ได้พัฒนารูปแบบของภาษาขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารภายในกลุ่มของตน ภาษาที่ได้รับการพัฒนาขึ้นในช่วงนี้ มีรูปแบบที่ชัดเจน และเป็นต้นแบบของการสื่อสารของมนุษย์ (human communication) ในปัจจุบัน

กล่าวได้ว่า การสื่อสารที่มีรูปแบบชัดเจนนี้เอง ทำให้มนุษย์ใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสังคม เพื่อเชื่อมโยงสมาชิกในกลุ่มเข้าด้วยกัน ล็อกค (Locke) นักปรัชญาชาวอังกฤษ ได้กล่าวว่า "การใช้ภาษา เป็นเงื่อนไขสำคัญในการสร้างสังคมของมนุษย์" (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2556)

ต่อมา สังคมมนุษย์มีการพัฒนาไปอย่างกว้างขวาง การสื่อสารยิ่งทวีความสำคัญในการเชื่อมโยงสังคมเหล่านี้เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ประชาชนทั่วโลกสามารถจำแนกออกได้เป็นชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากมาย

3) การสื่อสารเป็นเครื่องมือและกลไกในการดำเนินชีวิต การสื่อสาร เป็น "เครื่องมือ" ที่บุคคลใช้ในการขับเคลื่อนในการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่เราตื่นนอนในตอนเช้า เราต้องใช้ ภาษา เพื่อสื่อสารกับสมาชิกในครอบครัว จากนั้นก็เริ่มฟังข่าวสารที่มีการนำเสนอผ่านทางสื่อต่าง ๆ ซึ่งเป็นช่องทางหลักในการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสาร และเรื่องราวที่เกิดขึ้นในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระดับโลกให้สมาชิกในสังคมได้รับรู้ร่วมกัน อาจกล่าวได้ว่า ข้อมูลข่าวสารที่ถ่ายทอดผ่านสื่อนี้เป็นเสมือนตัวกลางที่เชื่อมโยงบุคคลต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

กล่าวโดยสรุป การสื่อสารมีความสำคัญต่อมนุษย์ เนื่องจากการสื่อสารเป็นบ่อเกิดอารยธรรมมนุษย์ การสื่อสารเชื่อมโยงมนุษย์และสังคมเข้าด้วยกัน รวมทั้งการสื่อสารเป็นเครื่องมือและกลไกในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จึงถือได้ว่าการสื่อสารนั้นเป็นหัวใจในการดำรงอยู่ของมนุษยชาติ

1.3 องค์ประกอบของการสื่อสาร

องค์ประกอบของการสื่อสารมี 4 องค์ประกอบหลัก ๆ ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ทั้งนี้ การสื่อสารจะสมบูรณ์แบบใดต้องมีองค์ประกอบของการสื่อสาร ซึ่งมีนักวิชาการได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการสื่อสารไว้ดังนี้

การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารและผู้รับสารรับรู้ความหมายร่วมกัน คู่สื่อสารจะสื่อสารโดยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ประสบการณ์ ความรู้ เป้าหมาย อารมณ์ ความรู้สึก ทักษะคิดและความเชื่อ ฯลฯ การสื่อสารจึงไม่ได้ประกอบไปด้วยผู้ส่งสารและผู้รับสารเท่านั้น การสื่อสาร จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลายประการเพื่อให้การถ่ายทอดความหมายนั้นสมบูรณ์ การศึกษาและทำความเข้าใจองค์ประกอบอย่างถูกต้องและครบถ้วน จะทำให้ผู้สื่อสารนั้นสามารถเรียนรู้ ปรับปรุง การสื่อสารให้เหมาะสมกับสถานการณ์ อันจะทำให้การสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ องค์ประกอบของการสื่อสารมีดังต่อไปนี้ (ธีรารักษ์ โภทิสวรรณ, 2552 น. 136)

1) ผู้ส่งสาร (Source or Sender) เป็นผู้เริ่มต้นการสื่อสาร ซึ่งการสื่อสารนั้นอาจจะเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ ผู้ส่งสารจะส่งสารทั้งวจนภาษาและอวจนภาษาไปยังผู้รับสาร ผู้ส่งสารเป็นคนแรกที่กำหนดเนื้อหาสาระว่าต้องการสื่อสารอะไร จะมีวิธีการสื่อสารอย่างไร ดังนั้นในการสื่อสารที่ตั้งใจสื่อสารผู้ส่งสาร จึงต้องมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารอย่างชัดเจน มีความรู้เข้าใจเนื้อหาสาระอย่างดีที่จะสื่อสารกับผู้รับสาร รู้จักใช้เทคนิควิธีการสื่อสาร เนื้อหา เรื่องราวและกาลเทศะที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เมื่อส่งสารไปแล้วผู้ส่งสารจะมองดูปฏิกิริยาการตอบกลับ (feedback) ของผู้รับสารว่ามีความเข้าใจ และมีปฏิกิริยาตอบกลับอย่างไร กับข่าวสารที่ส่งไปนั้น ซึ่งปฏิกิริยาตอบกลับเป็นส่วนสำคัญของการสื่อสาร เพราะทำให้ผู้ส่งสารสามารถประเมินการสื่อสารของตนว่าชัดเจนหรือไม่ อย่างไร

2) สาร (Message) คือ สิ่งเร้า การสร้างความหมาย โดยอาศัยวจนภาษาและอวจนภาษาหรือทั้ง 2 ประการร่วมกัน เช่น การสื่อสารด้วยการพูดประกอบด้วยน้ำเสียงและอากัปกริยาท่าทางตามความรู้สึก ก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร การที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีทักษะในการสื่อสารใกล้เคียงกัน ย่อมทำให้การรับรู้ความหมายสารตรงกัน และปฏิกิริยาตอบกลับระหว่างกัน สารไม่ได้ประกอบด้วยวิธีการที่เราสื่อสารเพียงอย่างเดียว แต่ประกอบด้วย การจัดประโยค

อากัปกิริยาทางร่างกาย น้ำเสียง กาลเทศะ บริบท และอุปสรรค สิ่งเหล่านี้ อาจทำให้ผู้รับสารยากที่จะฟัง หรือ ได้ยิน

3) ช่องทาง (Channel) ได้แก่ การส่งสารผ่านประสาทสัมผัสทางใดทางหนึ่ง หรือ หลายทางร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็นทางประสาทตาด้วยการเห็น ทางประสาทหูด้วยการได้ยิน ทางประสาทจมูก ด้วยการได้กลิ่น ทางประสาทลิ้นรส และทางประสาทด้วยการสัมผัส

ช่องทางการสื่อสาร มีอยู่มากมายหลายประเภท มีทั้งสื่อธรรมชาติ เช่น แสง เสียง อากาศ หรือเครื่องมืออุปกรณ์ทั้งหลาย อันได้แก่ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ ภาพยนตร์ นิตยสาร วารสาร รายงาน แผนภูมิ กิจกรรม วิดีทัศน์ ดีวีดี คอมพิวเตอร์เน็ตเวิร์ก อุปกรณ์การสื่อสารทั้งหลาย เป็นต้น การเลือกใช้สื่อต้องคำนึงถึงคุณสมบัติเด่น และข้อจำกัดของการสื่อ เพื่อจะได้เป็นช่องทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

4) ผู้รับสาร (Receiver) เป็นเนื้อหาสารจากผู้ส่งสาร วิเคราะห์ ตีความสารทั้งโดยตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจของผู้ส่งสาร ผู้รับสารจะรับสารผ่านประสาทสัมผัส ทั้งการอ่าน การมอง การสัมผัส การได้กลิ่น การรับรสของสาร

ผู้รับสารจะเป็นผู้รับความหมายที่ผู้ส่งสารส่งมา และแสดงปฏิกิริยาตอบกลับ การสื่อสารที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้รับสารมีการฝึกฝนพัฒนาทักษะตนเองในการสื่อสาร ทั้งด้านการฟัง การอ่าน การคิด การรับรู้ การตีความ การมีทัศนคติที่ดีต่อเรื่องราวที่สื่อสาร ซึ่งในความจริงแล้ว ถ้าเรามององค์ประกอบทางด้านผู้ส่งสารและผู้รับสารแล้ว เราไม่สามารถจำกัดบทบาทได้ว่าผู้ส่งสารต้องเป็นผู้ส่งสารเพียงอย่างเดียว หรือผู้รับสารเป็นผู้รับสารฝ่ายเดียว บทบาททั้งผู้ส่งสารอาจสลับกันได้ จึงเป็นบทบาทของคู่สื่อสารที่ทำการเข้ารหัส ตีความ ถอดรหัส สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไปตลอดการสื่อสาร นั่นเอง

5) ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสาร (The relationships among communicators) ทันทีที่การสื่อสารเริ่มต้น ไม่ว่าจะเป็นวัจนภาษาหรืออวัจนภาษาก็ตาม เราจะมองเห็นความสัมพันธ์ของคู่สื่อสารนั้น ความสัมพันธ์จะก่อรูปขึ้นมาทันที เมื่อมีการสื่อสาร เช่น การสื่อสารระหว่างพระกับเด็กและเยาวชนที่มาเข้าค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม หากมีพระเดินผ่านเด็กและเยาวชน ย่อมหยุดเดินและทำความเคารพ ด้วยการย่อตัวพนมมือหรือยืนตรงยกมือไหว้ จนกว่าพระจะเดินผ่านไป จะเห็นได้ว่าแม้ไม่มีคำพูดกล่าวออกมา แต่การทำความเคารพเป็นการแสดงการสื่อสารทางอวัจนภาษา ดังนั้น เมื่อไรก็ตามที่มีการสื่อสารเกิดขึ้น ความสัมพันธ์จะเข้ามาเกี่ยวข้องและมีผลต่อหัวข้อเรื่องที่จะพูด ภาษาที่ใช้ได้ตอบ รวมทั้งกิริยาอาการ ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสาร จึงเป็นองค์ประกอบของการสื่อสารที่มีผลต่อประสิทธิภาพการสื่อสาร

6) บริบท (Context) หมายถึง สิ่งแวดล้อมหรือกำกับอยู่โดยรอบการสื่อสาร บริบทช่วยให้เรารู้ความหมาย หรือเกิดความเข้าใจความหมายของการสื่อสารนั้น การสื่อสารของมนุษย์จะเกิดภายใต้บริบทแทบทั้งสิ้น บริบทนั้นอาจเป็นสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรม ทัศนคติ ความรู้ ประสบการณ์ ค่านิยม ภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ กาลเทศะ อารมณ์ สถานที่ สภาพทางภูมิศาสตร์ อุณหภูมิ แสง สี เสียง เหล่านี้ล้วนเป็นเงื่อนไขในการสื่อสาร และมีอิทธิพลต่อการสื่อสารอย่างมาก และต้องนำมาประกอบการสื่อสารเพื่อจะได้เข้าใจพฤติกรรมการสื่อสารอย่างถ่องแท้

องค์ประกอบของการสื่อสาร จึงประกอบด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางหรือสื่อ ผู้รับสาร ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสาร และบริบทในการสื่อสารการจัดองค์ประกอบของการสื่อสารจะทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ ซึ่งการสื่อสารที่บรรลุผลก็จำเป็นต้องจัดอุปสรรคในการสื่อสารด้วย ซึ่งอุปสรรคเป็นส่วนที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะทำให้การสื่อสารไม่บรรลุ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อุปสรรคเกิดได้จากองค์ประกอบต่างๆ ทั้งผู้ส่งสาร สาร ช่องทาง ผู้รับสาร ปฏิกริยาตอบกลับ และการบริบทในการสื่อสาร อุปสรรคนี้ อาจเปลี่ยนความหมายของสารได้ทั้งสิ้นและอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดอันมีผลต่อการสื่อสารอีกด้วย (ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ, 2552 น. 136 - 137)

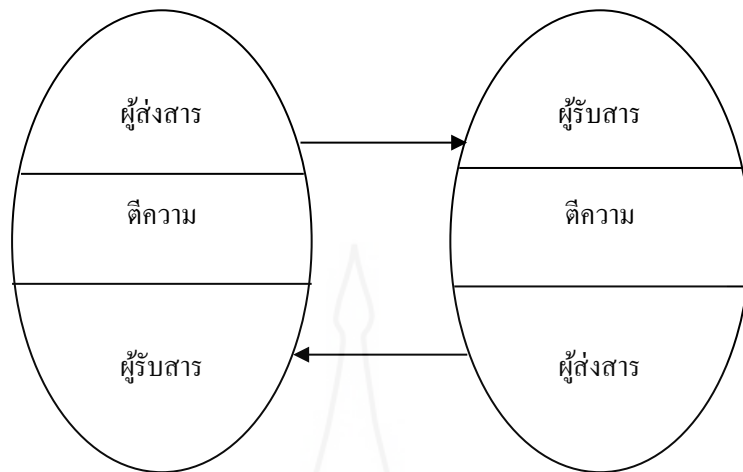
ดังนั้น สรุปได้ว่า องค์ประกอบของสารสื่อสารสามารถแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ องค์ประกอบหลักและองค์ประกอบแวดล้อม ซึ่งองค์ประกอบหลักมี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสารหรือสื่อ และผู้รับสาร องค์ประกอบแวดล้อมมี 2 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสัมพันธ์ระหว่างคู่สื่อสารหรือปฏิกริยาการป้อนกลับ คือ ปฏิกริยาการป้อนกลับระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารถือว่าเป็นกระบวนการต่อเนื่องสองทิศทางที่ทำให้การสื่อสารสมบูรณ์แบบ เพราะเป็นการตอบโต้การสื่อสารหรือที่ท่าแรกที่ผู้ส่งสารสามารถวิเคราะห์ผู้รับสารได้ และบริบทหรือสิ่งรบกวนทางการสื่อสาร คือ บริบทช่วยให้เรารู้ความหมายหรือเกิดความเข้าใจความหมายของการสื่อสารนั้นมากขึ้น ซึ่งองค์ประกอบทั้ง 2 ลักษณะส่งผลให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น แต่ทั้งนี้ประสิทธิภาพขององค์ประกอบสื่อสารจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารและผู้รับสารรับรู้ความหมายร่วมกัน

1.4 กระบวนการของการสื่อสาร

กระบวนการ (Process Defined) คือ การเคลื่อนไหวที่ไม่หยุดนิ่ง มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนวัตถุดิบ ปฏิกริยาระหว่างส่วนประกอบต่างๆ ในกระบวนการมีผลต่อปฏิกริยาตัวอื่น ๆ นั่นคือ ทุกสิ่งทุกอย่างในกระบวนการมีความเกี่ยวพันกัน และมีอิทธิพลต่อกัน (กรรณิการ์ อิศวรรเดชา, 2553) การเคลื่อนไหวของการสื่อสารขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ ของการสื่อสารซึ่งเรื่องของกระบวนการสื่อสาร มีนักวิชาการให้ความเห็นที่แตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ผู้วิจัย จะกล่าวถึง กระบวนการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

เพ็ญพักตร์ ศิริไตรรัตน์ (2552 น. 10) อธิบายว่า กระบวนการสื่อสารเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง มีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา (Dynamic Process) ไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างกันของผู้ส่งสารและผู้รับสาร (Transaction) ไม่มีจุดเริ่มต้น และจุดสิ้นสุดที่แน่นอนตายตัว การสื่อสารเป็นเรื่องของการก่อให้เกิดผลต่อกัน หรือความสัมพันธ์กัน (Affective Nature) องค์ประกอบทุกตัวในกระบวนการต่างมีอิทธิพลกันและกัน เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องและขึ้นอยู่กับบุคคล ทั้งในแง่การกระทำและความหมายที่จะเกิดขึ้น เป็นกระบวนการในการส่งและรับสัญลักษณ์ที่ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมในรหัสหรือข้อความ หรือความหมายต่าง ๆ การสื่อสารจึงเป็นหนทางที่จะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน (Share Meaning) ของบุคคล เพราะความหมายของสิ่งต่างๆ เกี่ยวข้อง และขึ้นอยู่กับบุคคล แต่ละคนที่จะต้องมาแลกเปลี่ยนทำให้เกิดความหมาย โดยที่ต่างฝ่ายต่างมีประสบการณ์ มีทัศนคติ และมีอารมณ์ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งที่แตกต่างกันไป การสื่อสารถูกใช้เครื่องมือเพื่อให้บรรลุความสำเร็จ หรือความมุ่งหมายของบุคคล ดังนั้น การสื่อสารจึงเปรียบเสมือนกลยุทธในการที่บุคคลฝ่ายหนึ่งจะมีอิทธิพลเหนือหรือเอาชนะผู้อื่น รวมทั้งควบคุมซึ่งกันให้บุคคลอื่นทำตามในสิ่งที่ต้องการได้

ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ (2552 น. 138-139) อธิบายถึง กระบวนการสื่อสารว่า การสื่อสารมีลักษณะเป็นกระบวนการ (process) ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารภายในบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารสาธารณะ การสื่อสารในองค์กร การสื่อสารมวลชน เพราะเมื่อมีการเริ่มต้นขึ้นไม่หยุดนิ่ง ณ จุดใดจุดหนึ่ง การสื่อสารจะเคลื่อนที่ไปยังข้างหน้าและมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนั้นขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ ของการสื่อสาร ความเข้าใจในกระบวนการสื่อสาร จะช่วยให้ผู้สื่อสารเข้าใจสาร สามารถคิด วิเคราะห์ ตีความ และมีปฏิริยาตอบกลับได้อย่างเหมาะสมอย่างชัดเจน กระบวนการของการสื่อสารมีลักษณะ ดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.1 กระบวนการสื่อสารของคู่สื่อสาร

ที่มา: ชีรารักษ์ โพธิสุวรรณ (2552 น. 138)

การสื่อสาร เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้น การสื่อสารจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนตลอดเวลา เพื่อสอดคล้องกับบทบาท หน้าที่ ค่านิยม ทักษะคติ วัฒนธรรม และปทัสถาน (norm) ของสังคม ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนด พฤติกรรมการสื่อสาร

หากมองดูการสื่อสารในชุมชน จะเห็นได้ชัดเจนว่าการสื่อสารในสังคมชนบท หรือชุมชนนั้น เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมประเพณีที่ถูกสร้างขึ้น และมีการสืบทอดกัน จากรุ่นสู่รุ่นและยาวนาน คนรุ่นหลังที่อยู่ในชุมชนย่อมต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณีในชุมชนนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรม ค่านิยม กฎ ระเบียบ การตัดสินใจ รวมถึงการวางตัว ในสภาพแวดล้อมทางกายภาพ เพื่อปรับตัวตนให้เป็นส่วนหนึ่งของคนในชุมชน

การสื่อสาร มีลักษณะเป็นกระบวนการที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง นั่นคือ ไม่มีจุดเริ่มต้นหรือคำสิ้นสุดที่ชัดเจน การสื่อสารจะเคลื่อนที่ไปข้างหน้า มนุษย์ทำการสื่อสาร อยู่ตลอดเวลา แม้การสื่อสารเป็นถ้อยคำ แต่ก็สามารถสื่อสารได้ทางอากัปกิริยา การแต่งกาย การใช้ชีวิต การสื่อสารไม่สามารถกลับมาทำซ้ำจุดเดิมได้ เช่น หากการพูดคำไม่ดีออกมาเท่ากับเราส่งสารไปแล้ว เราสามารถจะกลับไปเริ่มต้นพูดใหม่ได้ แต่จะพยายามหาคำพูดมาเพิ่มเติม หรือสร้างความเข้าใจ ให้เพิ่มมากขึ้น

การสื่อสาร เป็นกระบวนการที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทางจิตวิทยา (ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร, 2557 น. 3-61) นั่นคือ กระบวนการสื่อสาร เป็นปัจจัยภายในจิตใจ (mental set) ของผู้กระทำการสื่อสาร ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยหลักอย่างน้อย 5 ประการ ได้แก่ ความเชื่อ (beliefs) ค่านิยม (values) ทักษะคติ (attitudes) อารมณ์ (feelings) เนื่องจากการสื่อสารเชิงจิตวิทยามีแนวคิดเบื้องต้นว่า สารที่ส่งออกจากผู้ส่งสารไปยังผู้รับสารเป็นสารที่ ถูกสร้างและตีความความหมาย ตาม 1) ความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติ ของผู้กระทำการสื่อสารที่ได้สะสมมา และตาม 2) อารมณ์ และความรู้สึกของผู้กระทำการสื่อสารในขณะนั้น ตลอดจนกระบวนการของการแลกเปลี่ยน ข่าวสารร่วมกัน

ดังนั้น สรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารเป็นการสื่อสารที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทั้งนี้ ปฏิกริยาตอบกลับและผลการสื่อสารขึ้นอยู่กับองค์ประกอบการสื่อสาร และทั้งนี้ กระบวนการสื่อสารมีความสัมพันธ์กันทางสังคมและวัฒนธรรม โดยมีความสัมพันธ์กัน ทั้งทางจิตวิทยา ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อ ทักษะคติ และค่านิยมของผู้สื่อสารที่ได้สะสมมา

1.5 ประเภทของการสื่อสาร

การจำแนกประเภทของการสื่อสาร มีผู้จำแนกไว้หลาย ๆ ประเภท โดยใช้เกณฑ์ ในการพิจารณาตามจุดประสงค์ของการศึกษาหรือวัตถุประสงค์ที่ต้องการจะนำเสนอ การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยจะมุ่งศึกษาประเภทการสื่อสารที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ธีรารักษ์ โปธิสุวรรณ (2552 น. 140) กล่าวว่า การสื่อสารมีประเภทตามเกณฑ์ไว้ หลายประเภท ในเรื่องนี้ จะขอแบ่งประเภทของการสื่อสารโดยยึดจำนวนคนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการ สื่อสาร ปฏิกริยาตอบกลับและวัตถุประสงค์ของการสื่อสารเป็นเกณฑ์ ดังนี้

1) การสื่อสารภายในบุคคล เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นภายในตัวของบุคคลคนเดียว โดยบุคคลนั้น เป็นทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสารด้วยวัตถุประสงค์ในการค้นหาเหตุผลวิเคราะห์ ไตร่ตรอง ตัดสินใจ ดังคำกล่าวของ เจอรัลด์ วิลสันและคณะ (Gerald L. Wilson et al. อ้างถึงในบุษบา สุธีธร, 2557 น. 8-11) ที่ว่า “แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง คือ การรับรู้ โดยรวมทั้งหมดเกี่ยวกับความคิด ตลอดจน ภาวลักษณะด้านต่าง ๆ ที่มีต่อเราเอง” เช่น การพูดกับตัวเอง การร้องเพลงขณะขับรถยนต์ หรือ การคิดถึงงานที่ตัวเองจะทำได้ เป็นต้น

2) การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารประกอบด้วยบุคคลที่ทำการสื่อสาร 2 คน มีทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร สามารถแลกเปลี่ยนข่าวสารกันได้โดยตรงในลักษณะตัวต่อตัว ด้วยวัตถุประสงค์ในการค้นหาข่าวสาร สร้างความสัมพันธ์ ชักจูง การหยอกเย้า การช่วยเหลือ คู่สื่อสารจะต้องเรียนรู้เกี่ยวกับปฏิกริยาตอบกลับ และพัฒนาตนเพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ

ซึ่งในการศึกษาการครั้งนี้ ยกตัวอย่างการสื่อสารระหว่างบุคคล เช่น การสนทนาของพระสงฆ์กับเด็กและเยาวชน เจ้าอาวาสวัดสนทนากับครูประจำชั้นเรื่องกำหนดการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

3) การสื่อสารกลุ่มเล็ก เป็นการสื่อสารที่มีจำนวนคนประมาณ 5-7 คน ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ข่าวสาร ความคิด การแก้ไขปัญหา ทั้งนี้การสื่อสารกลุ่มเล็ก มักเป็นสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์ร่วมกันอย่างชัดเจน และสามารถเห็นปฏิกิริยาตอบกลับได้ง่าย และสามารถสื่อสารกันได้ชัดเจนตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการ เช่น การทำกิจกรรมแบ่งเป็นฐานระหว่างพระวิทยากรกับเด็กและเยาวชนที่มาเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น

4) การสื่อสารภายในองค์กร องค์กร คือ การสื่อสาร ไม่มีองค์กรใดที่ปราศจากการสื่อสารไม่ว่าจะเป็นครอบครัว หรือองค์กรที่ต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีเป้าหมายขององค์กรชัดเจนย่อมมีการสื่อสารภายในองค์กรนั้นๆ ซึ่งการสื่อสารนั้นเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสารโดยไม่จำกัดว่าต้องอยู่เฉพาะระดับใดระดับหนึ่ง การสื่อสารมีได้หลายระดับ นอกจากนี้แล้ว การสื่อสารองค์กรยังเกี่ยวพันกับ โครงสร้างขององค์กรอันเชื่อมโยงไปถึงรูปแบบการสื่อสารขององค์กร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การสื่อสารเพิ่มประสิทธิภาพสูงสุดให้กับองค์กร

การสื่อสารภายในองค์กร จึงมีระดับการสื่อสารหลายระดับตั้งแต่การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มเล็ก การสื่อสารระหว่างกลุ่ม และการสื่อสารมวลชน (หากองค์กรนั้นเป็นองค์กรที่มีผลิตภัณฑ์หรือการบริการที่เกี่ยวข้องกับมวลชน) สมาชิกในองค์กรหรือผู้ที่เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร จึงต้องมีการพัฒนาทักษะการสื่อสารเพื่อสร้างมนุษยสัมพันธ์ และพัฒนางานในความรับผิดชอบเพื่อให้องค์กรพัฒนาในภาพรวม

5) การสื่อสารสาธารณะ เป็นการสื่อสารที่มีผู้พูดหนึ่งคนหรือถึง 4 คน มาพูดให้ฟังจำนวนมากฟังเพื่อให้ข่าวสาร ชักจูงใจ หรือให้ความบันเทิง เช่น การหาเสียงเลือกตั้ง การปาฐกถาพิเศษ การอภิปราย ทอล์คโชว์ การสื่อสารในลักษณะนี้ผู้ฟัง จะฟังด้วยวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนและสถานการณ์ การสื่อสารนั้น ผู้ฟังจะมีปฏิกิริยาตอบกลับระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้น้อยมาก หรืออาจไม่มีเลย

6) การสื่อสารมวลชน เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นมาตอบสนองการขยายตัวและความซับซ้อนของสังคม การสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ภาพยนตร์ อินเทอร์เน็ต เพื่อให้ความบันเทิง โน้มน้ำใจชักจูงใจ ให้ความรู้ ข่าวสารแก่สมาชิกของสังคม ซึ่งมีเป็นจำนวนมาก ผู้ส่งสารในการสื่อสารมวลชนมักเป็นองค์กรขนาดใหญ่ มีการบริหารจัดการ มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานกิจกรรมค่อนข้างสูง สารที่ส่งไปมีความรวดเร็ว ไม่ยั่งยืน และเป็นของสาธารณชน ผู้รับสารของการสื่อสารมวลชน มีจำนวนมากและมีความแตกต่างกันทางลักษณะประชากรศาสตร์ ค่านิยม ทักษะคิด ความคิดเห็น วัฒนธรรม รวมทั้ง

ผู้รับสารไม่เป็นที่รู้จักกัน นอกจากนั้นแล้ว ปฏิกริยาตอบกลับระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารมีน้อยมาก หรืออาจไม่มีเลย ดังตารางประเภทการสื่อสาร ดังนี้

ตารางที่ 2.1 ประเภทการสื่อสาร

ประเภท	จำนวนคนที่เกี่ยวข้อง	ปฏิกริยาตอบกลับ	วัตถุประสงค์
การสื่อสารภายในบุคคลเป็น การสื่อสารภายในบุคคล คนเดียว			เพื่อค้นหาเหตุผล วิเคราะห์ ได้ตรง ตัดสินใจ
การสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารระหว่าง บุคคล 2 คน		มากที่สุด	เพื่อสร้างความสัมพันธ์ แสวงหาข้อมูล
การสื่อสารกลุ่มเล็กเป็นการ สื่อสารที่มีคนจำนวน 5-7 คน		มาก – ปานกลาง	เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล แก้ไขปัญหา ตัดสินใจ
การสื่อสารภายในองค์กรมี บุคคลหลายระดับขึ้นอยู่กับ โครงสร้างองค์กร		ปานกลาง – น้อย	เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ในการทำงานของ องค์กร
การสื่อสารสาธารณะมีผู้ส่ง สาร 1-4 คน มีผู้รับสาร จำนวนมากที่มีวัตถุประสงค์ ชัดเจน		น้อย – มาก	เพื่อให้ข่าว การโน้มน้าวใจ และให้ความ บันเทิง
การสื่อสารมวลชนมีผู้ส่ง สารเป็นองค์กรผู้รับสารมี จำนวนมากและมีความ แตกต่างกัน		น้อย – ไม่มี	เพื่อให้ข่าวสารการ ศึกษาความบันเทิง โน้มน้าวใจ

ที่มา: ชีรารักษ์ โปธิสุวรรณ (2552 น. 142)

Brown (เบรา อ้างถึงใน ศิริวรรณ อนันต์โท, 2552) อธิบายว่า ประเภทของการสื่อสาร แบ่งตามวิธีการสื่อสาร สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท ได้แก่

1) การสื่อสารด้วยวาจาหรือ “วจนภาษา” (Oral/Verbal Communication) เช่น การพูด การร้องเพลง อย่างไรก็ตาม บางครั้ง มีการนับเอาการเขียน (Writing) และภาษาสัญลักษณ์ (sign language) เข้าเป็นวจนภาษาด้วย ด้วยเหตุที่ว่าต่างก็เป็นการนำเอาคำพูด “word” มาใช้เหมือนกัน (Anderson, 2007) วจนภาษา หมายถึง สัญลักษณ์ที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียนที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อเป็นตัวแทนแสดง หรือสะท้อนความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งต่างๆ

การใช้วจนภาษาในการสื่อสาร ควรพิจารณาเรื่องต่อไปนี้ (อวยพร พานิชและคณะ, 2553 น. 5-8)

(1) การใช้วจนภาษาให้ชัดเจนและถูกต้อง หมายความว่า เป็นภาษาที่เข้าใจกัน ทั้งผู้ส่งสาร-ผู้รับสาร ไม่กำกวม และถูกต้องตามหลักภาษา สำหรับหลักภาษาไทยนั้น ผู้ส่งสาร ต้องคำนึงถึง ดังนี้

ก. ลักษณะของคำ คำนั้นเป็นถ้อยคำลักษณะคำมูล หรือคำประสมหรือ คำยืมภาษาต่างประเทศ ผู้ส่งสารต้องพิจารณาลักษณะนี้ด้วย

ข. หน้าทีของคำ คำที่ใช้ มีหน้าที่ เป็นคำนาม คำคุณศัพท์ คำกริยา คำบุพบท ต้องใช้คำให้ตรงกับหน้าที่เหล่านั้น เพื่อสื่อความหมายได้ถูกต้อง ไม่คลุมเครือ

ค. ตำแหน่งของคำ คำแต่ละคำมีตำแหน่งในประโยค เป็นประธาน กริยา กรรม หรือบทขยาย ผู้ส่งสารจำเป็นต้องศึกษาเพื่อวางตำแหน่งของคำในประโยคให้ถูกที่ ไม่สับสน

ง. ความหมายของคำ คำในภาษาไทย มีความหมายตรงและความหมายแฝง ผู้ส่งสารต้องศึกษาก่อนใช้คำเหล่านั้น เพื่อขจัดปัญหาความคลุมเครือ บางครั้ง ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมี ปรียบททางภาษาแวดล้อมเพื่อป้องกันความเข้าใจผิด ได้แก่ มีคำขยาย หรือประกอบบอวจนภาษา ให้เข้าใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

(2) ใช้วจนภาษาให้เหมาะสม ในประเด็นนี้ ผู้ส่งสารจำเป็นต้องพิจารณา ความเหมาะสมกับหัวข้อต่างๆ ดังนี้

ก. ใช้ภาษาให้เหมาะสมกับลักษณะการสื่อสาร ว่าเป็นการสื่อสารกับ บุคคลหรือกลุ่ม กับสาธารณะหรือมวลชนเพราะขนาดของกลุ่มมีผลต่อความยากง่ายในการใช้ภาษา เช่น พูดกับมวลชนลักษณะอภิปราย ต้องใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ไม่มีศัพท์ทางวิชาการ เป็นต้น

ข. ใช้ภาษาให้เหมาะสมกับงานแต่ละประเภท การสื่อสารทางธุรกิจ มีงาน แยกย่อยไปมากมาย เช่น งานประชาสัมพันธ์ งานประชุมภายใน งานให้ข่าวสารแก่สื่อมวลชน แต่ละงาน มีภาษาเฉพาะ ผู้ส่งสารจำเป็นต้องเรียนรู้ลักษณะงานและลักษณะภาษาที่เหมาะสมกับงานนั้น ๆ

ค. ใช้ภาษาให้เหมาะสมกับสื่อ การสื่อสารทางธุรกิจ อาจใช้บุคคล สื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือสื่อโฆษณาเคลื่อนที่ ผู้ส่งสารจะต้องรู้จักความต่างของสื่อ และความต่างของภาษาที่ใช้กับแต่ละสื่อ เช่น สื่อบุคคล อาจใช้จิตวิทยาทางภาษาเข้ามาเกี่ยวข้อง ให้ข้อมูลอธิบายได้มากกว่าสื่ออื่น การให้ข่าวสารสื่อมวลชนก็เป็นตัวอย่างอีกกรณีหนึ่ง ผู้ส่งสารจำเป็นต้องรู้ความต่างของสื่อมวลชน แต่ละประเภทและภาษาที่เหมาะสม สำหรับแต่ละประเภท เช่น หนังสือพิมพ์ และนิตยสารแต่ละเล่ม มีแนวการใช้ภาษาของตนเอง ภาษาที่ใช้ผ่าน “กรุงเทพธุรกิจ” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์คุณภาพย่อมแตกต่างจากภาษาของ “ไทยรัฐ” ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ปริมาณอย่างแน่นอน

ง. ใช้ภาษาให้เหมาะสมกับผู้รับสารเป้าหมาย คำว่าผู้รับสาร เป้าหมาย หมายถึง กลุ่มผู้รับสารเฉพาะที่ผู้ส่งสารคาดหวังไว้ ผู้ส่งสารย่อมต้องวิเคราะห์ผู้รับสารที่เป็นเป้าหมายของงานนั้น และเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับผู้รับสารนั้น ๆ

(3) ใช้วัจนภาษาที่มีน้ำหนัก หมายถึง การเลือกใช้ถ้อยคำที่มีพลังสามารถ กระตุ้นใจผู้รับสารให้เข้าใจได้ทันที เป็นการใช้น้อยแต่กินความหมาย ผู้ส่งสารจำเป็นต้องมีแหล่งคำ ในสมองเพื่อเก็บไว้เลือกใช้ให้เหมาะสม เพื่อยืนยันน้ำหนักคำในที่ตั้งกล่าว เช่นคำว่า พลังแห่งความเชื่อ อิทธิพลของเสียงเพลง ฐานเสียงยังหนาแน่น ฯลฯ

(4) ใช้วัจนภาษาที่บรรลุเป้าหมาย งานสื่อสารธุรกิจแต่ละงาน มีเป้าหมายที่วางไว้ ชัดเจน ผู้ส่งสารจำเป็นต้องเลือกใช้ภาษาให้บรรลุเป้าหมายของงานที่วางไว้ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบ ที่กล่าวมาแล้ว และศึกษาเป้าหมายของงานให้เด่นชัด

2) การสื่อสารที่ไม่ใช่วาจาหรือ “อวัจนภาษา” (Nonverbal Communication) ภาษา “อวัจนภาษา” เป็นภาษาที่สื่อสารออกในรูปแบบภาษาท่าทาง แต่ไม่ใช่ภาษาที่ใช้สื่อสารกับคนใบ้ หรือเป็นสื่อเขียนแบบหลาย ๆ คนเข้าใจ คิดเสมือนหนึ่งว่าเป็นภาษาที่ใช้ได้สำหรับคนที่ไร้สมรรถภาพ ในการได้ยิน เช่น การสื่อสารด้วยตัวหนังสือ สีหน้า ท่าทาง ภาษามือ การส่งสายตา เสียง และน้ำเสียง เป็นต้น

อวัจนภาษา มักจะพบในการสื่อสารระหว่างบุคคลด้วยการพูด-ฟัง เป็นหลัก ได้แก่ กิริยาอาการ การแต่งกาย กลิ่นสัมผัส สีหน้าแววตา น้ำเสียง ระยะห่าง และเวลา เป็นต้น แต่ในการเขียน-อ่าน-และการดูสารต่าง ๆ ก็จะมีอวัจนภาษาได้ไม่น้อย เช่น ภาพ สีสัน ขนาดตัวอักษร ลักษณะตัวอักษร เครื่องหมายวรรคตอน ลักษณะกระดาษ เป็นต้น (อวยพร พาณิช และคณะ, 2553 น. 10-13) สามารถอธิบายได้ ดังนี้

(1) กิริยาท่าทาง-การเคลื่อนไหวร่างกายทุกส่วน รวมทั้งการแสดงออกทางสีหน้า สายตา และท่าทางต่าง ๆ (บางตำราเรียก อากาษา นัยภาษา และเนตรภาษา) มาตรฐานการใช้ กิริยาท่าทาง ขึ้นอยู่กับสภาพของอารมณ์ จิตใจ นิสัย เพศ วัย ของผู้ใช้และผู้ตีความกิริยานั้น ๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อมทางสังคมด้วย

(2) การสัมผัส (สัมผัสภาษา) หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากการสัมผัส เพื่อสื่อ ความรู้สึก อารมณ์ ความปรารถนาในใจ ของผู้ส่งสารไปยังผู้รับสาร เช่น การโอบกอด การตบไหล่ ซึ่งก็เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเช่นเดียวกัน คนไทยถือมิให้เด็กสัมผัสส่วนหัวของผู้ใหญ่ เป็นต้น

(3) ลักษณะทางกายภาพ (กายภาษา) หมายถึง อวัจนภาษาที่เกิดจากลักษณะ ภายนอกของบุคคล ได้แก่ การแต่งกาย เครื่องประดับ ซึ่งสามารถบ่งบอกรสนิยม ค่านิยมได้

(4) เสียง (ปริภาษา) หมายถึง อวัจนภาษาเรื่องการเปล่งเสียง ได้แก่ น้ำเสียง ระดับเสียง ความดัง ความถี่ของเสียง ความหนักแน่น และคุณภาพของเสียง ซึ่งจะประกอบไปกับ อวัจนภาษา ทำให้วัจนภาษานั้นมีความหมายที่แตกต่างกัน

นอกจากนั้น ยังมีเสียงในธรรมชาติและเสียงที่ประดิษฐ์ขึ้นแล้ว มีความหมาย เช่น เสียงฟ้าร้อง ฟ้าผ่า เสียงไซเรนรถพยาบาล รถดับเพลิงเสียงบอกเวลา เป็นต้น ก็ถือว่าเป็นอวัจนภาษา ส่วนหนึ่งเหมือนกัน

(5) ช่องว่างหรือระยะห่าง (เทศภาษา) หมายถึง อวัจนภาษาเรื่องช่องว่าง ระยะห่างของกลุ่มสนทนา เช่น ระยะห่างระหว่างหญิงกับหญิง และหญิงกับชาย ย่อมมีความแตกต่างกัน แสดงความใกล้ชิดสนิทสนมมากน้อยต่างกันได้ รวมทั้งภาษาที่เกิดจากความเคารพในสถานที่แต่ละแห่ง เช่น วัด โรงเรียน โรงพยาบาล ที่บุคคลให้ความสำคัญมากกว่าสถานที่ธรรมดา เป็นต้น

(6) เวลา (กาลเวลา) หมายถึง อวัจนภาษาที่ให้ความหมายเรื่องเวลาและช่วงเวลา เป็นหลัก เช่น เรามักไม่โทรศัพท์เรื่องสามัญ ช่วง 22.00 น. เป็นต้น ไป เพราะถือว่าเป็นการรบกวนผู้รับ จะต้องเป็นเรื่องสำคัญเร่งด่วนจริงๆ เพื่อน นัดเวลาไปพบที่ป้ายรถประจำทางเวลา 10.00 น. หากเราไปถึง ประมาณ 10.00 น. และเพื่อนรออยู่ เขาจะรู้สึกที่เราให้ความสำคัญแก่เขา หากเราไปช้าประมาณ ครึ่งชั่วโมง เพื่อนอาจคิดว่านัดหมายครั้งนี้ ไม่สำคัญสำหรับเรา หรือเราไม่ให้ความสำคัญแก่เขาเลย เป็นต้น

(7) กลิ่น - รส โดยทั่วไปจะชอบกลิ่น-รสที่รื่นรมย์ มีบางกลิ่นที่มีความหมายเฉพาะ ลงไป เช่น กลิ่นรูป ให้ความสงบ ศักดิ์สิทธิ์ กลิ่นกำยานให้ความหอมที่วังเวง เป็นต้น

(8) ภาพ ปกติ “ภาพ” จะไม่มีความหมายใดๆ เมื่อนำภาพมาประกอบ ผู้ถ่ายภาพ จัดภาพ วาดภาพ ได้ให้ความหมายลงไปในภาพนั้นๆ สารจากภาพเป็นสิ่งที่ต้องตีความ ซึ่งอาจ

จะหลากหลายต่างกัน แล้วแต่ประสบการณ์ของแต่ละคน มุมกล้อง สี แสงในภาพ ส่วนให้ความหมายที่แตกต่างกัน ภาพเป็นสิ่งเตือนใจได้ดีกว่าตัวอักษร และความว่างของภาพก็สามารถสื่อความหมายได้เช่นเดียวกัน

(9) สี สีทุกสีล้วนมีความหมาย ภาพสีทำให้ผู้รับสารจำได้ดีกว่าสีขาวดำ 100 เปอร์เซ็นต์ สีแดงเป็นสีที่อบอุ่นร้อนแรง สีน้ำตาสบอกลถึงเวลากลางคืน ความปลอดภัย ความจงรักภักดี สีเขียวบงบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ พืชพันธุ์ เป็นต้น

(10) ลักษณะตัวอักษรและเครื่องหมายวรรคตอน ลักษณะกระดาษ เป็นอวัจนภาษาที่ใช้ในการเรียน - การพิมพ์ให้ความเด่นและบอกอารมณ์ได้ดี ตัวอักษรที่บอบบางพลิ้วไหว ให้ความเป็นผู้หญิง อ่อนโยน ตัวอักษรขนาดใหญ่บอกความหนักแน่น น่าเชื่อถือ ตัวอักษรขนาดใหญ่ น่าสนใจกว่าตัวอักษรขนาดเล็ก กระดาษปอนด์สีขาวข่มมีค่ากว่ากระดาษปรีฟ เป็นต้น

(11) วัสดุภาษาอื่นๆ ที่สามารถบอกความหมายได้ เช่น สัญลักษณ์ เครื่องหมายต่าง ๆ เฟอ์นเจอร์ เครื่องประดับ ล้วนมีความหมายที่ผู้ส่งสารกำหนดขึ้น และผู้รับสารสามารถเข้าใจได้ ก็จัดว่าเป็นอวัจนภาษาทั้งสิ้น

ดังนั้น สรุปได้ว่า การสื่อสารมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ คุณสมบัติ และบริบทของการสื่อสาร และการศึกษาในครั้งนี้ มุ่งเน้นศึกษาประเภทการสื่อสารแบบอวัจนภาษา และเชิงอวัจนภาษาของพระวิทยากร เพื่อนำมาอธิบายถึง กระบวนการสื่อสารธรรมะผ่าน โครงการคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชน ซึ่งจะได้นำไปเป็นแนวทางในการศึกษาและอธิบายผลการศึกษาต่อไป

1.6 การสื่อสารพิธีกรรม

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าการประกอบพิธีกรรมนั้น จะมีเรื่องการสื่อสารประกอบอยู่ด้วยเสมอ เช่น ผู้ประกอบพิธีกรรม ก็คือ ผู้ส่งสาร สมาชิกที่เข้าร่วมพิธีกรรม รวมทั้งทวยเทพดาทั้งหลายที่มาพร้อมขุมมนุญ ก็คือ ผู้รับสาร สื่อ/ช่องทาง ก็คือ เวลา/สถานที่/จากการประกอบพิธี เนื้อหาสาร ก็ได้แก่ กิจกรรม/บทสวด/การสนทนาที่เกิดขึ้น/เสียงดนตรี ฯลฯ เป็นต้น ซึ่งทั้งนี้ จะสังเกตได้ว่าการประกอบพิธีกรรม ด้านความเชื่อ/ศาสนา โดยเฉพาะพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ เช่น พิธีกรรม ในพิธีกรรมการมอบตัวเป็นศิษย์ระหว่างนักเรียนกับพระวิทยากรที่วัดแห่งนี้ หากพิจารณาพิธีกรรม ด้วยแบบจำลองทางการสื่อสาร คือ S-M-C-R (Sender-Message-Channel/Media-Receiver) ก็จะสามารถเทียบเคียงได้ทุกองค์ประกอบ ดังนี้

Sender: ผู้ส่งสาร = พระวิทยากร

Message: เนื้อหา = เนื้อหาสารที่สนทนากัน

Channel/Media: สื่อ = พรวนดอกไม้ ธูปเทียน คำปฏิญาณตน

Receivers: ผู้รับสาร = ผู้เข้ารับการอบรม

ดังนั้น พิธีกรรมนั้น ก็เป็นการสื่อสารอีกรูปแบบหนึ่ง ที่นำมาวิเคราะห์ในการวิจัยครั้งนี้ได้ เนื่องจากการอบรมคุณธรรม จริยธรรมในวัดแห่งนี้ เป็นการสื่อสารที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสนพิธี เป็นต้น

1.6.1 คุณลักษณะของพิธีกรรม

ทั้งนี้ มีนักวิชาการได้อธิบายถึง คุณลักษณะของพิธีกรรมไว้ ดังนี้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2553 น. 6-15)

1) *พิธีกรรมเป็นเรื่องของการกระทำ (action)* ที่ต้องมีการลงมือกระทำจริงๆ ไม่ใช่ "การนั่งครุ่นคิดเฉยๆ" เมื่อมีการประกอบพิธีกรรม เราจึงต้องมองเห็น "กิจกรรม/การกระทำบางอย่าง" และการกระทำนั้นต้องมิใช่การกระทำที่เป็นปฏิริยาตามธรรมชาติ เช่น การกระพริบตา หรือการกระตุกของเข่า เมื่อถูกค้อนตีที่หน้าแข้ง หากทว่าจะต้องเป็น "การกระทำเชิงสังคม" (social action) หมายความว่า จะต้องมิมิติของสังคม/วัฒนธรรมที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของมนุษย์ในแต่ละกลุ่มเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังนั้น พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการต้อนรับเมื่อพบกัน (greeting) จึงอาจเป็นการยกมือไหว้เป็นการยื่นมือออกไปสัมผัสเป็นการแลกเปลี่ยนให้กัน ฯลฯ ดังคำนิยามที่ว่า "พิธีกรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวร่างกายที่ประสานกับการใช้สัญลักษณ์ ภายใต้อาณัติทางสังคมหนึ่งๆ เพื่อที่จะแสดงออก หรือส่งสัญญาณความหมายอะไรบางอย่าง" เป็นต้น

2) *พิธีกรรมเป็นการแสดง (performance)* ถึงแม้ว่าพิธีกรรม จะเป็นการกระทำประเภทหนึ่ง แต่ก็มิใช่การกระทำทุกประเภทจะถูกถือว่าเป็นพิธีกรรม คุณสมบัติที่เพิ่มขึ้นมาของกิจกรรม/การกระทำที่เป็นพิธีกรรม ก็คือ มีคุณลักษณะเป็น "การแสดง" (ในภาษาอังกฤษจึงใช้คำว่า "perform ritual") Rothenbuhler (1998) ขยายความว่า เมื่อกล่าวว่า "การกระทำใดเป็นการแสดงนั้น" จะต้องมินิกษะบางอย่างติดตามมา เช่น เป็นการกระทำที่ถูกจัดกรอบ (frame) ในลักษณะเฉพาะ และจะต้องนำเสนออย่างค้ำึงถึงผู้รับสาร (audience/receiver) อยู่เสมอ จนอาจจะกล่าวได้ว่าการประกอบพิธีกรรมเป็นการกระทำบางอย่างของคนบางคน (ผู้ส่งสาร) ให้คนบางคนดู (Ritual is performance of something for someone) ฉะนั้น การที่นักฟุตบอลประกอบพิธีกรรมบางอย่างเมื่อเวลาที่สามารถเตะลูกบอลเข้าประตูได้ เช่น ถอดเสื้อแล้วโยนทิ้ง วิ่งไปรอบสนาม ตีลังกา ฯลฯ เขาเหล่านั้น ต้องกำลังรู้ว่าการแสดงของเขา กำลังถูกจับจ้องมองอยู่

3) *พิธีกรรมเป็นเรื่องของความสมัครใจ (voluntary)* ในการเข้าร่วมพิธีกรรมไม่ว่าจะในฐานะเจ้าพิธี ในฐานะสมาชิก หรือในฐานะพยาน คำว่า "สมัครใจ" นี้ หมายความว่า ไม่มีข้อบังคับที่เป็นทางการหรือเป็นลายลักษณ์อักษร แบบกฎหมายจากภายนอก ดังนั้น คำว่า "สมัครใจ" นี้ จึงแปลว่า สมาชิกของกลุ่มพิธีกรรมนั้น สามารถจะตัดสินใจเลือกได้ว่าจะเข้าร่วมพิธีกรรมนั้น หรือไม่

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ได้อัดสินใจเข้าร่วมแล้ว การกระทำทั้งหมดของผู้เข้าร่วมก็ต้องดำเนินไปตาม "สคริปต์" ของพิธีกรรมนั้น ดังนั้น การตัดสินใจเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ ในยุคสมัยใหม่ จึงเป็นไปอย่างสมัครใจมากยิ่งขึ้น

4) *พิธีกรรมมีลักษณะที่ใช้อารมณ์ (Irrational) ไม่ใช่เรื่องของเหตุผล (rational) และไม่ใช่เป็นเครื่องมือ (Non-instrumental)* คุณลักษณะดังกล่าวนี้มีที่มาจากแนวคิดเรื่องพิธีกรรมในศาสนาของ E. Durkheim (1965) สำหรับคุณลักษณะที่ว่า การใช้ประโยชน์จากพิธีกรรมนั้น จะมีใช้เป็นการใช้ แบบเครื่องมือ นั้น กล่าวคือ มิได้มีเป้าหมายเชิงเทคนิค ดังนั้น เมื่อเรากล่าวว่า "นี่เป็นพฤติกรรมการดูโทรทัศน์อย่างเป็นพิธีกรรม" (Ritual viewing of television) จึงมีความหมายว่า ผู้ดูโทรทัศน์นั้น มิได้เปิดโทรทัศน์ดูเพื่อหวังจะแสวงหาข้อมูลจากรายการใด ๆ มิได้หวังจะได้ประโยชน์ใด ๆ จากโทรทัศน์ แต่ที่ต้องเปิดดู ก็เพราะเป็น "ความเคยชินที่จะต้องเปิดโทรทัศน์" (ในบางกรณี หลังจากกดปุ่มเปิดโทรทัศน์แล้ว ก็ไม่ได้ดูอะไรเลย)

5) *พิธีกรรมไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องสนุกสนานสันทนาการ (recreational)* ถึงแม้ว่าในการประกอบพิธีกรรม อาจจะมีกิจกรรมย่อยๆ ที่ดูให้ความสนุกสนานบันเทิง เช่น การรำรำ การเล่นเกมแข่งขันต่างๆ แต่ทว่าโดยภาพรวมทั้งหมดของการทำกิจกรรมเหล่านี้ ก็มิได้มีค่า/ความหมายเพียงเทียบเท่ากับ "เป็นสันทนาการ/เล่นกัน สนุกสนาน" เท่านั้น ในทางตรงกันข้าม จากทัศนะของคนวงในพิธีกรรมเอง (insider's view) การทำกิจกรรมที่ดูเหมือนสนุกสนานนี้ กลับจะเป็น "เรื่องเอาจริงเอาจัง" (ดังเช่นคำศัพท์ของ Durkheim ที่เรียกว่า "Serious life") เช่น การรำรำในพิธีกรรมบูชาผีบรรพบุรุษของไทยนั้น อาจมีความหมายที่จริงจังว่าเป็นการรำเพื่อเอาใจผีบรรพบุรุษ หรือหากเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนา การรำรำดังกล่าว ก็เป็นรูปแบบหนึ่งของการทำบุญหรือสะสมบุญ

6) *พิธีกรรมเป็นเรื่องของส่วนรวม (collective)* รูปแบบต้นฉบับของการประกอบพิธีกรรมนั้น จะเป็นรูปแบบของการรวมกลุ่มกันประกอบพิธีกรรมอยู่เสมอ ทั้งนี้ เนื่องจากเป้าหมายที่แท้จริงของพิธีกรรมตามทัศนะของ E. Durkheim นั้น ก็คือ การเสริมความแข็งแกร่งให้แก่ **ชีวิตรวมหมู่ของกลุ่ม** การประสานความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มให้กระชับแน่นแฟ้น ฯลฯ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมส่วนใหญ่จึงมักจะ **ไม่ทำตามลำพัง (individual)** อย่างไรก็ตาม ในสังคมสมัยใหม่ที่มีลักษณะปัจเจกนิยมเพิ่มขึ้นอย่างมาก ในบางครั้ง เราจึงอาจได้เห็นรูปแบบของการประกอบพิธีกรรมตามลำพังคนเดียว แต่ทว่า แม้จะเป็นประกอบพิธีกรรมตามลำพัง แต่ก็จะต้องมี "มิติเชิงสังคม" (social aspect) เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือ การดำเนินกิจกรรมนั้น จะต้องเป็นไปตามกฎระเบียบของสังคมอยู่ดี

7) พิธีกรรมเป็นรูปแบบการแสดงออกและกลไกผลิตซ้ำของความสัมพันธ์ทางสังคม เนื่องจากคุณลักษณะที่ได้กล่าวมาจากข้างต้นแล้วว่า พิธีกรรมนั้นต้องมีการลงมือทำกิจกรรมอะไรบางอย่าง และสำหรับรูปแบบการกระทำที่ปรากฏในพิธีกรรมนั้น ก็จะเป็นการแสดงออกของความสัมพันธ์ทางสังคม (social relation) ระเบียบของสังคม (social order) และสถาบันของสังคม (institution of the society) ที่ประกอบ พิธีกรรมนั้น ๆ หากในพิธีกรรมเข้าทรงวิญญาณของบรรพบุรุษสมาชิกที่เป็นลูกหลาน จะต้องนั่งคุกเข่าคอยรับฟังคำสั่งของวิญญาณบรรพบุรุษ การกระทำดังกล่าวก็จะสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้น้อย - ผู้ใหญ่ในชุมชนนั้น ๆ สะท้อนถึงระเบียบของสังคมที่ผู้ใหญ่จะเป็นผู้อบรมสั่งสอนและผู้น้อยต้องรับฟังและสะท้อนให้เห็นความสำคัญ และอำนาจของ "สถาบันผู้หลักผู้ใหญ่" ในสังคมนั้น ๆ เช่น วิญญาณของบรรพบุรุษ สามารถสั่งให้ลูกหลานที่ทะเลาะเบาะแว้งกัน หันมาให้อภัย คินคินกัน

8) พิธีกรรมเป็นเรื่องของ "สิ่งที่ควรจะเป็น/อาจจะเป็น/สามารถจะเป็น" สำหรับหลักไวยากรณ์ของภาษา จะมีประโยคอยู่ประเภทหนึ่งที่เรียกว่า "subjunctive mood" ประโยคดังกล่าวนี้ "ไม่ได้กล่าวถึงสิ่งที่กำลังเป็นอยู่" (what is) หากทว่ากล่าวถึง "สิ่งที่สามารถจะเป็น (could be) อาจจะเป็น (might be) หรือควรจะเป็น (ought to be)" เช่น พิธีสาบานตัวเข้ารับตำแหน่งประธานาธิบดี/นายกรัฐมนตรี (ซึ่งกำลังจะมาเป็นหัวหน้า/ผู้ปกครองประชาชน) แต่ทว่าในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ เราจะพบประโยคคำพูด แบบถ่อมตนว่า "ตนเองยังมีประสบการณ์น้อยต้องอาศัยที่ปรึกษา ตนเองยังไม่เหมาะสมนักกับภารกิจที่ยิ่งใหญ่ แต่ตนเองก็อยากจะเข้ามารับใช้ประชาชน" ซึ่งประโยคเหล่านี้จะพูดกันแต่เฉพาะในช่วงทำพิธีกรรมเท่านั้น และมักจะตรงกันข้ามกับช่วงเวลานอกพิธีกรรม (ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ งานแต่งงานในโลกปัจจุบัน)

9) พิธีกรรมเป็นรูปแบบกิจกรรมที่มีการใช้สัญลักษณ์อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยิ่งยวด (effective symbols) ความแตกต่างระหว่างรูปแบบกิจกรรมในชีวิตประจำวันกับในพิธีกรรมก็คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็สถานที่ เวลา สิ่งของ ผู้คน การแต่งกาย คนตรี การแสดงท่าทางอากัปกริยา ฯลฯ ล้วนแล้วแต่มีความหมายแฝงเร้นอยู่ข้างหลังทั้งสิ้น ดังนั้น ในรูปแบบกิจกรรมแบบพิธีกรรม จึงท่วมท้น ไปด้วย "สัญลักษณ์ (symbols) อยู่แล้ว เช่น เส้นด้ายที่ใช้ผูกข้อต่อแขนในพิธีสู่ขวัญนั้น มิใช่เส้นด้ายแบบธรรมดา แต่มีความหมายมากไปกว่านั้น และนอกจากจะเป็น "สัญลักษณ์" แล้ว เมื่อมีการประกอบพิธีกรรม สัญลักษณ์เหล่านั้น ก็จะเป็นสัญลักษณ์ที่มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งยวดอีกด้วย

10) พิธีกรรมมีการใช้สัญลักษณ์ที่เข้มข้น/หนาแน่นอย่างมาก (Condensed Symbols) ถึงแม้ว่าในชีวิตประจำวัน เราก็อาจจะมีการใช้สัญลักษณ์อยู่บ้าง เช่น การจราจรที่ใช้ไฟเขียวไฟแดง แต่ในช่วงเวลาของพิธีกรรมนั้น นอกจากทุกสิ่งทุกอย่างจะกลายเป็นสัญลักษณ์และ

เป็นสัญลักษณ์ที่มีพลังอำนาจแล้ว สัญลักษณ์เหล่านี้ ก็ยังมีความเข้มข้น/หนาแน่นอีกด้วย ในการใช้สัญลักษณ์ระหว่างพิธีกรรม จึงต้องมีการสร้างบริบท/ภาวะแวดล้อมเพื่อกระตุ้นให้เกิดความหมายต่าง ๆ ขึ้นมาในพิธีกรรม เราจึงมักเห็นการจัดบรรยากาศ/สิ่งเร้าแวดล้อม เช่น กลิ่นธูป คandles กลิ่นกำยานดนตรี เพลง เหล้า ยาสูบ การเต้นรำ การร่ายรำ การแต่งกายแบบแปลก ๆ พิสดาร การทำท่าทางแปลก ๆ ไปจนกระทั่งถึงการใช้น้ำแข็งแห้งบนเวที การจัดแสงสี เสียง ในพิธีกรรมแบบสมัยใหม่ เป็นต้น

11) พิธีกรรมจะเน้นการแสดงออกของพฤติกรรมและเป็นพฤติกรรมที่มีสุนทรียะอย่างสูง พฤติกรรม/การกระทำต่าง ๆ รวมทั้งองค์ประกอบต่าง ๆ ของพิธีกรรมนั้น จะเน้นการแสดงออก (expressive behavior) เช่น การแสดงความรู้สึกเศร้าโศกหรือยินดี ก็จะทำอย่างออกนอกหน้า ไม่มีการเก็บเอาไว้ เป็นต้น สำหรับในแง่ของสุนทรียะนั้น อาจจะปรากฏในสไลด์หรือสัญลักษณ์ที่ใช้ เช่น เครื่องดอกไม้บูชาจะต้องตกแต่งประดับประดาอย่างวิจิตรบรรจง มิติสุนทรียะนี้จะมีมากน้อยเพียงใด ก็ขึ้นอยู่กับประเภทของพิธีกรรมแต่ละชนิด แต่โดยทั่วไปแล้ว ในพิธีกรรมทุกอย่าง ก็จะมีสุนทรียะมากกว่าช่วงเวลาปกติ ดังเช่นในพิธีกรรมสมัยใหม่ เช่น พิธีวันสาบานตนเข้ารับตำแหน่งของประธานาธิบดีสหรัฐฯ ผู้คนก็จะให้ความสนใจกับชุดแต่งกายของ first lady เป็นพิเศษ หรือในงานพิธีประกาศผลรางวัล Oscar หรือ Grammy Award การแต่งกายของดาราที่ไปร่วมงาน ยานพาหนะที่ไปรับ การตกแต่งสถานที่ (บุปผารวมแดง) องค์ประกอบเหล่านี้ จะเน้นการแสดงออกและแสดงสุนทรียะอย่างชัดเจน

12) พิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่ทำอย่างเป็นธรรมเนียม/ประเพณี (customary behavior) สำหรับคำว่า "พฤติกรรมที่ทำอย่างเป็นธรรมเนียม/ประเพณี" นั้น มีนัยยะตามมาหลายประการ เช่น พฤติกรรมนั้นเป็นการกระทำอย่างซ้ำ ๆ เมื่อถึงเวลาที่กำหนด ก็จะมีการประกอบพิธีกรรมตัวอย่างเช่น พิธีกรรมทำบุญตลอดทั้ง 12 เดือน ของชาวอีสานนอกจากนั้น การทำพิธีกรรมอย่างเป็นธรรมเนียมประเพณีนั้น ก็ยังกินความหมายมาถึงการที่ทำอย่างเป็นแบบแผน คายตัว มีสไลด์ที่แน่นอน เป็นมาตรฐาน เป็นระเบียบแบบแผน และอาจจะกินความมาถึงคุณลักษณะที่ "ไม่ (อาจจะ) เปลี่ยนแปลง" E. Durkheim ให้คำอธิบายเกี่ยวกับคุณลักษณะของพิธีกรรมที่มีการทำกันอย่างเป็นธรรมเนียมประเพณีว่าคุณลักษณะดังกล่าว ทำให้รูปแบบกิจกรรม เช่น พิธีกรรมนั้น กลายเป็นเหตุผลในตัวเองที่เราต้องทำ (raison d'etre) (เมื่อถึงเวลา/เมื่อถึงเงื่อนไข) โดยไม่ต้องหาเหตุผลอื่นมาประกอบว่าเพราะเหตุใด จึงต้องทำ และทำไมจึงต้องทำเช่นนั้น ไม่ทำเช่นนั้น ดังเช่น ในชีวิตประจำวัน เมื่อเวลาถูกตั้งคำถามว่า ทำไมต้องประกอบพิธีกรรมนั้น พิธีกรรมนี้ ก็อาจจะมีคำตอบหนึ่งแถมแทรกอยู่เป็นระยะ ๆ ก็คือ "ก็เคยทำกันมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตายาย บรรพบุรุษเคยทำกันมา ก็ต้องทำกันต่อไป" ปรากฏการณ์ที่มี "บางสิ่ง บางอย่าง" ที่ผลักดันให้เกิดการกระทำนั้น บางสิ่งบางอย่างนั้น คือสิ่งที่ E. Durkheim เรียกว่า "พลังทางสังคม" (social force) พลังนี้ จะเปรียบเสมือนพลังของกระแส

ที่ผิดพลาดให้มนุษย์เราลดยกตามกระแสไปไม่ให้ "วายทวนกระแสน้ำ" พลังดังกล่าวนี้ มีอยู่คู่มาตลอดกับสังคมมนุษย์และแสดงออกในงานพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมแบบใหม่หรือแบบเก่า พิธีกรรมทางศาสนาหรือพิธีกรรมแบบทางโลกก็ตาม

13) *พิธีกรรมเป็นการสื่อสารที่ปราศจากสารสนเทศ (communication without information)* คุณลักษณะนี้ เป็นคุณลักษณะที่เขยิบเข้ามาใกล้แนวคิด เรื่อง "การสื่อสาร" มากยิ่งขึ้น และคุณลักษณะนี้ ยิ่งดูเหมือนว่าขัดแย้งกับคุณลักษณะบางอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ พิธีกรรมเป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ แต่ความขัดแย้งดังกล่าวนั้น สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้หากเราอธิบายด้วยแบบจำลอง S-M-C-R ที่ได้กล่าวไปแล้วว่า จำเป็นต้องมีการชุมนุมของธาตุ/องค์ประกอบทั้ง 4 จึงจะทำให้เกิดการสื่อสารขึ้นได้ อย่างไรก็ตาม ตรงตัว Message นั้น ก็ยังมีความหลากหลายบรรจุอยู่ในภาษาไทย คนไทยอาจจะเข้าใจกับประโยคที่ว่า "ท่องจำแบบนกแก้วนกขุนทอง" หรือ "เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา" กล่าวคือ เมื่อเห็นนกแก้วนกขุนทองเปล่งเสียงพูดนั้น ก็จะมีองค์ประกอบของการสื่อสารครบถ้วนทั้ง 4 อย่าง แต่ทว่า "ตัวเนื้อหาสาระ" (Message) ที่ตัวนกแก้วนกขุนทอง หรือผู้ที่ท่องจำ หรือผู้ที่ฟังแบบ "เข้าหูซ้ายทะลุหูขวา" นั้น หากเทียบกับความหนาแน่นของชั้นบรรยากาศแล้ว ก็ต้องเรียกว่า มีปริมาณอากาศที่ "เบาบางอย่างยิ่ง" พิธีกรรมนั้นแตกต่างจากการกระทำอย่างอื่น ๆ ของมนุษย์ มิใช่เพราะมนุษย์ (ส่วนมาก) ที่เข้าร่วมพิธีกรรมตั้งใจจะสื่อสารอะไรที่มีความหมาย ในทางตรงกันข้าม แม้ว่าผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะรู้ตัว จะตั้งใจ จะสมัครใจอยู่แล้ว แต่เวลาที่ลงมือทำพิธีกรรมจริง ๆ คนเราส่วนใหญ่ ก็มักไม่ค่อยรู้ความหมายของสิ่งที่กำลังทำ หรือไม่ได้ตั้งใจจะสื่อสารความหมายอะไร เช่น เวลาที่ลงมือจุดธูป 3 ดอก คงมีคนร่วมพิธีกรรมน้อยมากที่กำลังจะส่งความหมายว่า นี่หมายถึง พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และหากเราส่องแนวคิดดังกล่าวต่อไป เราก็คงพบว่า ในตัว Message นั้น จะประกอบด้วย 2 เหลี่ยมมุม คือ เนื้อหา (ซึ่งเป็นที่อยู่ของความหมาย) และรูปแบบ (form) ซึ่งเป็นตัวประกอบเนื้อหาเอาไว้ ฉะนั้น หากเราจะพูดสรุปคำอธิบายของ Humphrey & Laidlaw ให้กระชับอีกครั้งหนึ่ง เราก็คงต้องพูดว่า พิธีกรรม เป็นการสื่อสารประเภทที่ "รูปแบบ มีความสำคัญเหนือกว่าเนื้อหา" รูปแบบนั้น มีความสำคัญอย่างไรในพิธีกรรม คำตอบของ Humphrey & Laidlaw ก็คือ รูปแบบมีความสำคัญในพิธีกรรมใน 3 แง่มุม คือ ประการแรก การทำพิธีกรรมทุกครั้ง ก็คือ การผลิตซ้ำรูปแบบการกระทำที่วางเอาไว้ก่อนแล้ว การมีพิธีกรรม จึงทำให้รูปแบบการกระทำดังกล่าวมีความยั่งยืน และในเวลาเดียวกัน การมีรูปแบบที่แน่นอนก็ช่วยให้พิธีกรรมนั้น ๆ มีอายุยืนยาว ประการที่สอง การมีรูปแบบทำให้การกระทำต่างๆ ในพิธีกรรมไม่จำเป็นต้องคิดค้นใหม่ ไม่จำเป็นต้องกระทำอย่างมีความตั้งใจเป็นพิเศษ เพียงแต่ขอให้มีการ "กระทำที่เป็นไปตามสคริปต์ที่วางเอาไว้" (ลองคิดถึงตัวอย่างการทำพิธีเปิดของท่านประธานในงานประชุมอะไรสักอย่างหนึ่ง จะพบลักษณะดังที่กล่าวมานี้) และประการที่สาม ในขณะที่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่ จะไม่รู้เนื้อหา/ความหมายของพิธีกรรมนั้น ๆ

แล้วการลงมือทำกิจกรรมต่าง ๆ นั้น ถูกคาดหวังอะไรเล่า คำตอบของ Humphrey & Laidlaw ก็คือ ความคาดหวังในการทำพิธีกรรม ก็คือ การทำให้รูปแบบที่กำลังทำอยู่ในปัจจุบันมีความเหมือนหรือคล้ายคลึงกับรูปแบบต้นฉบับให้มากที่สุด และหากทำได้ ก็ถือว่าได้ประกอบพิธีกรรมอย่างสำเร็จสมบูรณ์แล้ว ทักษะที่มองเห็นความสำคัญของ "รูปแบบ" เหนือกว่า หรืออย่างน้อย ก็ไม่ด้อยไปกว่า "เนื้อหา/ความหมาย" ของพิธีกรรม

สรุปได้ว่า การสื่อสารด้านพิธีกรรมมีความสำคัญ 13 ประการ ซึ่งล้วนมีความสำคัญและมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์อยู่เสมอ ทั้งนี้ เกิดขึ้นจากหลักความเชื่อที่สืบทอดกันมา จากรุ่นสู่รุ่นรวมถึงมีความเกี่ยวข้องกับการวิจัยในครั้งนี้อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมเป็นเรื่องของการกระทำ พิธีกรรมเป็นการแสดง พิธีกรรมเป็นเรื่องของความสมัครใจ พิธีกรรมลักษณะที่ใช้อารมณ์ พิธีกรรมไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องสนุกสนานสันตนาการ พิธีกรรมเป็นเรื่องของส่วนรวม พิธีกรรมเป็นรูปแบบการแสดงออกและกลไกผลิตของความสัมพันธ์ทางสังคม พิธีกรรมเป็นเรื่องของ "สิ่งที่ควรจะเป็น/อาจจะเป็น/สามารถจะเป็น พิธีกรรมเป็นรูปแบบกิจกรรมที่มีการใช้สัญลักษณ์อย่างมีประสิทธิภาพอย่างยิ่งยวด พิธีกรรมมีการใช้สัญลักษณ์ที่เข้มข้น/หนาแน่นอย่างมาก พิธีกรรมจะเน้นการแสดงออกของพฤติกรรมและเป็นพฤติกรรมที่มีสุนทรียะอย่างสูง พิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่ทำอย่างเป็นธรรมเนียม/ประเพณี และพิธีกรรมเป็นการสื่อสารที่ปราศจากสารสนเทศ แต่ทั้งนี้ ผู้วิจัย จะมุ่งเน้นแนวคิดการสื่อสารพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น พิธีกรรมไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องสนุกสนานสันตนาการ พิธีกรรมเป็นเรื่องของส่วนรวม พิธีกรรมมีการใช้สัญลักษณ์ที่เข้มข้น/หนาแน่นอย่างมาก พิธีกรรมจะเน้นการแสดงออกของพฤติกรรมและเป็นพฤติกรรมที่มีสุนทรียะอย่างสูง พิธีกรรมเป็นพฤติกรรมที่ทำอย่างเป็นธรรมเนียม/ประเพณีและพิธีกรรม เป็นการสื่อสารที่ปราศจากสารสนเทศ เป็นต้น

1.6.2 การแบ่งประเภทของพิธีกรรม

ในที่นี้ ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงพิธีกรรมที่ใช้ในการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่งเป็นพิธีกรรมในสังคมสมัยใหม่ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1) *พิธีกรรมทางศาสนา (Religious ritual)* เนื่องจากพิธีกรรมทางศาสนาเป็นต้นแบบของพิธีกรรมอื่น ๆ และมีมาอย่างยาวนานควบคู่กับประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ ดังนั้นในหมวดหมู่นี้ จึงประกอบด้วยพิธีกรรมย่อยๆ อีกมากมาย

2) *พิธีกรรมประชาชน (Civic ritual)* เป็นพิธีกรรมประเภทอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติหรือจิตวิญญาณ กล่าวคือ เป็นพิธีกรรมที่ตัดมิติ "ความศักดิ์สิทธิ์แบบศาสนา" (Sacralized) ออกไป และกลายมาเป็นเรื่องทางโลก/โลกย์ (Secularization) มากขึ้น ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมต่างๆ ทางการเมือง เช่น การเลือกตั้ง การฉลองวันชาติ พิธีสาบานตัวเข้ารับตำแหน่ง หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวกับสันตนาการ พิธีกรรมแบบประชาชนก็ยังคงต้องการ"

องค์ประกอบเดิม ๆ แบบพิธีกรรมทางศาสนา" หากจะมาใน "รูปแบบใหม่" Aldridge ยืนยันว่า พิธีกรรมประชาชน ก็ต้องมี "เทพ/เจ้า" มีผู้ทำบทบาทแบบพระสงฆ์ (priestly role) คือ รักษาระบบ และผู้ที่เล่นบทบาทประกาศก (prophet role) คือ ทำนายทายทักเพื่อทำทายระบบ ตัวอย่างเช่น ในเวลาที่มีการแสดงคอนเสิร์ต การเปิดตัวนักร้องก็จะถูกสร้างให้คล้ายกับเทพเจ้าลงมาจากสวรรค์ Aldridge สาคิดให้เห็นว่า คุณลักษณะต่างๆของพิธีกรรมประชาชนนั้น ยังคงเป็นแบบเดียวกับ พิธีกรรมทางศาสนา ดังแสดงในภาพ เป็นต้น

3) *พิธีกรรมแห่งช่วงชีวิต (Life-cycle ritual)* สำหรับสังคมในอดีต พิธีกรรมที่จัดขึ้น สำหรับในช่วงรอยต่อของชีวิตแต่ละช่วงอาจจะมี ความชัดเจนมาก เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกิด การเปลี่ยนสภาวะเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ (เช่น พิธี โกนจุก) การบวช การแต่งงาน ฯลฯ ทั้งนี้ พิธีกรรมแบบเดิมอาจจะเลือนหายหรือเปลี่ยนแปลงไป เช่น พิธี โกนจุก ได้สูญหายไปแล้วจากสังคมไทย ส่วนประเพณีการบวช ก็ลดทอนความสำคัญลง แต่สังคมสมัยใหม่ก็ได้สร้างพิธีกรรมแห่งช่วงชีวิตขึ้นมาใหม่ เช่น พิธีกรรมการฉลองวันเกิดพิธีต้อนรับน้องใหม่ของสถาบันการศึกษา พิธีฉลองการรับปริญญา พิธีฉลองการลดความเป็นโสด ฯลฯ เป็นต้น

4) *พิธีกรรมเชิงสุนทรียะ (Aesthetic ritual)* เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดง (performing arts) เช่น การเล่นดนตรี การเต้นรำ ฯลฯ ในกรณีของสื่อพื้นบ้านการแสดงของไทยเกือบทุกประเภท จะต้องมียุคประกอบที่เป็นพิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งเสมอ เนื่องจากเป้าหมายดั้งเดิมของการแสดงของไทยนั้น คือ การบูชาเคารพสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้า ดังนั้น จึงต้องมีพิธีกรรม เช่น พิธีไหว้ครู พิธีกรรมเกี่ยวกับเครื่องดนตรี ฯลฯ

ปัจจุบัน พิธีกรรมเชิงสุนทรียะนี้ อาจจะขยายมาถึงการรวมกลุ่มของผู้ที่มีความชื่นชอบในดนตรี กีฬา งานประดิษฐ์/งานฝีมือ (เช่น กลุ่มเล่นตุ๊กตาบลาซซ์) กลุ่มเลียนแบบการเต้นของศิลปินนักร้อง (Cover Dance) กลุ่มแต่งกายเลียนแบบศิลปิน/ตัวการ์ตูน/นักร้อง (Cos play) เป็นต้น ซึ่งในแต่ละกลุ่มที่กล่าวมานี้ ก็จะมีการสร้างสรรค์ลักษณะสุนทรียะเฉพาะกลุ่มขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสุนทรียะที่เกี่ยวข้องกับการใช้สื่อวัตถุ สื่อภาษา สื่อท่าทาง เป็นต้น

สรุปได้ว่า ประเภทของพิธีกรรมมี 4 ประเภท ได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมประชาชน พิธีกรรมแห่งช่วงชีวิต พิธีกรรมเชิงสุนทรียะ ซึ่งทั้งนี้เกิดจากวิวัฒนาการแห่งความเชื่อของมนุษย์ที่ต้องการที่จะให้ความเชื่อ นั้น มีทั้งหลักปฏิบัติที่เหมือนกันและสร้างความน่าเชื่อถือเคารพต่อความเชื่อของมนุษย์ ซึ่งหลักปฏิบัติต่าง ๆ เมื่อมีรูปแบบ แบบแผนที่ตายตัว และยังให้คุณและโทษแก่ผู้ปฏิบัติ หรือไม่ปฏิบัติตาม เป็นต้น

1.7 อุปสรรคในการสื่อสาร

อุปสรรคในการสื่อสาร หมายถึง สิ่งที่ทำให้การสื่อสารไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของผู้สื่อสารและผู้รับสาร อุปสรรคในการสื่อสารอาจเกิดขึ้นได้ทุกขั้นตอนของกระบวนการสื่อสาร ดังนั้น อุปสรรค ในการสื่อสารจากองค์ประกอบทั้ง 4 องค์ประกอบของการสื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางหรือสื่อ และผู้รับสาร ซึ่งองค์ประกอบดังกล่าว มีความสำคัญต่อความสำเร็จและความล้มเหลวของการสื่อสารเป็นอย่างมาก ซึ่งการติดต่อกับสื่อต้องเผชิญปัญหาและอุปสรรคหลายประการ ซึ่งอุปสรรคทั้งหลายที่เกิดจากองค์ประกอบต่าง ๆ ของการสื่อสาร มีดังต่อไปนี้

สมร เจนจิระ (อ้างถึงใน ปริญญา เห็นสุข 2549 น. 25-26) อธิบายไว้ว่า อุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร เช่น ผู้ส่งสารขาดความรู้ที่เพียงพอแก่การสื่อสาร มีทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ ขาดความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ วิเคราะห์ผู้รับสารผิดพลาดจากความเป็นจริง เป็นต้น อุปสรรคที่เกิดจากผู้รับสาร เช่น ผู้รับสารขาดความรู้เกี่ยวกับสารที่ได้รับมา มีทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ต่อผู้ส่งสารและสาร ไม่มีความสนใจในสาร ไม่พร้อมที่จะรับสาร เป็นต้น อุปสรรคที่เกิดจากสาร เช่น สารขาดความเหมาะสมพอดีกับกำลังความสามารถในการรับสาร ขัดกับระบบความเชื่อและค่านิยมของผู้รับสาร ตัวสารมีความสลับซับซ้อนหรือลำดับความไม่เป็นระเบียบ มีความแปลกใหม่เกินไปในกลวิธีการนำเสนอ การเรียบเรียง หรือการใช้รูปแบบเป็นต้นอุปสรรคที่เกิดจากสื่อ เช่น สื่อไม่เหมาะสมกับกาลเทศะและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของผู้รับสาร สื่อมีความบกพร่องหรือใช้สื่อไม่เหมาะสมกับสารที่ต้องการจะส่ง เป็นต้น

การสื่อสารทุกระดับ อาจมีอุปสรรคเกิดขึ้นได้เสมอ โดยอาจเกิดขึ้นที่องค์ประกอบของการสื่อสารข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อพร้อมๆ กันก็ได้ ผู้ส่งสารและผู้รับสารจำเป็นต้องตระหนักถึงอุปสรรคเหล่านั้น และหาทางแก้ไขให้หมดไปหรือให้น้อยลงที่สุดเท่าที่จะทำได้ ซึ่งการแก้ไขอุปสรรคดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องแก้ไขให้ตรงตามสาเหตุจึงจะสามารถแก้ไขได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า อุปสรรคการสื่อสารเกิดขึ้นได้เสมอ และสามารถเกิดขึ้นได้ในองค์ประกอบ การสื่อสารทั้ง 4 องค์ประกอบ ดังนั้น การสื่อสารทุกครั้งผู้ส่งสารควรเตรียมความพร้อม ทั้งใน ด้านความรู้ เตรียมความพร้อมทั้งกาย จิตใจรวมถึงการสร้างทัศนคติที่ดีไปยังผู้รับสาร และพร้อมที่จะแก้ไขปัญหาในการสื่อสารเท่านั้น เพื่อความสำเร็จในการสื่อสารและประสิทธิภาพในการสื่อสาร

2. แนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสาร

2.1 ความหมายของกลยุทธ์การสื่อสาร

ประทุม ฤกษ์กลาง (2551 น. 10) อธิบายว่า กลยุทธ์ คือ การเลือกหนทางและวิธีการ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางแผนไว้ กลยุทธ์ คือ ทิศทางที่นักวางแผนคิดขึ้นเหมือนความคิด และเทคนิควิธีที่จะช่วยทำให้บรรลุเป้าหมายและบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ (2554 น. 1) อธิบายว่า กลยุทธ์ มาจากคำในภาษาอังกฤษว่า Strategy หมายถึง แผนหรือการวางแผน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยเฉพาะแผนที่ต้องทำในระยะยาว หรือศิลปะการวางแผนอย่างดีที่สุด เพื่อให้ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาใช้ในภาษาไทยว่า กลยุทธ์ คำว่า กล แปลว่า วิธีการ คำว่า ยุทธ แปลว่าการต่อสู้ ดังนั้น จึงอาจแปลคำว่ากลยุทธ์อย่างง่ายที่สุดว่าวิธีการต่อสู้ และเมื่อนำคำนี้ มาใช้ในการดำเนินธุรกิจ กลยุทธ์ จึงคือ วิธีการต่อสู้กับคู่แข่งทางธุรกิจนั่นเอง คำว่ากลยุทธ์ มักใช้ควบคู่กับคำว่า แผน หรือการวางแผน ได้แก่ คำว่า แผนกลยุทธ์ การวางแผนเชิงกลยุทธ์ ส่วนคำว่า ยุทธศาสตร์ ที่มีผู้ใช้ในความหมายเดียวกับคำว่ากลยุทธ์ และมีความหมายแปลตรงตัวว่า ความรู้เกี่ยวกับการต่อสู้นั้น ในการดำเนินงานขององค์กร จึงใช้กลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ในความหมายเดียวกัน คือ วิธีการ หรือความรู้ที่จะนำมาใช้แข่งขันในการทำงานหรือดำเนินธุรกิจนั่นเอง

ชาติรี ใต้ฟ้าพูล (2559 น. 2) อธิบายว่า กลยุทธ์ (Strategy) คือ ข้อความที่อธิบายว่า เราจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้อย่างไร เป็นการให้แนวทางของการสื่อสารโดยรวม ซึ่งอาจมีกลยุทธ์เดียวหรือหลายกลยุทธ์ ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และผู้รับสาร ซึ่งกลุ่มของกลยุทธ์ ได้แก่ กลยุทธ์การสื่อสาร กลยุทธ์การใช้สื่อ และกลยุทธ์การโน้มน้าวใจ เป็นต้น และยังอธิบายว่า กลยุทธ์การสื่อสาร คือ กลยุทธ์ที่กำหนดแนวทางในการสื่อสารว่า ควรใช้รูปแบบการสื่อสารอย่างไร เพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด

การวิจัยครั้งนี้ จะศึกษา “กลยุทธ์การสื่อสาร” เพื่อการเผยแพร่ธรรมะ ในการจัดโครงการฝึกอบรม ผู้ส่งสารต้องมีวิธีการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดความรู้ไปยังผู้รับสาร กลยุทธ์การสื่อสารเป็นอีกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้การสื่อสารประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น โดยจำเป็นต้องศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดเป็นกลยุทธ์การสื่อสารของผู้ส่งสาร ตัวอย่างเช่น พระวิทยากรส่งสารไปยังผู้รับสาร เพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างกลยุทธ์การสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ให้การสื่อสารนั้นเกิดประสิทธิภาพสูงสุด เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป คือ กลยุทธ์การสื่อสาร หมายถึง วิธีการสื่อสารหรือหนทางในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยอาจมีทั้งกลยุทธ์การสื่อสารของผู้ส่งสาร กลยุทธ์การใช้สื่อ กลยุทธ์สาร กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ หรืออื่น ๆ

2.2 ลักษณะกลยุทธ์การสื่อสารของผู้ส่งสารในการฝึกอบรม

กลยุทธ์การสื่อสารของผู้ส่งสารในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ กลยุทธ์การสื่อสารของพระวิทยากรในโครงการค่ายอบรมธรรมะ ซึ่งในการจัดอบรมกระบวนการสื่อสารเกิดขึ้นตลอดเวลา โดยลักษณะกลยุทธ์ของผู้ส่งสาร มีดังต่อไปนี้

รัฐจวน คำวชิรพิทักษ์ (2538 อ้างในถึง เรืองวิทย์ ชีรประสาธน์, 2548 น. 82-90) กล่าวว่า กลยุทธ์ในการสื่อสารที่กล่าวมาข้างต้น อาจจำแนกออกได้ 3 กลุ่ม ตามช่วงของการถ่ายทอด ดังนี้

2.2.1 ช่วงเริ่มต้น จะเป็นช่วงที่วิทยากรทักทาย ทำความรู้จัก แสดงความเป็นกันเองกับผู้เข้ารับการอบรม โดยใช้กลยุทธ์การสร้างสัมพันธภาพ

2.2.2 ช่วงเนื้อหา ในช่วงนี้ วิทยากรจะถ่ายทอดเนื้อหาของเรื่อง เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้รับความรู้ วิทยากรควรใช้กลยุทธ์เล่าเรื่อง กลยุทธ์การใช้คำถาม กลยุทธ์การยกตัวอย่าง

2.2.3 ช่วงสรุปหรือช่วงท้ายการบรรยาย ในช่วงนี้ วิทยากรจะต้องให้กำลังใจ กระตุ้นให้เกิดการคิดค้นต่อยอดจากเนื้อหาที่ถ่ายทอด รวมทั้งการสร้างบรรยากาศแห่งความประทับใจในการฝึกอบรม วิทยากรควรใช้กลยุทธ์เสริมแรง และกลยุทธ์สรุป

แต่ทั้งนี้ กลยุทธ์ทั้ง 3 กลุ่ม ในการถ่ายทอดของพระวิทยากรในแต่ละครั้งสามารถใช้ผสมผสานกันได้ตามความเหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ หรือการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าของพระวิทยากรของแต่ละบุคคล เช่น

1) กลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์ภาพ

สัมพันธภาพระหว่างวิทยากรกับผู้เข้ารับการอบรม คือ การปฏิบัติของวิทยากรที่แสดงออกกับผู้เข้ารับการอบรม เช่น การแสดงออกด้านการเอาใจใส่ ความเข้าใจ การยอมรับ การส่งเสริมการให้กำลังใจ ความใกล้ชิดสนิทสนมเป็นกันเอง รวมไปถึงการให้ผู้เข้ารับการอบรมมีส่วนร่วมในกิจกรรมการฝึกอบรม ซึ่งมีวิธีการสร้างสัมพันธภาพ ดังนี้

การวิเคราะห์ตนเอง วิทยากร ควรมีพื้นฐานในด้านการรู้จักตนเอง เปิดเผยตนเอง และสามารถที่จะรู้เท่าทันความคิดของผู้เข้ารับการอบรมได้ว่าเขามองตนเองอย่างไร วิทยากร ควรมีความรอบคอบและสำรวจตนเองสม่ำเสมอ ไม่ใช่รู้จักตนเองเพียงฝ่ายเดียว ควรรู้จักตัวตนที่คนอื่นเขามองเราด้วย

ความสามารถในการพูด การพูดให้สัมฤทธิ์ผล หมายถึง การที่วิทยากรสามารถถ่ายทอดความหมาย หรือความรู้ที่นึกคิดของตน ไปสู่ผู้ฟัง คือ ผู้เข้ารับการอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสนองวัตถุประสงค์ของการจัดการอบรมเป็นหลัก เช่น วิทยากรมุ่งพูดให้เกิดความรู้ระดับความจำ ผู้เข้ารับการอบรมก็จะมีความรู้ในระดับความจำ แต่ถ้าวิทยากรมุ่งพูดเพื่อให้เกิดความรู้ในระดับวิเคราะห์ ผู้เข้ารับการฝึกอบรมก็จะมีความสามารถในเนื้อหาที่ถ่ายทอดระดับการวิเคราะห์ เป็นต้น

สำหรับปัจจัยแห่งการพูดที่สัมฤทธิ์ผลของวิทยากร ประกอบด้วยความสามารถในการคิดค้น ความสามารถในการจัดระเบียบเนื้อหาสาระ และความสามารถในการแสดงให้ปรากฏ มีรายละเอียด ดังนี้

การคิดค้น หมายถึง ความสามารถของวิทยากรในการค้นคว้าหาความรู้ เพื่อให้เกิดเนื้อหาสาระที่ครบถ้วน ในขณะที่เดียวกัน ก็มีความสามารถที่จะถ่ายทอดเนื้อหาสาระที่ค้นคว้ามาไปยังผู้รับสารได้อย่างถูกต้องและชัดเจน โดยเฉพาะเนื้อหาที่มีคุณค่า ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการจัดอบรม

การจัดระเบียบเนื้อหาสาระ หมายถึง การจัดระเบียบเนื้อหาสาระที่จะถ่ายทอดให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย

การแสดงออกให้ปรากฏ หมายถึง ปรากฏตัวต่อหน้าผู้เข้ารับการอบรม วิทยากรจะต้องคำนึงถึงน้ำเสียง อากัปกริยาต่าง ๆ นอกจากนี้ วิทยากรควรมีความคล่องแคล่วในการพูด หากพูดไม่ชัดเจน สื่อถึงความลังเลใจ ไม่มั่นใจในตัวเอง ทั้งนี้ การฝึกฝนสามารถทำให้การพูดดีขึ้น และพูดได้อย่างราบรื่นชัดเจน และมีพลัง

การสบตา ก็มีส่วนสำคัญ เพราะสามารถสื่อความหมายได้หลายอย่าง เช่น การที่วิทยากรมองตรงไป ผู้เข้ารับการอบรมขณะกำลังพูดด้วย จะสื่อความหมายถึงความจริงใจ ต่อผู้เข้ารับการอบรม ส่วนการมองไปที่อื่น สื่อถึงความไม่มีความเชื่อมั่น ทั้งนี้ วิทยากรควรกวาดสายตาให้ทั่วถึงขณะการพูด

2) กลยุทธ์การนำเข้าสู่เรื่อง

การนำเข้าสู่เรื่อง เป็นกลยุทธ์การสื่อสารของวิทยากรใช้ในการจัดกิจกรรมก่อนเริ่มต้นถ่ายทอดในเนื้อหา เพื่อเป็นการเตรียมให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม มีความพร้อมที่จะรับเนื้อหาสาระ โดยวิทยากรจะต้องพยายามเชื่อมโยงจากความรู้เดิมที่ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้สะสมจากการอบรมที่ผ่านมา เช่น การสร้างความพร้อมในการรับเนื้อหาสาระใหม่ โดยใช้วัจนภาษา หรือ อวัจนภาษา ซึ่งอาจใช้สื่อร่วมด้วยตามความเหมาะสม การสร้างแรงจูงใจ ด้วยทำที่ที่กระตือรือร้น

ของวิทยากรที่น่าสนใจ และวิทยากรต้องเชื่อมโยงความรู้เก่าให้เข้ากับความรู้ใหม่ ด้วยการกล่าวถึง หรือทบทวนความรู้ที่ผู้เข้ารับการอบรมเคยผ่านการฝึกอบรมมา เป็นต้น

3) กลยุทธ์การใช้คำถาม

คำถาม เป็นการส่งสารของวิทยากรไปยังผู้เข้ารับการอบรม อาจจะใช้ วาจา หรือการเขียนเป็นข้อความ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เข้ารับการอบรมสนใจ ใช้ความคิด เป็นต้น เทคนิค การใช้คำถาม เช่น ถามคำถามที่เตรียมไว้ เว้นระยะเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้คิด พยายามให้ กำลังใจผู้เข้ารับการอบรมที่ “เจียบ” ให้แสดงความคิดเห็นหรือตอบ บอกตัวอย่างบางส่วน ในประเด็นคำถามเพิ่มเติม พยายามกระจายคำถามให้ครอบคลุม พยายามอย่าถามคำถามโต้แย้งตรงๆ ควรใช้คำว่า “คุณมีความเห็นอย่างไรกับ....” และสุดท้ายวิทยากรไม่ควรเหน็บแนม หรือดูถูกผู้ตอบผิด เป็นต้น

4) กลยุทธ์การเล่าเรื่อง

การเล่าเรื่อง เป็นกลยุทธ์ที่วิทยากรนำเอาเรื่องราวต่างๆ มาเล่าให้ผู้เข้ารับ การอบรมฟัง เพื่อให้เกิดข้อคิด คติเตือนใจ การวิเคราะห์ การประเมิน และสร้างบรรยากาศในการฝึกอบรมให้สนุกสนาน เช่น เหตุการณ์ต่างๆ รอบตัว นิทาน ชีวิตประวัติของบุคคลสำคัญ รวมไปถึง ประสบการณ์ตรงตามความเหมาะสม

กลวิธีการเล่าเรื่อง เช่น ใช้ท่าทางประกอบการเล่าเรื่อง ใช้ภาษาที่สุภาพ เข้าใจง่าย เหมาะสมกับผู้ฟัง ใช้น้ำเสียงหนักเบา เร็ว ช้า ตามความเหมาะสมการแสดงอารมณ์ออกมา ทางใบหน้า และการเลือกสื่อหรือเครื่องมือที่เหมาะสมกับเนื้อหาที่เล่า อาจจะใช้ตอนนำ ตอนสรุป ใช้สีสรรที่น่าสนใจ มีขนาดใหญ่พอที่มองเห็นได้ทั่วถึง และมีระบบเสียงที่ชัดเจน

5) กลยุทธ์การยกตัวอย่าง

การยกตัวอย่าง เป็นกลยุทธ์ที่วิทยากรใช้ตัวอย่างเพื่อสื่อสารให้เกิดความ เข้าใจในสิ่งที่เป็นนามธรรม ตัวอย่างอาจจะเป็นอุปมาอุปมัย นิทาน วัสดุ แผนภาพหรืออื่น ๆ ตัวอย่างควรเป็นสิ่งที่ผู้เข้ารับการอบรมคุ้นเคย เข้าใจง่าย สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การจัดอบรม น่าสนใจ และเหมาะสมกับอายุ เพศ และสถานการณ์ผู้เข้ารับการอบรม

6) กลยุทธ์การเสริมแรง

การเสริมแรง คือ เทคนิคหรือกลวิธีที่วิทยากรใช้เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ของผู้เข้ารับการอบรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์ ยกตัวอย่างกลยุทธ์การเสริมแรง เช่น เมื่อผู้เข้ารับ การอบรมตอบคำถามหรือแสดงความคิดเห็น วิทยากรควรยกย่องหรือชื่นชม เพราะการยกย่องชมเชย คือการเสริมแรงให้เกิดการตอบคำถามหรือแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ในทางกลับกัน หากเมินเฉย หรือตำหนิเมื่อตอบผิด ความถี่ในการตอบคำถามหรือความตั้งใจ ก็จะมีลดน้อยลง

วิธีการเสริมแรง เช่น การเสริมแรงด้วยวาจา เช่น การชม การให้กำลังใจ การเสริมแรงด้วยกิริยาท่าทาง เช่น การยิ้ม พยักหน้า หัวเราะ ประบมือ การแสดงความเอาใจใส่ อย่างใกล้ชิด เช่น การเดินเข้าไป การเข้าไปนั่งด้วย การเสริมแรงด้วยการสัมผัส เช่น การลูบหัว ตบไหล่ จับมือ การเสริมแรงด้วยกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีส่วนร่วมและ การเสริมแรงด้วยการให้รางวัล เช่น การให้คะแนน การใช้รางวัลด้วยขนม การให้รางวัลด้วยสิ่งของ เป็นต้น

7) กลยุทธ์การสรุป

การสรุป คือ การประมวลสาระสำคัญๆ ของเนื้อหาที่ถ่ายทอดจบลง เพื่อให้ผู้รับการอบรมได้แนวคิดที่ถูกต้องในเรื่องนั้น ซึ่งสามารถสรุปได้ 2 ลักษณะ ดังนี้

การสรุปเนื้อหา คือ การดึงให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมเอาใจใส่ในสาระสำคัญ จากเนื้อหาถ่ายทอด การสรุปจะกระทำต่อเมื่อการถ่ายทอดเนื้อหาต่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมจบลง การสรุปเสริมพลังใจ ได้แก่ การสรุปที่ช่วยให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความภูมิใจในผลสำเร็จ และกระตุ้นให้มีกำลังใจ

ทั้งนี้ วิทยากรอาจผสมผสานการสรุปทั้งสองลักษณะเข้าด้วยกันเพื่อเป็นการประมวลความรู้ที่เรียนจบ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมสนใจเนื้อหาที่เรียนมา เพื่อสร้างความรู้สึกระส่ำระสายประสบความสำเร็จให้แก่ผู้เข้ารับการอบรมมีวิธีการสรุป ดังนี้

สรุปเชื่อมโยงเนื้อหา ประกอบด้วย การสรุปทบทวน ได้แก่ การสรุปทบทวนสาระสำคัญ ๆ ของเนื้อหา เช่น การใช้รูป การเขียนบนกระดาน การแสดงสมมุติ เป็นต้น

การประเมิน ได้แก่ การที่วิทยากรคอยดูแล้วผู้เข้ารับการฝึกอบรมเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ถ่ายทอดหรือไม่ ความเอาใจใส่ สนใจหรือไม่กับการเปิดรับเนื้อหา การนำไปสู่การเรียนเนื้อหาต่อไป ได้แก่ การเชื่อมโยง การสรุป ทบทวนกับกิจกรรมการฝึกอบรม การเชื่อมโยงทางใจ วิทยากรสร้างความรู้สึกรักของความสำเร็จในการสรุป

วิทยากรอาจใช้การชมเชยในความสามารถ เพื่อจูงใจและความตั้งใจต่อไป การเร้าความสนใจ วิทยากรแสดงความเอาใจใส่ กระตือรือร้น เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เข้ารับการอบรมตลอดการถ่ายทอด วิทยากรอาจใช้กิจกรรมที่น่าตื่นเต้น เป็นต้น

สรุปได้ว่า กลยุทธ์การสื่อสารเป็นวิธีการสอนในการถ่ายทอดธรรมะ ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ ช่วงเริ่มต้น ช่วงเนื้อหา และช่วงสรุปหรือช่วงท้ายการบรรยาย สำหรับช่วงสรุปนี้ ในช่วงนี้วิทยากรจะต้องให้กำลังใจ กระตุ้นให้เกิดการคิดค้นต่อยอดจากเนื้อหาที่ถ่ายทอด รวมทั้งการสร้างบรรยากาศแห่งความประทับใจในการฝึกอบรม วิทยากรควรใช้กลยุทธ์เสริมแรง และกลยุทธ์การสรุป ประกอบด้วย กลยุทธ์การสร้างความสัมพันธ์ กลยุทธ์การใช้คำถาม กลยุทธ์การเล่าเรื่อง กลยุทธ์การยกตัวอย่าง กลยุทธ์เริ่มแรกและกลยุทธ์การสรุป กลยุทธ์การสื่อสารของผู้ส่งสาร

ทั้งหก ลักษณะนี้ ถือเป็นวิธีการสื่อสารของผู้ส่งสารไปยังผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งกลยุทธ์ดังกล่าว เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเนื้อหาสาระในการฝึกอบรม เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจ มากขึ้น รวมถึงสร้างความรู้สึกรสนิยมระหว่างวิทยากรกับผู้เข้ารับการอบรมคนอื่น ๆ อีกด้วย

2.3 พฤติกรรมผู้รับสารเชิงจิตวิทยากับการสื่อสาร

โดยทั่วไป มักเข้าใจว่าจิตวิทยาเป็นการศึกษาเกี่ยวกับจิตแต่แท้จริงแล้วจิตวิทยา เป็นการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ที่มีเรื่องของการศึกษาด้านจิตใจ จิตสำนึก และความรู้สึกรสนิยมเข้ามาเกี่ยวข้อง คำว่า จิตวิทยา psychology มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก คือ คำว่า Psyche ซึ่งแปลว่า “จิต” อันหมายถึง ความรู้สึกรสนิยมที่แสดงออกมาในรูปของการกระทำ หรือ พฤติกรรม และ Logos ซึ่งหมายถึง การศึกษาค้นคว้า ให้ได้มาซึ่งข้อมูล เกี่ยวกับสิ่งที่ต้องการเรียนรู้ ที่ตรงกับความหมายของคำในภาษาว่า “วิทยา” นั่นเอง ดังนั้น จิตวิทยา จึงเป็น “การศึกษาเกี่ยวกับ พฤติกรรมของสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัว ทั้งที่แสดงออกและไม่แสดงออก (ลักษณะ สิริวัฒน์ 2544: 2) โดยนักจิตวิทยาได้นำข้อศึกษาที่เกิดจากการทดลอง เพื่อหาสาเหตุการเกิดพฤติกรรมในสภาวะการณ์ต่างๆ ของสัตว์ เพื่อมาอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์

พฤติกรรมของมนุษย์ในเชิงจิตวิทยา สามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิด 6 ประการ ได้แก่ แนวคิดด้านโครงสร้างนิยม (structuralism) แนวคิดด้านหน้าที่นิยม (functionalism) แนวคิด กลุ่มจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) แนวคิดเกี่ยวกับอารมณ์และแรงจูงใจ (emotion/motivation) แนวคิด เรื่องการรับรู้ (perception) และแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ (learning) แต่ทั้งนี้ ผู้ศึกษามุ่งเน้นแนวคิด 4 ประการโดยสรุปได้ ดังต่อไปนี้

2.3.1 แนวคิดด้านโครงสร้างนิยม (structuralism) สามารถอธิบายได้ว่าพฤติกรรม ของมนุษย์มีรากฐานมาจากโครงสร้างของจิต ที่ประกอบด้วยการสัมผัสรับรู้ (sensation) การรู้สึก (feeling) และจินตนาการ (imagination) เช่น กลิ่นหอมของดอกไม้ก่อให้เกิดอารมณ์ผ่อนคลาย สดชื่น ซึ่งจะส่งผลให้พฤติกรรมเป็นไปในทางที่ไม่ก้าวร้าว เป็นต้น

2.3.2 ด้านหน้าที่นิยม (functionalism) เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากการศึกษา หน้าที่ของอวัยวะต่าง ๆ ในการก่อให้เกิดพฤติกรรม โดยเชื่อว่าระบบการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นระบบประสาท ระบบกล้ามเนื้อ และระบบต่อม ล้วนมีผลต่อพฤติกรรมของบุคคล เช่น ระบบประสาทมีผลโดยตรงต่อการคิด การรับรู้ ความจำ และการตัดสินใจ ดังนั้น ถ้าระบบประสาท ทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ พฤติกรรมที่เกี่ยวข้องก็จะดำเนินไปได้ด้วยดี และส่งผลให้พฤติกรรม การสื่อสารทั้งกับตนเองและผู้อื่น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นกัน เนื่องจากนี้ แนวคิด ด้านหน้าที่นิยมยังเชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์เกิดจากการเรียนรู้ โดยเฉพาะการเรียนรู้เพื่อปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

2.3.3 แนวคิดของกลุ่มจิตวิเคราะห์ (psychoanalysis) เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาคนสำคัญและเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง

พฤติกรรมมนุษย์ตามแนวคิดของกลุ่มจิตวิเคราะห์เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์มาจากความรู้สึกใน 3 ระดับ ได้แก่ 1) จิตสำนึก (Conscious) เป็นภาวะจิตที่ตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 พฤติกรรมที่เกิดจากจิตสำนึก จะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับความเป็นจริงและความมีเหตุผลมากที่สุด 2) จิตใต้สำนึก (sub-conscious) เป็นภาวะจิตที่เกิดขึ้น โดยไม่รู้ตัว พฤติกรรมที่เกิดขึ้น โดยไม่รู้ตัว พฤติกรรมที่เกิดจากจิตใต้สำนึกเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความพึงพอใจลักษณะต่าง ๆ 3) จิตไร้สำนึก (unconscious) คือ ความรู้สึก ความคิด และสิ่งที่เก็บกดอยู่ในจิตใจ พฤติกรรมที่เกิดจากจิตไร้สำนึกเป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน (ซึ่งฟรอยด์เน้นว่า เป็นความต้องการทางเพศและความก้าวร้าว) โดยไม่คำนึงถึงเหตุและผล แต่กระทำโดยใช้อารมณ์เป็นที่ตั้ง

นอกจากนั้น ฟรอยด์ ยังเชื่อว่า บุคลิกภาพมีส่วนสัมพันธ์กับภาวะจิตในระดับจิตสำนึกและจิตไร้สำนึก โดยแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างบุคลิกภาพประกอบด้วย อิด (id) อีโก้ (ego) และซูเปอร์อีโก้ (superego) ซึ่งมีการทำงานที่สัมพันธ์กับภาวะจิตที่กล่าวมา โดยสามารถสรุปได้ลักษณะต่อไปนี้

โครงสร้างบุคลิกภาพ	ภาวะจิต	ลักษณะสำคัญ	พฤติกรรม การแสดงออก
อิด (id)	จิตไร้สำนึก	เป็นความต้องการพื้นฐานที่มีมาตั้งแต่แรกเกิด รวมถึงแรงขับที่เกิดจากความต้องการของร่างกาย โดยเฉพาะความต้องการทางเพศและความก้าวร้าว	พฤติกรรมเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐาน โดยไม่คำนึงถึงเหตุผลและความเป็นไปได้
อีโก้ (Ego)	จิตสำนึก เป็นส่วนใหญ่	เป็นความมีเหตุผล ที่เกิดจากการประนีประนอมระหว่างความต้องการและมโนธรรม	พฤติกรรมเป็นไปตามเหตุผลและหลักแห่งความเป็นจริง เพื่อรักษาสสมดุลระหว่างอิดและซูเปอร์อีโก้
ซูเปอร์อีโก้ (Superego)	จิตสำนึกและ จิตใต้สำนึก	เป็นมโนธรรม และอุดมคติของบุคคลที่ได้รับ การสะสมมาตั้งแต่วัยเด็ก	พฤติกรรมเป็นแบบอุดมคติมีมโนธรรมสูง

โดยปกติแล้ว พฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งรวมถึงพฤติกรรมการสื่อสารด้วยนั้น เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากภาวะจิตทั้ง 3 ระดับ และเป็นการทำงานร่วมกันของ อิด อีโก้ และซูเปอร์อีโก้ ขึ้นอยู่กับว่าในสถานการณ์ใด ภาวะจิตและพลังของอิด อีโก้ หรือซูเปอร์อีโก้ จะมีอิทธิพลมากกว่ากัน เช่น ถ้าพลังอิดมีอำนาจสูงกว่า บุคคลก็จะมีพฤติกรรมการสื่อสารในลักษณะที่เอาแต่ใจตนเอง เหมือนเด็กที่ไม่รู้จักโต ต่างกับผู้ที่มิซูเปอร์อีโก้สูง ซึ่งจะมีพฤติกรรมการสื่อสารที่เป็นไปตามครรลองของมโนธรรม และศีลธรรมที่ดี ทั้งนี้ บุคคลที่มีพฤติกรรมการสื่อสารที่เหมาะสมควรมีความสามารถในการสร้างสมดุลระหว่างอิด และซูเปอร์อีโก้ กล่าวคือ ควรมีพลังอีโก้ที่เข้ามาควบคุมให้พฤติกรรมเป็นไปตามแนวทางของเหตุและผลอันเหมาะสม นั่นเอง

2.3.4 แนวคิดเกี่ยวกับอารมณ์และแรงจูงใจ (emotion/motivation) เป็นแนวคิด ที่อธิบายว่า พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกเป็นผลมาจากอารมณ์ และแรงจูงใจ

1) อารมณ์ หมายถึง สภาวะของจิตใจขณะหนึ่ง ซึ่งจะเป็นสภาวะที่คงอยู่ในขณะนั้น (เช่น อารมณ์ สงบ อารมณ์ ไม่ยินดีในร้าย) หรือสภาพจิตใจที่ถูกกระตุ้นโดยสิ่งเร้า (เช่น ตกใจ เมื่อถูกตี เสียใจเมื่อทราบข่าวร้าย) อารมณ์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ อารมณ์ที่ให้ความสุข เป็นอารมณ์ที่เป็นไปทางยินดี และอารมณ์ที่ให้ความทุกข์ เป็นอารมณ์ที่เกิดจากความไม่พึงพอใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อารมณ์มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการสื่อสารในลักษณะต่อไปนี้

(1) อารมณ์ เป็นสภาวะจิตใจที่ทำงานควบคู่กับสัญชาตญาณ ซึ่งคิดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิด เช่น เมื่อเกิดความกลัวจากการถูกทำร้าย พฤติกรรมที่เกิดขึ้น คือ การหนี ซึ่งเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ทุกคน เป็นต้น

(2) อารมณ์ เป็นความรู้สึกที่ส่งผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการสื่อสาร กล่าวโดยง่าย ก็คือ บุคคลรู้สึกอย่างไร ก็จะแสดงออกอย่างนั้น เราสามารถอธิบายอารมณ์ของคู่สื่อสารได้จากอารมณ์ที่เขาแสดงออก และในขณะเดียวกัน เราก็สามารถคาดเดาพฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้จากอารมณ์ที่คู่สื่อสารแสดงออกด้วยเช่นกัน

(3) อารมณ์บางประเภท เกิดจากการทำงานของระบบสมองที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของบุคคล เช่น การทำงานของสมองส่วนที่เรียกว่า “ไฮโปทาลามัส”(hypothalamus) จะส่งผลต่ออารมณ์และการแสดงออกของบุคคล ถ้าระบบการทำงานในส่วนนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อารมณ์ และการแสดงออกของบุคคลก็จะเป็นไปอย่างเหมาะสม เป็นต้น

2) แรงจูงใจ เป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายที่เกิดจากแรงจูงใจนั้น ๆ แรงจูงใจแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ แรงจูงใจทางกายภาพ (physiological motivation) และแรงจูงใจทางจิตใจ (psychological motivation)

(1) แรงจูงใจทางกายภาพ (physiological motivation) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการทางร่างกาย (หรือที่เรียกว่า แรงขับที่เกิดจากความต้องการทางกาย)

(2) แรงจูงใจทางจิตใจ (psychological motivation) เป็นแรงจูงใจที่เกิดจากความต้องการพื้นฐานทางจิตใจที่ต้องการให้ตัวเองรู้สึกมั่นคง และเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น (หรือที่เรียกว่า แรงขับที่เกิดจากสังคม) เช่น ความรัก ความอบอุ่น การเป็นที่ยอมรับในสังคมและ เป็นที่ยอมรับในสังคม และการถูกกระตุ้นด้วยสิ่งเร้าในสังคม แรงจูงใจทางจิตใจแบ่งออกเป็น 7 ชนิด ได้แก่ การรับรู้สิ่งล่อใจ (sensory incentives) ความต้องการเพื่อนฝูง (need for affiliation) ความก้าวร้าว (aggressiveness) ความต้องการมีอำนาจ (need for power) และความต้องการอิสระ (need for independence)

ก. พฤติกรรมของบุคคล อาจเกิดจากแรงจูงใจหลายประการผสมผสานกัน หรืออาจเกิดจากแรงจูงใจที่มีอิทธิพลต่อบุคคลสูงสุดในขณะนั้น ๆ

ข. ทฤษฎีแรงจูงใจที่เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ได้แก่ ทฤษฎีแรงจูงใจของมาส โลว์ เป็นต้น

สรุปได้ว่า พฤติกรรมผู้รับสารเชิงจิตวิทยากับการสื่อสารเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ในเชิงจิตวิทยา ซึ่งประกอบด้วย การสัมผัสรับรู้ การรู้สึก จิตนาการ โดยเฉพาะการเรียนรู้ เพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม ซึ่งแสดงออกมาจากความรู้สึกใน 3 ระดับ คือ จิตสำนึก จิตใต้สำนึก และจิตไร้สำนึก พฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกเป็นผลมาจากอารมณ์ และแรงจูงใจ เป็นต้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะ

3.1 ความเป็นมา และสภาพการณ์ของการเผยแพร่ธรรมะ

การเผยแพร่ธรรมะหรือหลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน พระภิกษุได้อาศัยประสบการณ์หรือความรู้ที่ได้จากการศึกษาและการปฏิบัติจริงที่ถึงพร้อม เพื่อนำผลที่ได้จากความรู้มาเผยแพร่ ยังบุคคลให้เข้าถึงซึ่งพระธรรมตามความจริงที่เป็นอยู่โดยเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้น มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามเหตุปัจจัย สิ่งแวดล้อมนั่นเอง

การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยนั้น เกิดขึ้นภายหลังการสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ 3 พระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงจัดส่งพระโสณะและพระอุตตระ เข้ามาเผยแพร่พระพุทธศาสนายังดินแดนสุวรรณภูมิ ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นในดินแดนนี้ นับแต่นั้นเป็นต้นมา และประเทศไทยมีการนับถือพระพุทธศาสนาในแบบเถรวาทแบบลังกาวงศ์ในจำนวนไม่น้อย เนื่องจากมีพระสงฆ์เป็นนิกายเดียวกัน และโปรดเกล้าฯ ให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งที่ 7 ขึ้น

ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมาก พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทแบบลังกาวงศ์ จึงเป็นต้นแบบที่คนไทยได้ยอมรับนับถือกันมาเป็นเวลาหลายสมัย สรุปได้ ดังนี้

พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทยมี 4 ยุค ได้แก่ ยุคที่ 1 ยุคเถรวาทแบบพระเจ้าอโศกมหาราช ยุคที่ 2 ยุคมหายาน พระเจ้ากนิษกะมหาราช ยุคที่ 3 ยุคเถรวาทแบบพุกามและยุคที่ 4 เถรวาทแบบลังกาวงศ์ ในยุคที่ 4 นั้น พระเจ้าปรีกัมพาหุแห่งประเทศลังกาได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกา พระพุทธศาสนาจึงกลับรุ่งเรือง มีชื่อเสียงไปไกล ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาทั่วไปต่างก็สนใจ พวกกันเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนพระไตรปิฎกและได้รับการอุปสมบทใหม่ที่นั่น หลังจากการศึกษาจบก็พากันกลับไปยังบ้านเมืองของตน เฉพาะประเทศไทยพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ จึงได้เข้ามาตั้งมั่นอยู่ที่เมืองนครศรีธรรมราช

ในสมัยกรุงสุโขทัย พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคง โดยพระองค์ทรงอาราธนาพระสงฆ์จากเมืองนครศรีธรรมราช ให้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการแสดงพระธรรมเทศนาทุกวันพระ ณ พระแท่นศิลาอาสน์ ทำให้พระพุทธศาสนาในยุคสมัยนี้ มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวางมากขึ้น โดยเฉพาะสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทรงส่งราชทูตไปอาราธนาพระมหาเถระชาวลังกาเข้ามาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศ ทำให้พระพุทธศาสนา และคณะสงฆ์เจริญรุ่งเรืองมากเช่นกัน ในยุคนี้ จึงปรากฏหลักฐานจากโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนา เช่น พระสถูป พระเจดีย์ และวัดวาอาราม อีกเป็นจำนวนมาก

ส่วนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงธนบุรี กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น มีการทำนุบำรุงส่งเสริมฟื้นฟูพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก มีการทำนุบำรุงวัดวาอาราม จัดให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม และให้มีการรวบรวมชำระพระไตรปิฎก จารึกใบลาน ทำให้พระพุทธศาสนายังคงเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การเผยแผ่ธรรมะในพระพุทธศาสนาในยุคนี้ ยังมีการส่งภิกษุสามเณรไปศึกษาวิปัสสนาอีกด้วย (สิริวัฒน์ คาวินสา, 2542 อ้างถึงใน คลทรรณ์รัตน์ ดิษบรรจง, 2558)

3.2 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ

กระบวนการสื่อสารธรรมะ ประกอบด้วย ผู้ส่งสารเนื้อหาธรรมะ สาร สื่อ (กลยุทธสื่อสารเนื้อหาธรรมะ) และผู้รับสาร สามารถอธิบายได้ดังนี้

กระบวนการสื่อสารธรรมะ มีนักวิชาการส่วนใหญ่ กล่าวถึง ลักษณะการเผยแผ่ธรรมะของพระพุทธเจ้ามีอยู่ 3 รูปแบบ ประกอบไปด้วย พระธรรมกถึก คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะคือตัวแทนที่ส่งออกไป และผู้ฟัง คือ ผู้รับสาร ทั้งนี้ การที่จะทำให้องค์ประกอบเหล่านี้ มีประสิทธิภาพนั้น

จะต้องมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เรียกว่า “วิธีในการสอน” เพื่อให้ทราบถึงวิธีการเผยแพร่ธรรมะ และวิธีในการสอน ผู้วิจัยสรุปประเด็นที่สำคัญได้ ดังนี้

3.2.1 ผู้สั่งสารตามแนวทางพระพุทธศาสนา

มหาสุวณฺณ เพ็ชรรักษา, 2556 กล่าวว่า ความจริง ผู้สอนหรือนักเผยแพร่ที่ดี ต้องสร้างบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใสแก่ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ฟัง จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงมีพระลักษณะ ทั้งทางด้านความสว่างงามแห่งพระวรกายทั้งดงาม มีพระสุรเสียงที่โน้มนำจิตใจควรแก่ศรัทธาปสาทะทุก ประการ ทรงมีพระมหาปรีชาลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 ประการ พระฉวีวรรณผุดผ่อง ดั่งทอง นาคู นาคูเลื่อมใส ส่วนพระสุรเสียงก็ไพเราะ สุภาพ สละสลวย แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พร่า ซึ่ง กังวาน ดุจเสียงพรหม สำเนียงใสไพเราะคุณงามความดีพระพุทธรักษา ถู่ว่าผู้ เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้น มีความสัมพันธ์กันในฐานะกัลยาณมิตร นักเผยแพร่พุทธธรรมที่ดี จึงมีลักษณะคุณสมบัติ ซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร ดังนี้

- 1) ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ คือ เข้าถึงจิตใจ สร้างความรู้สึกสนิทสนมเป็นกันเองชวนให้ผู้ฟังอยากสนใจที่จะซักถาม
- 2) ครุ เป็นที่เคารพ คือ มีความประพฤติเหมาะสมแก่ฐานะ ชวนให้เกิดความอบอุ่นใจ เป็นที่ฟังได้อย่างปลอดภัย
- 3) ภาวนีโย เป็นที่ยกย่อง คือ มีความรู้จริง ทรงภูมิปัญญาแท้จริงและเป็นผู้ฝึกฝนปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นที่ยกย่องน่าเอาอย่าง ทำให้ผู้ฟังเกิดศรัทธาได้
- 4) วัตตา เป็นนักพูด โดยเลือกใช้วิธีการเผยแพร่ในรูปแบบต่างๆ เพื่ออธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจ
- 5) ว่าจะนักระโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำโต้ถาม คำล่วงเกิน คำดักเตือน วิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ อดทนได้ไม่เบื่อง่าย ไม่เสียอารมณ์ แม้บางครั้ง อาจถูกต่อต้านจาก ลัทธิภายนอกมาขัดขวางต่องานเผยแผ่
- 6) คัมภีร์ญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้พูดคำที่ลึกซึ้งได้ ให้ผู้ฟังเข้าใจได้ง่าย นักเผยแพร่ที่ดีจะต้องมีความรู้ในศาสตร์หลาย ๆ อย่าง และต้องฉลาดในการเลือกใช้วิธีเผยแพร่แบบต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้ฟัง เพื่อให้เกิดศรัทธาและยอมปฏิบัติตาม
- 7) โน จัญฐาเน นิโยชะเย ไม่ชักนำในทางไม่ใช้ฐานะ ไม่ชักนำให้ผู้ฟังให้เดินผิดทางไปนอกพุทธดำรัส แต่ต้องรู้จักชักจูง แนะนำในทางที่ถูกที่ควร

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ มีดังนี้

1) อภิญญาธรรมเทศนา ทรงสอนให้ผู้ฟัง รู้ยิ่งเห็นจริง ในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น หมายความว่า ทรงรู้ยิ่งเห็นเองแล้ว จึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตามเพื่อแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน

2) สนิทานธรรมเทศนา ทรงสั่งสอนให้ผู้ฟังตรงตามเห็นจริงได้ หรือ ทรงแสดงธรรมแบบมีเหตุผล

3) สัปภาภิหาริยธรรมเทศนา ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลตามสมควรแก่กำลัง แห่งการปฏิบัติของตน คือ ผู้ฟังนำผลไปปฏิบัติตามพร้อมทั้งได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามกำลังของตน

กล่าวโดยสรุป ผู้สื่อสารที่ดีจะต้องมีทักษะพื้นฐานในด้านการสื่อสาร เช่น การใช้ภาษาในการสื่อสาร ในเรื่องการออกเสียง การเข้าใจความหมายของคำ การใช้ประโยค การใช้ถ้อยคำในการส่งสาร การใช้ประโยคในการส่งสาร และการรับสาร รวมถึงผู้ส่งสารในการเผยแพร่ธรรมะควรมีคุณสมบัติตามหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ อันได้แก่ ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ครุ เป็นที่เคารพภักดี โย เป็นที่ยกย่อง วัตตา เป็นนักพูด วจะนั กะโ โม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คัมภีริญจะ กะถัง กัตตา เป็นผู้พูดคำที่ลึกและโน จักฺขุณฺณ โน โยชะเย ไม่ชักนำในทางไม่ใช่ฐานะ รวมถึงวัตถุประสงค์เพื่อการเผยแพร่ธรรมะของผู้ส่งสาร คือ ทรงสอนให้ผู้ฟัง ทรงสอนให้ผู้ฟังได้รับผลตามสมควรแก่กำลังแห่งการปฏิบัติของตน และทรงสั่งสอนให้ผู้ฟังตรงตามเห็นจริงอีกด้วย

3.2.2 สารตามแนวทางพระพุทธศาสนา

สารตามแนวทางพระพุทธศาสนา ต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ 5 ประการ คือ

1) สัจจะ ได้แก่ เรื่องที่จะเสนอต่อมวลชนต้องเป็นเรื่องจริง เสนอหรือส่งสารตามความจริง

2) ตถตา เรื่องที่จะเสนอหรือส่งสารนั้น ต้องเป็นเรื่องแท้ เสนอตามสภาพที่แท้จริง ไม่คาดเดา ไม่แต่งแต้มใส่สีใส่ใจ

3) กาละ เรื่องที่จะเสนอนั้นต้องเหมาะสมกับกาลเวลา

4) ปิยะ เรื่องที่จะเสนอนั้นต้องเป็นเรื่องที่คนชอบ ชื่นชมของผู้รับสาร

5) อัตถะ เรื่องที่จะเสนอนั้นต้องเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

กล่าวโดยสรุป คือ สารตามแนวทางพระพุทธศาสนา ควรเป็นเรื่องจริง เหมาะสมกับผู้ฟังเหมาะสมกับกาลเวลา รวมถึงเป็นเรื่องที่ผู้ฟังได้รับประโยชน์สูงสุดอีกด้วย

3.2.3 การเผยแพร่ธรรมะ

สื่อในการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ คือ สื่อในการเผยแพร่ธรรมะจัดเป็นสื่อบุคคล โดยการเผยแพร่ธรรมะของพระพุทธเจ้ามีหลากหลายวิธี ซึ่งไม่จำกัดว่าต้องเป็นวิธีใดวิธีหนึ่ง พระองค์ทรงเลือกวิธีตามความเหมาะสมกับเหตุการณ์ สภาพแวดล้อม กาลเทศะ สติปัญญาและ

ความพร้อมของผู้ฟัง ทั้งนี้ มีนักวิชาการได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับพุทธวิธีการสอนไว้แตกต่างกันหลายมิติ ทั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี (2556) กล่าวว่า พระพุทธเจ้ามีพุทธวิธีการสอนอยู่ 3 แนวทาง คือ การสนทนา เป็นวิธีที่ทรงใช้บ่อยๆ กับผู้ที่เข้ามาเฝ้า ผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา และยังไม่เข้าใจหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จะทรงถามก่อนนำเข้าสู่เนื้อหาแห่งธรรมะ ทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาโดยใช้หลักการโน้มน้าวใจเป็นหลักในการเผยแผ่ธรรมะ การบรรยายเป็นวิธีที่ทรงใช้ในที่ประชุมใหญ่ ซึ่งผู้ฟังส่วนมากมีความรู้ มีความเข้าใจหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา อยู่แล้ว ทรงใช้เป็นหลักในการสอนธรรมะ การตอบปัญหา เป็นวิธีการที่พระพุทธองค์ทรงใช้กับผู้ที่มาเข้าเฝ้า เพื่อสอบถามข้อสงสัยของตนเอง ซึ่งพระพุทธองค์ทรงใช้ข้อมูลข่าวสารเป็นหลักในการตอบปัญหาแต่ละข้อ โดยพิจารณาถึงลักษณะของปัญหาและวิธีที่เหมาะสมกับการตอบปัญหานั้น ๆ ในสังคตสูตร ได้แยกลักษณะของปัญหาได้ 4 ประการ

- 1) เอกังสพพยากรณ์ปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ตอบแบบตรงไปตรงมา
- 2) ปฏูปจฉาพยากรณ์ปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ย้อนถามให้ชัดเจนก่อนแล้วจึงตอบปัญหานั้น
- 3) วิภังชพยากรณ์ปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ควรแยกตอบเป็นประเด็น
- 4) รูปนียปัญหา หมายถึง ปัญหาที่ไม่ควรตอบ ถือว่าไม่มีประโยชน์ เป็นเรื่องไร้สาระทำให้เสียเวลา

กลยุทธ์ในการสื่อสารธรรมะ

พระราชาวมุณี ประยุทธ์ ปยุตโต (2531) กล่าวว่า พระพุทธเจ้าจะทรงสอนใคร ทรงดูว่าบุคคลแต่ละคนนั้น อยู่ในระดับไหน ทรงคำนึงถึงบุคคล 4 ประเภท คือ

- 1) ผู้สามารถรู้ได้อย่างฉับพลัน เพียงแต่ยกหัวข้อขึ้นแสดงก็อาจรู้ได้ทันที
- 2) ผู้สามารถรู้ได้เมื่อ อธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน
- 3) ผู้สามารถเข้าใจได้ เมื่ออธิบายความอย่างละเอียดแล้วซักถามทบทวน
- 4) ผู้ไม่สามารถเข้าใจอะไรได้ที่ลึกซึ้ง และมีความเห็นผิดอย่างรุนแรง

พระมหาสมพร สุวรรณคำ (2547) สรุปกลยุทธ์ในการสื่อสารธรรมะไว้ ดังนี้

- 1) เริ่มต้นการสอนจากสิ่งที่ผู้รับการสอนรู้แล้ว หรือให้สนใจก่อนที่จะเข้าสู่เนื้อหาธรรมะ
- 2) สร้างบรรยากาศในการสอนให้ปลอดโปร่ง เพลิดเพลิน ไม่ตึงเครียด ไม่ให้เกิดความอึดอัดใจ และให้เกียรติแก่ผู้เรียน ให้เขาภาคภูมิใจในตัวเอง

3) สอนมุ่งเนื้อหาให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในสิ่งที่สอนเป็นสำคัญ ไม่กระทบตนและผู้อื่น ไม่มุ่งยกตนเสียดลีใคร

4) สอนโดยเคารพ คือ ตั้งใจสอน ทำจริงด้วยความรู้สึกรู้ว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า มองเห็นความสำคัญของผู้เรียนและงานสั่งสอนนั้น ไม่ใช่สักแต่ว่าทำหรือเห็นผู้เรียน ไร้เงลา หรือเป็นคนชั้นต่ำ ใช้ภาษาสุภาพ นุ่มนวล ไม่หยาบคาย ชวนให้สบายใจ สละสลวยเข้าใจง่าย

ธีรวัสส์ บำเพ็ญบุญบารมี (2556) ในการสอนแต่ละครั้ง นอกจากพระองค์ จะทรงคุณิษฐ์หรือระดับภูมิปัญญาแล้ว เนื้อหาหรือเรื่องที่จะทรงสอนนั้น ก็ต้องคำนึงด้วย ซึ่งเนื้อหา ที่จะทรงสอนนั้น พระองค์มีหลัก 7 ประการในการสอน คือ

1) สอนจากสิ่งที่รู้เห็น เข้าใจง่าย หรือรู้เห็น เข้าใจอยู่แล้ว ไปหาสิ่งที่รู้เห็น หรือเข้าใจยากหรือยังไม่รู้เห็น ไม่เข้าใจ

2) สอนเนื้อเรื่องทีค่อยลุ่มลึกลงไปตามลำดับชั้น และความต่อเนื่องกัน เป็นสายลงไปถ้ำสิ่งที่สอนเป็นสิ่งที่แสดงได้

3) สอนด้วยของจริง ให้ผู้เรียนได้ดู ได้เห็น ได้ฟังเองอย่างทีเรียกว่า ประสบการณ์โดยตรง

4) สอนตรงเนื้อหาตามเรื่อง คุมอยู่ในเรื่อง มีจุด ไม่วกวน ไม่ไขว้เขว ไม่ออก นอกเรื่องโดยไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกับเนื้อหา

5) สอนมีเหตุผล ตรงตามเห็นจริงได้ อย่างทีเรียกว่า สนิทาน

6) สอนเท่าทีจำเป็นพอดีสำหรับให้เกิดความเข้าใจ ให้การเรียนรู้ได้ผล ไม่ใช่สอนเท่าทีตนรู้ หรือสอนแสดงภูมิว่า ผู้สอนมีความรู้มาก

7) สอนสิ่งทีมีความหมาย ควรทีเขาจะเรียนรู้และเข้าใจ เป็นประโยชน์แก่ ตัวเขาเอง

สรุป สื่อในการเผยแผ่ธรรมะ คือ สื่อบุคคลหรือพระสงฆ์โดยมีกลยุทธี ในการเผยแผ่ธรรมะ คือ รู้จักผู้รับสาร สอนธรรมะจากง่ายไปหายาก สอนอย่างชัดเจน มีเหตุผล สอนด้วยของจริง ไม่อวดภูมิ สอนสิ่งทีมีประโยชน์ต่อผู้รับสาร

3.2.4 ผู้รับสารตามแนวทางพระพุทธศาสนา

ผู้รับสารตามแนวทางในทางพระพุทธศาสนา ทีพระองค์ทรงเปรียบเทียบไว้ ตามหลักคำสอนจำแนกกลุ่มเป้าหมายในการรับสารไว้ 4 กลุ่ม เปรียบเหมือนบัว 4 เหล่า ได้แก่

1) *กลุ่มบัวพ่นน้ำ* เมื่อได้รับแสงอาทิตย์จะแย้มบานทันที กลุ่มนี้เปรียบเทียบกับเสมือนคนมีปัญหาเฉียบแหลม มีปัญหาดี ไม่ต้องการเนื้อหา หรือการอธิบายอะไรมากมาย เพียงแต่ให้หัวข้อธรรมะก็รู้ได้ กลุ่มนี้ เพียงได้รับหัวข้อข่าวสารก็สามารถยังประโยชน์ตนและประโยชน์ผู้อื่นให้สำเร็จได้

2) *กลุ่มบัวใต้ผิวน้ำ* เพียงรอวันจะ โผล่พ่นน้ำรับแสงอรุณแล้วแย้มบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเสมือนผู้มีปัญญามากอยู่แล้ว ให้ข้อมูลข่าวสารเล็กน้อยก็จะเข้าใจ ยังประโยชน์ให้สำเร็จได้

3) *กลุ่มบัวที่จมอยู่กลางน้ำ* โอกาสที่จะ โผล่รับแสงอรุณแล้วแย้มบานกับการที่ปลาเต่ากัดกินเป็นอาหารมีเท่ากัน เปรียบเสมือนกลุ่มคนมีปัญหาปานกลาง หากประทับประคองดี โอกาสจะประสบผลสำเร็จในชีวิตมีมาก

4) *กลุ่มบัวในโคลนตม* คือ บัวที่ยังเป็นหน่อยังไม่พ่น โคลนตมขึ้นมา โอกาสที่จะเป็นอาหารเต่าและปลา มีมากที่สุด เปรียบเสมือนผู้รับสารที่มีปัญหาที่บอบ ท้อหุ้มด้วยอวิชชา คือ ความไม่รู้แจ้ง การสื่อสารกับกลุ่มนี้ ผู้ส่งสารต้องออกแรงมากจึงประสบผลสำเร็จหรือบางครั้งอาจเลิกกันไปเลย ๆ พระพุทธเจ้าทรงใช้ญาณพิเศษเพื่อทราบถึงภูมิหลังอดีตชาติ จึงช่วยกลุ่มนี้ให้บรรลุธรรมะได้ เพราะกลุ่มนี้ เป็นกลุ่ม ปทปรมะ คือ ผู้มีคมน้อยอย่างยิ่ง

กล่าวโดยสรุป บัวสี่เหล่า คือ อุปมาเปรียบเทียบบุคคลเหมือนดอกบัว 4 จำพวก ตามฐานะที่จะบรรลุนิพาน ซึ่งพระองค์ได้พิจารณาแล้วว่า บุคคลบน โลกนี้ มีหลายจำพวก บางจำพวก สอนได้บ้าง จำพวกสอนไม่ได้บ้าง เพราะพระธรรมคำสอนนั้น มีความละเอียดอ่อน หากต่อบุคคลจะรู้ และเข้าใจ เป็นต้น

พระมหาสมพร สุวรรณคำ (2547 น. 33-34) กล่าวถึง ผู้รับการสอนไว้ ดังนี้

- 1) รู้ คำนึงถึง และสอนให้เหมาะตามความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 2) ปรับวิธีสอนให้เหมาะสมกับบุคคล แม้สอนเรื่องเดียวกันแต่ต่างบุคคล อาจใช้ต่างวิธีสอน
- 3) คำนึงถึงความพร้อม ความสุกงอม ความแก่รอบแห่งอินทรีย์ หรือญาณของผู้เรียนแต่ละบุคคลเป็นราย ๆ ไป
- 4) สอนให้ผู้เรียนลงมือทำด้วยตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ชัดเจน แม่นยำ
- 5) การสอนในรูปที่ทำให้มีความรู้สึก ว่า ผู้เรียนกับผู้สอนมีบทบาทร่วมกัน ในการแสวงหาความจริง ให้มีการแสดงความคิดเห็นโต้ตอบ โดยเสรี

6) เอาใจใส่บุคคลที่ควรได้รับความสนใจพิเศษตามควรแก่กาลเทศะและ เหตุการณ์

7) ช่วยเหลือเอาใจใส่คนที่ค่อยสติปัญญา หรือมีปัญหา

ดังนั้น ตัวผู้สอนต้องคำนึงถึงผู้รับการสอน และปรับวิธีการสอนให้เหมาะสม กับบุคคลเอาใจใส่ด้วยสติปัญญา และความเข้าใจอย่างแท้จริง

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า พุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ จะเป็นไปตามหลักนิเทศศาสตร์ ซึ่งการเผยแผ่หลักคำสอนและวิธีการ หรือรวมไปถึงเนื้อหาการสอน ดังกล่าว พระองค์จะทรงตั้งจุดมุ่งหมายในการสอนว่าแต่ละครั้งพระองค์จะสอนเพื่ออะไร ซึ่งส่วนใหญ่ จะคำนึงถึงผู้รับสารเป็นส่วนใหญ่ คำนึงถึงความจริงสอนเพื่อให้ผู้รับสารนำไปปฏิบัติได้ในชีวิต ประจำวัน แล้วก็ทรงเตรียมเนื้อหา เนื้อเรื่อง ที่จะทรงสอนไปตามลำดับความยากง่ายไปพร้อม ๆ กัน กับทรงคำนึงตัวผู้รับการสอนหรือสารด้วยว่า เขาจะสามารถเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกรักอยากเรียนรู้ สนใจมากยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุป คือ การเผยแผ่ธรรมะมีความหลากหลายรูปแบบ จึงทำให้ ในระยะแรกที่ทรงประกาศพระศาสนานั้น มีบุคคลในทุกชนชั้นวรรณะ เกิดความเลื่อมใสศรัทธา อุปสมบทตาม และสามารถบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์เป็นจำนวนมาก และแนวคิดเกี่ยวพุทธวิธี หรือเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้านี้ ถือเป็นเทคนิคหรือกลยุทธ์อีกอย่างที่พระภิกษุสงฆ์ ได้นำมาใช้ในการเทศน์สอนธรรมะทั่วไป ซึ่งในการศึกษาวิจัย กลยุทธ์การสื่อสารธรรมะ โครงการ ค่ายคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังวัดกำแพงเพชรครั้งนี้ ก็เป็นการสื่อสาร เพื่อเผยแผ่ธรรมะไปยังผู้รับสาร คือ เด็กและเยาวชน โดยใช้หลักการพุทธวิธี หรือวิธีการเผยแผ่ ในทางพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกัน

4. แนวคิดเกี่ยวกับความเข้าใจ

ความเข้าใจ คือ ความสามารถและทักษะในการจับใจความสำคัญ ซึ่งหมายถึง ผู้เข้ารับอบรม ได้รับสารจากพระวิทยากรที่อบรม และสามารถจดจำเรื่องราวได้แสดงว่า ผู้เข้าอบรมมีความรู้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงอธิบายเกี่ยวกับความรู้ ดังนี้

4.1 ความหมายของความรู้

Bloom (1980 อ้างใน ฉัฐกานต์ พอค้า และปภัตสละรา เจริญขำ 2556) กล่าวว่า ความรู้ (Knowledge) คือ ความสามารถในการจดจำเรื่องราว ทฤษฎีและเหตุการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ โดยความรู้นี้อาจแยกออกเป็นความรู้เฉพาะอย่าง ความรู้ในเรื่องกฎเกณฑ์ ระเบียบการ และความรู้เรื่องสากล เป็นต้น

ธนิช พิพัฒน์ปรากการ (2552 น. 20) ความรู้ (knowledge) คือ สิ่งที่มนุษย์ได้รับจากการเรียนรู้ในรูปแบบต่างๆ ทั้งทางตรงและทางอ้อม สิ่งที่ได้สะสมจะแสดงออกมา เป็นพฤติกรรม ซึ่งสามารถสังเกตและวัดได้

อรวรรณ ปีลันธนโอบาท (2554 น. 35-37) อธิบายว่า ความรู้ (knowledge) เป็นการรับรู้เบื้องต้น ซึ่งบุคคลส่วนมากจะได้รับผ่านประสบการณ์โดยการเรียนรู้จากการตอบสนองต่อสิ่งเร้า (S-R) แล้วจัดระบบเป็น โครงสร้างของความรู้ที่ผสมผสานระหว่างความจำ (ข้อมูล) กับสภาพจิตวิทยา ด้วยเหตุนี้ ความรู้ จึงเป็นความจำที่เลือกสรรซึ่งสอดคล้องกับสภาพจิตวิทยา ด้วยเหตุนี้ ความรู้ จึงเป็นความจำที่เลือกสรร ซึ่งสอดคล้องกับสภาพจิตของตนเอง ความรู้จึงเป็นกระบวนการภายใน อย่างไรก็ตาม ความรู้ ก็อาจส่งผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของมนุษย์ได้ โดยนิยามความรู้ คือ การได้ข้อมูลเกี่ยวกับข้อเท็จจริง รูปแบบ วิธีการ กฎเกณฑ์ สิ่งของเหตุการณ์หรือบุคคล ซึ่งได้จากการสังเกต ประสบการณ์หรือจากสื่อต่างๆ ประกอบกัน

ความรู้ จึงเป็นความสามารถในการใช้ข้อเท็จจริง (facts) หรือความคิด (idea) ความหยั่งรู้หยั่งเห็น (insight) หรือสามารถเชื่อมโยงความคิดเข้ากับ เหตุการณ์

ออคูสต์ คองต์ (August Comte, 1798-1857 อ้างถึงใน พัทรินทร์ สิริสุนทร, 2556 น. 63) เป็นนักสังคมวิทยาผู้มีชื่อเสียงได้กล่าวไว้ว่า ความรู้ คือ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการกำหนดรูปแบบของการจัดระเบียบสังคม และทิศทางของการเปลี่ยนแปลงสังคม

ออสเปอร์ (Hosper, n.d อ้างถึงใน ประภารัตน์ แสนประสิทธิ์, 2556 น. 36) กล่าวว่า ความรู้ นับเป็นขั้นตอนแรกๆ ของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสามารถในการจดจำ ซึ่งอาจจะโดยการนึกได้ การมองเห็น การได้ยินหรือการฟัง ความรู้เป็นหนึ่งในขั้นตอนการเรียนรู้ โดยประกอบไปด้วยคำจำกัดความหรือความหมาย ข้อเท็จจริง ทฤษฎี โครงสร้าง วิธีการแก้ไขปัญหาและมาตรฐาน

เป็นต้น ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ความรู้เป็นเรื่องของการจำอะไรได้ ระลึกได้โดยไม่จำเป็นต้องใช้ ความคิดที่ซับซ้อน หรือความสามารถของสมอง

พิชิต วรรณราช (2549 น. 3) กล่าวว่า “ความรู้” หมายถึง บรรดาข้อเท็จจริงที่มนุษย์ได้รับเกี่ยวกับสถานที่ เหตุการณ์ สิ่งของและบุคคล ซึ่งได้มาจากประสบการณ์การสังเกตหรือการค้นคว้า โดยเก็บรวบรวมสะสมไว้ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เรียกเอาสิ่งที่จำได้ออกมาให้ปรากฏได้ สังเกตได้ วัดได้

นิพนธ์ เทียนวิหาร (2548) กล่าวว่า “ความรู้” คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้าง ผลิต ความคิด ความเชื่อ ความจริง ความหมาย โดยใช้ ข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น ตรรกะ แสดงผ่านภาษา เครื่องหมาย และสื่อต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เป็นไปตามผู้สร้าง ผู้ผลิตจะให้ความหมาย

ดังนั้น ความรู้ คือ กระบวนการซึ่งบุคคลแปล หรือตีความหมายของการรู้สึกสัมผัสที่ได้รับจากตาเห็นภาพ จมูกได้กลิ่น หูได้ยินเสียง ผิวหนังรับสัมผัส ฯลฯ ออกมาเป็นพฤติกรรมใด พฤติกรรมหนึ่งที่มีความหมาย หรือรู้จักเข้าใจได้และการแสดงออกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งมีผลมาจากความเชื่อ ความคิดเห็นและทัศนคติ รวมถึงสิ่งที่ทำให้คนเข้าใจ แล้วนำความเข้าใจนั้น มาปฏิบัติหรือประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ โดยต้องอาศัยพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และพฤติกรรมระหว่างบุคคลเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจแสดงออกมา เป็นพฤติกรรมที่เรียกเอาสิ่งที่จำได้ออกมาให้ปรากฏได้ สังเกตได้ วัดได้

4.2 ที่มาของความรู้อยู่

หากจะกล่าวถึงความรู้อยู่ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้ากว่าจะได้สำเร็จเป็นสมณะ โคดม ต้องได้ลองผิดลองถูก พระองค์ทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์นักทดลองที่ยิ่งใหญ่ ใช้เวลาเกือบทั้งชีวิตในการทดลองกว่าจะได้มาซึ่งปัญญา เช่น การทรมานกายตนนั้น ไม่ใช่หนทางดับทุกข์เป็นแน่ เมื่อทรงทดลองและแสวงหาหนทางดับทุกข์มากมาย กว่าจะเกิดความรู้ เกิดองค์ความรู้ จนเกิด ปรัชญา และอภิปรัชญา ที่เรียกว่า อริยสัจสี่ หรือความจริงอันประเสริฐ ซึ่งความรู้ไม่ได้หาได้ง่าย ๆ และปัจจุบัน มหาบุรุษอีกพระองค์หนึ่งที่ชาวโลกยกย่องในอัจฉริยภาพของพระองค์ คือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ รัชกาลที่ 9 พระองค์ทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์นักทดลอง นักการศึกษาที่ยิ่งใหญ่ เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่หยุดที่จะเข้าถึง เข้าใจ พัฒนา เป็นแบบอย่างชาวประชา และพระองค์ทรงค้นพบปรัชญาที่ยิ่งใหญ่สำหรับชาวประชาของพระองค์นั้น คือ เศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการที่อธิบายถึงที่มาของความรู้ไว้แตกต่างกัน ชูวิทย์ ไชยแก้ว (2554) อธิบายว่า ทฤษฎีป่อเกิดความรู้ มี 3 กลุ่มได้แก่ 1) กลุ่มเหตุผลนิยม (Rationalism) 2) กลุ่มประจักษ์นิยม (Empiricism) 3) กลุ่มปฏิบัตินิยม (Pragmatism) ดังนี้

4.2.1 นักปรัชญากลุ่มเหตุผลนิยม เชื่อว่า ความรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่มิมาแต่กำเนิด เป็นความรู้ชนิดคิดด้วยมนุษย์มาและมีลักษณะเป็นเหตุผล กลุ่มเหตุผลนิยมนี้กล่าวว่า ความรู้เกิดจากเหตุผล เดการ์ตนักปรัชญาคนแรกของกลุ่มเหตุผลนิยมนี้กล่าวว่า เหตุผลเกิดจากสัญชาตญาณที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน เป็นสิ่งที่พระเจ้าได้ประทานให้ไว้แก่มนุษย์ทุกคน

4.2.2 นักปรัชญากลุ่มกลุ่มประจักษ์นิยม มีความเชื่อว่า ประสบการณ์ประจักษ์เท่านั้นที่เป็นบ่อเกิดความรู้ บุคคลสามารถรับรู้ได้ทางประสาทสัมผัส แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น วิธีการคิดดังกล่าวนี้ เรียกว่า ประจักษ์นิยม เช่น กลุ่มประจักษ์นิยม เชื่อว่าความรู้เกิดจากประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ซึ่งได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เป็นต้น

4.2.3 นักปรัชญากลุ่มปฏิบัตินิยม เชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ความคิดเป็นเครื่องมือของการกระทำ ความคิดที่เอาไปใช้ไม่ได้ก็เป็นสิ่งไร้ความหมาย การรู้ การจำ และจินตนาการ ก็คือ การปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมของสิ่งที่มีชีวิตนั่นเอง ความคิดมิใช่เป็นเพียงสิ่งที่มีในจิต หรือเป็นเพียงการถ่ายแบบความจริงเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่มีการพัฒนาการไปตามพัฒนาการของชีวิต และเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความเกี่ยวข้องกันของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อม สติปัญญาหรือความรู้เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์บรรลุเป้าหมายของชีวิต ปฏิบัตินิยม เห็นว่าในขณะที่เรายังไม่รู้โครงสร้างของมนุษย์ (ความคิด) จึงควรยึดประสิทธิภาพในการปฏิบัติไปก่อน

ถ้าควน เรือน โนวา (2552 น. 8) ความรู้มีที่มา 3 ประการ ได้แก่

1) ความรู้ที่เกิดจากประสาทสัมผัสหรือความรู้ประจักษ์ (Immediate Apprehension) ได้แก่ ความรู้ที่เกิดขึ้นเมื่อประสาทสัมผัสต่าง ๆ ประสบกับอารมณ์ที่เป็นคู่กัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เรารู้ได้โดยตรง

2) ความรู้ที่เกิดจากอนุมาน (Inference) หรือการคิดหาเหตุผล (Reasoning) ได้แก่ ความรู้ที่อาศัยข้อมูลและความรู้ประจักษ์เป็นพื้นฐาน และคิดสืบสวนไปหาสิ่งที่ยังไม่รู้

3) ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยพยานและหลักฐาน (Testimony and Authority) ความรู้ที่เกิดจากการบอกเล่าของคนที่น่าเชื่อถือได้ หรือได้จากหลักฐานที่ได้จากบุคคล วัตถุหรือสถาบันที่น่าเชื่อถือ

ดังนั้น สรุปได้ว่า ความรู้ในการศึกษาค้นคว้า หมายถึง ความรู้ในเนื้อหาธรรมะที่ได้รับจากการอบรม โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งที่มาความของความรู้ล้วนแล้วมาจากความเข้าใจจึงเกิดการคิด การทำ การสังเกต การเรียนรู้รวมถึงเกิดจากประสาทสัมผัส ประสบการณ์ ซึ่งก่อให้เกิดปัญญา ความรู้ องค์ความรู้ ปรัชญา อภิปรัชญาสืบไป

4.3 ประเภทความรู้

การแบ่งประเภทของความรู้ มองได้ในหลายมิติ แต่มิติที่ได้รับความนิยมและมีนักวิชาการกล่าวถึงมากที่สุด มี 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังต่อไปนี้

4.3.1 ความรู้แบบฝังลึกหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัดเจน (Tacit Knowledge) จัดเป็นความรู้ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งเป็นทักษะหรือความรู้เฉพาะตัวของแต่ละบุคคลที่มาจากประสบการณ์ ความเชื่อหรือความคิดสร้างสรรค์ในการปฏิบัติงาน เช่น การถ่ายทอดความรู้ ความคิด ผ่านการสังเกต การสนทนา การฝึกอบรม ความรู้ประเภทนี้เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้งานประสบความสำเร็จ เนื่องจากความรู้ประเภทนี้เกิดจากประสบการณ์ และการนำมาเล่าสู่กันฟัง ดังนั้น จึงไม่สามารถจัดให้เป็นระบบหรือหมวดหมู่ได้ และไม่สามารถเขียนเป็นกฎเกณฑ์หรือตำราได้ แต่สามารถถ่ายทอดและแบ่งปันความรู้ได้ โดยการสังเกตและเลียนแบบ

4.3.2 ความรู้ที่ชัดเจนหรือความรู้ที่เป็นทางการ (Explicit Knowledge) เป็นความรู้ที่มีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร และใช้ร่วมกันในรูปแบบต่างๆ เช่น สิ่งพิมพ์ เอกสารขององค์กร ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ เว็บไซต์ อินเทอร์เน็ต ความรู้ประเภทนี้ เป็นความรู้ที่แสดงออกมาโดยใช้ระบบสัญลักษณ์ จึงสามารถสื่อสารและเผยแพร่ได้อย่างสะดวก (พรธิดา วิเชียรปัญญา, 2547)

กล่าวได้ว่า ความรู้สามารถแบ่งออกเป็นสองประเภทใหญ่ ๆ คือ ความรู้ชัดเจน (Explicit Knowledge) และความรู้แฝงเร้น หรือความรู้แบบฝังลึก (Tacit Knowledge) ความรู้ชัดเจน คือ ความรู้ที่เขียนอธิบายออกมาเป็นตัวอักษร เช่น คู่มือปฏิบัติงาน หนังสือ ตำรา เว็บไซต์ Blog ฯลฯ ส่วนความรู้แฝงเร้น คือ ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน ไม่ได้ถอดออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร หรือบางครั้ง ก็ไม่สามารถถอดเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ความรู้ที่สำคัญส่วนใหญ่ มีลักษณะเป็นความรู้แฝงเร้น อยู่ในคนทำงาน และผู้เชี่ยวชาญในแต่ละเรื่อง จึงต้องอาศัยกลไกแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ให้คนได้พบกัน สร้างความไว้วางใจกัน และถ่ายทอดความรู้ระหว่างกันและกัน

4.4 ระดับความรู้

ลำดวน เรือนโนลา (2552 น. 8) ได้อธิบายระดับความรู้ของบลูม (Bloom, 1968) ไว้ 6 ระดับ ดังนี้

4.4.1 ระดับที่ระลึกได้ (Recall) หมายถึง การเรียนรู้ในลักษณะที่จำเรื่องเฉพาะวิธีปฏิบัติกระบวนการและแบบแผนได้ ความสำเร็จในระดับนี้ คือ ความสามารถในการดึงข้อมูลจากความจำออกมาได้

4.4.2 ระดับที่รวบรวมสาระสำคัญได้ (Comprehension) หมายถึง บุคคลสามารถทำบางสิ่งบางอย่างได้มากกว่าการจำเนื้อหาที่ได้รับ สามารถเขียนข้อความเหล่านั้นได้ด้วยถ้อยคำของตนเอง สามารถแสดงให้เห็นได้ด้วยภาพ ให้ความหมาย แปลความ เปรียบเทียบความคิดอื่นๆ หรือคาดคะเนผลที่เกิดขึ้นต่อไปได้

4.4.3 ระดับของการนำไปใช้ (Application) สามารถนำเอาข้อเท็จจริงและความเห็นที่เป็นนามธรรม (Abstract) ไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม

4.4.4 ระดับของการวิเคราะห์ (Analysis) สามารถให้ความคิดในรูปของการนำความคิดมาแยกเป็นส่วนเป็นประเภทหรือการนำข้อมูลมาประกอบกัน เพื่อการปฏิบัติของตนเอง

4.4.5 ระดับของการสังเคราะห์ (Synthesis) คือ การนำเอาข้อมูล แนวความคิดมาประกอบกัน แล้วนำไปสู่การสร้างสรรค์ (Creative) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่แตกต่างไปจากเดิม

4.4.6 ระดับการประเมินผล (Evaluation) คือ ความสามารถในการใช้ข้อมูลเพื่อตั้งเกณฑ์ (Criteria) การรวบรวมผล และวัดข้อมูลตามมาตรฐาน เพื่อให้ตั้งข้อตัดสินถึงระดับของประสิทธิผลของกิจกรรมแต่ละอย่าง

ดังนั้น การเกิดความรู้ไม่ว่าระดับใดก็ตาม ย่อมมีความสัมพันธ์กับความรู้สึนึกคิด ซึ่งเชื่อมโยงกับสภาพจิตใจและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในบุคคลต่างกัน อันมีปัจจัยมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาและสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลทำให้บุคคลมีความคิด และแสดงออกตามความคิด ความรู้สึกของตน

4.5 การวัดความรู้

การวัดความรู้ความเข้าใจ เป็นการวัดความสามารถด้านการระลึกออกของความจำเป็นการวัดเกี่ยวกับเรื่องราวที่เคยมีประสบการณ์หรือเคยรู้ เคยเห็น และทำมาก่อน การวัดความรู้ อาจใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test) ซึ่งเป็นการวัดความสามารถทางปัญญา พฤติกรรมและทักษะต่าง ๆ เกี่ยวกับความรู้ความคิดของผู้เรียนรู้ในอดีต ดังคำกล่าวของบลูม (Bloom) และคณะที่ว่า “การวัดเกี่ยวกับ ความรู้ ความคิด (วัดด้านสมอง) คือ การวัดพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัย” (สมนึก ภัททิยธนี, 2551 น. 128) แบ่งพฤติกรรมเป็น 6 ด้านหลักๆ ได้ ดังนี้

4.5.1 ความรู้ความจำ (Knowledge) หมายถึง ความสามารถของสมองที่สะสมเรื่องราวต่าง ๆ หรือประสบการณ์ทั้งปวงที่ตน ได้รับรู้มาและสามารถระลึกเรื่องราวต่าง ๆ นั้น ออกมาได้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

1) **ความรู้ในเนื้อเรื่อง** หมายถึง การถามเกี่ยวกับเรื่องราว หรือเนื้อหาสาระตามท้องเรื่องนั้น แยกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) *ความรู้เกี่ยวกับศัพท์และนิยาม* หมายถึง คำถามเกี่ยวกับคำศัพท์ นิยามคำแปลความหมาย ชื่อ อักษรย่อ สัญลักษณ์ เครื่องหมาย รูปภาพ

(2) *ความรู้เกี่ยวกับกฎและความจริง* หมายถึง การถามเกี่ยวกับ กฎ สูตร ความจริงตามท้องเรื่อง ขนาด ทิศทาง ปริมาณ เวลา คุณสมบัติ ระยะทาง เปรียบเทียบ คุณ โทษ วัตถุประสงค์ สาเหตุ

2) *ความรู้ในวิธีดำเนินการ* หมายถึง การถามเกี่ยวกับขั้นตอนของกิจกรรม วิธีดำเนินการเรื่องราว วิธีประพฤติปฏิบัติ แยกเป็น 5 ประเภท คือ

(1) *ความรู้เกี่ยวกับระเบียบแบบแผน* หมายถึง การถามเกี่ยวกับแบบฟอร์ม ระเบียบ แบบแผน วัฒนธรรม ประเพณี การใช้คำสุภาพ ราชศัพท์ หรือกิจกรรมต่างๆ ที่ตกลงกันในสังคม

(2) *ความรู้เกี่ยวกับลำดับขั้นตอนและแนวโน้มลำดับขั้น* หมายถึง การถามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ก่อน - หลัง หรือจัดเรียงลำดับอย่างไร

แนวโน้ม หมายถึง เหตุการณ์ หรือเรื่องราวในปัจจุบันที่จะเกิดขึ้นบ่อยๆ ถ้าสิ่งใด เหตุการณ์ใดเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว หรือมีอย่างเดียวไม่เป็นแนวโน้ม ข้อสังเกตคำถามประเภทแนวโน้ม ส่วนใหญ่ใช้คำว่า มักจะ เพราะเป็นการคาดคะเนเหตุการณ์ที่อาจจะเกิดขึ้นในปัจจุบัน

(3) *ความรู้เกี่ยวกับการจัดประเภท* หมายถึง การถามให้จำแนกแจกแจง จัดประเภท หรือถามในรูปปฏิเสธ เช่น ไม่เข้าพวก ไม่เข้ากลุ่ม

(4) *ความรู้เกี่ยวกับเกณฑ์* หมายถึง ข้อกำหนดที่ยึดเป็นหลักแล้วนำไปเปรียบเทียบกับสิ่งต่างๆ โดยปกติทุกสิ่ง ทุกอย่างต้องมีเกณฑ์ เช่น เกณฑ์ของคนดี เกณฑ์ของคนเก่ง วัตถุประสงค์ที่ดีหรือไม่ดี ก็ต้องมีเกณฑ์ในการพิจารณา ลักษณะคำถามมี 2 ประเด็น คือ ถามเอกลักษณ์ (คุณลักษณะพิเศษเฉพาะตัว) และถามให้เปรียบเทียบ โดยพิจารณาเกณฑ์ของสิ่งเหล่านั้น

(5) *ความรู้เกี่ยวกับวิธีการ* หมายถึง การถามวิธีปฏิบัติ การทำกิจกรรม ขั้นตอนการทำงาน คำถามมักจะอยู่ในรูปที่ว่าปฏิบัติอย่างไร ควรทำโดยวิธีใด จึงจะมีประสิทธิภาพ

อนึ่ง การวัดภาคปฏิบัติ ควรออกข้อสอบหรือคำถามประเภทนี้ ควรถามภาคทฤษฎีด้วย เพื่อวัดด้านความรู้ควบคู่กัน ไป จะช่วยให้การวัดผลในวิชานั้นมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

3) *ความรู้รวมยอดในเนื้อเรื่อง* หมายถึง ความสามารถในการค้นหาหลักการ หรือหัวใจของเรื่อง เพื่อสร้างเป็นทฤษฎี หรือโครงสร้างของเนื้อเรื่องเหล่านั้น แยกเป็น 2 ประเภท คือ

(1) *ความรู้เกี่ยวกับหลักวิชาการและการขยาย*

หลักวิชา (Principle) หมายถึง หลักการหรือหัวใจของเรื่องที่เกิดจากหลายๆ ความคิดรวบยอดมารวมกัน

ความคิดรวบยอด (Concept) หมายถึง ลักษณะร่วมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือของเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เคยเกิดขึ้นหลายๆ ครั้ง หรือมีสิ่งเหล่านั้นหลายๆ อย่าง

การขยาย (Generalized) หมายถึง การขยายความต่อออกไปจากสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่รู้มา หรือเป็นการสรุปออกนอกเรื่องนั้น ๆ เช่น บทสรุปตอนท้ายของนิทานอีสป เป็นการขยาย (การสรุปอยู่ในเรื่อง เช่น นำเหล็กแท่งหนึ่งมาเผาไฟแล้วขยายตัว จึงสรุปว่า เหล็กแท่งนี้ ถูกความร้อนย่อมขยายตัว ลักษณะเช่นนี้ ไม่ใช่การสรุปแบบขยาย เป็นเพียงสรุปแบบในเรื่อง)

(2) *ความรู้เกี่ยวกับ โครงสร้าง คำถามชนิดนี้ จะแตกต่างจากข้อความรู้เกี่ยวกับหลักวิชาการและการขยาย คือ ความรู้เกี่ยวกับหลักวิชาการและการขยายถามเกี่ยวกับคติและหลักการของหลายๆ เนื้อหาที่ไม่สัมพันธ์กัน ไม่เป็นชนิดเดียวกัน อย่างเดียวกันโดยตรง แต่อยู่ในเครือสกุลเดียวกัน ส่วนความรู้เกี่ยวกับโครงสร้าง ถามเกี่ยวกับคติและหลักการ จากหลายเนื้อหาที่สัมพันธ์กันเป็นพวกเดียวกัน และสกุลเดียวกัน เพื่อค้นหาทฤษฎีและโครงสร้างที่เป็นตัวร่วมของบรรดาเนื้อหาเหล่านั้น*

4.5.2 พฤติกรรมด้านการนำไปใช้ (Application)

การนำไปใช้ หมายถึง ความสามารถในการนำความรู้ ความเข้าใจในเรื่องราวใดๆ ไปใช้ในสถานการณ์จริงในชีวิตประจำวันหรือในสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกัน หรือแก้ปัญหาที่แปลกใหม่ในทำนองนั้น ได้ หรือสามารถหาสิ่งของมาแทนสิ่งที่ขาดหายไป หรือถามให้แก้ปัญหา ซึ่งเป็นพฤติกรรมขั้นสูงกว่าความจำ และความเข้าใจ

4.5.3 พฤติกรรมด้านการวิเคราะห์ (Analysis)

การวิเคราะห์ หมายถึง การแยกแยะพิจารณารายละเอียดของสิ่งต่างๆ หรือเรื่องต่างๆ ว่ามีชิ้นส่วนใดสำคัญที่สุด (การวิเคราะห์ความสำคัญ) สองชิ้นส่วนใดสัมพันธ์กันมากที่สุด (การวิเคราะห์ความสัมพันธ์) และชิ้นส่วนเหล่านั้นอยู่รวมกันได้ หรือทำงานได้เพราะใช้หลักการใด (การวิเคราะห์หลักการ) ลักษณะของการวิเคราะห์ ก็คือ การใช้วิจารณญาณเพื่อไตร่ตรองนั่นเอง แบ่งออกเป็น 3 ด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

1) *การวิเคราะห์ความสำคัญ* หมายถึง การพิจารณาหรือจำแนกว่า ชิ้นส่วนใดเรื่องใดเหตุการณ์ใด ตอนใดสำคัญที่สุด หรือหาจุดเด่น จุดประสงค์สำคัญ สิ่งที่ชอบเร้น

ข้อควรระวัง ก็คือ การถาม การวิเคราะห์ความสำคัญนี้ มักจะลงท้ายด้วยคำว่าสำคัญที่สุด หรือสำคัญมาก - น้อยที่สุด ซึ่งลักษณะนี้ ต้องใช้ความคิด โดยอาศัยเหตุผล

เชิงวิชาการหรือถามด้านคุณภาพ แต่ถ้าถามด้านปริมาณมากที่สุด-น้อยที่สุด ไม่เป็นการวิเคราะห์ ความสำคัญ (เป็นเพียง ความรู้เกี่ยวกับกฎและความจริง) เช่นใหญ่ที่สุด เล็กที่สุด ไกลที่สุด กว้างที่สุด เป็นต้น

2) การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ หมายถึง การค้นหาความเกี่ยวข้องระหว่างคุณลักษณะสำคัญของเรื่องราวหรือสิ่งต่าง ๆ ว่าสองชิ้นส่วนใดสัมพันธ์กัน รวมถึงข้ออุปมาอุปไมย และถือได้ว่าการวิเคราะห์ความสัมพันธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการมีเหตุผล เช่นเดียวกับรหัสพฤติกรรม ความรู้เกี่ยวกับการจัดประเภท

3) การวิเคราะห์หลักการ หมายถึง การให้พิจารณาชิ้นส่วน หรือ ส่วนปลีกย่อยต่างๆ ว่าทำงาน หรือเกาะยึดกัน ได้ หรือคงภาพเช่นนั้น ได้ เพราะใช้หลักการใด เป็นแกนกลาง จึงถามโครงสร้างหรือหลัก หรือวิธีการที่ยึดถือ

4.5.4 พฤติกรรมด้านการสังเคราะห์ (Synthesis)

การสังเคราะห์ หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานเรื่องราว หรือสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่ 2 ชนิดขึ้นไปเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเป็นเรื่องราวใหม่ หรือสิ่งใหม่ที่แปลกไปจากเดิม การสังเคราะห์ ตรงข้ามกับการวิเคราะห์ เพราะการวิเคราะห์ คือ การแยกแยะพิจารณารายละเอียดหรือชิ้นส่วนต่าง ๆ ส่วนการสังเคราะห์ คือ การนำเอาชิ้นส่วนย่อยๆ มาผสมปรุงแต่งขึ้นใหม่ เช่น ถ้ามีบ้านหลังหนึ่ง ช่างไม้หรือถอนหลังคา กระดาน เสา และส่วนอื่นๆ ออกจากกันเป็นชิ้น ๆ เพื่อจะดูว่าบ้านหลังนี้ ประกอบด้วยวัสดุอะไรบ้าง อย่างละเอียดถี่ถ้วน ลักษณะเช่นนี้ เป็นการวิเคราะห์ จากนั้นนำเอาวัสดุเหล่านี้ มาสร้างบ้านขึ้นใหม่ ให้มีรูปร่างลักษณะแปลกใหม่ เปลี่ยนแปลงจากบ้านเดิม ลักษณะเช่นนี้ เป็นการสังเคราะห์

พฤติกรรมด้านการสังเคราะห์ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ การสังเคราะห์ ข้อความ การสังเคราะห์แผนงาน และการสังเคราะห์ความสัมพันธ์ แต่ละด้านมีรายละเอียด ดังนี้

การสังเคราะห์ข้อความ หมายถึง การนำเอาความรู้และประสบการณ์ต่างๆ มาผสมหรือปรุงแต่งขึ้นใหม่ เกิดเป็นข้อความหรือเรื่องราวใหม่ ๆ เช่น การเขียนเรียงความ เขียนคำรา การแต่งคำประพันธ์ การวาดภาพโดยไม่มีรูปแบบ หรือให้วาดภาพตามความคิดของนักเรียนเอง

การสังเคราะห์ความสัมพันธ์ หมายถึง การเอาความสำคัญและหลักการต่าง ๆ มาผสมให้เป็นเรื่องเดียวกัน ทำให้เกิดเป็นสิ่งสำเร็จรูปหน่วยใหญ่ ที่มีความสัมพันธ์แปลกไปจากเดิม รวมไปถึงงานที่ต้องใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการสรุปความด้วย

4.5.5 พฤติกรรมด้านการประเมินค่า (Evaluation) การประเมินค่า หมายถึง

การวินิจฉัย ตัดสิน หรือตีราคา เรื่องราว ความคิด เหตุการณ์ต่าง ๆ โดยการสรุปเป็นการสรุปเป็นคุณค่า ว่า ดี-เลว เหมาะสม-ไม่เหมาะสม อย่างมี หลักเกณฑ์ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

1) การประเมินค่าโดยอาศัยข้อเท็จจริงภายใน หมายถึง การประเมินค่าโดยใช้เท็จจริงต่าง ๆ ตามท้องเรื่อง หรือตามสถานการณ์นั้น ๆ มาเป็นหลักในการพิจารณาตัดสิน

2) การประเมินค่าโดยอาศัยเกณฑ์ภายนอก หมายถึง การประเมินค่าโดยใช้เกณฑ์จากสิ่งภายนอกเรื่องราวนั้น ๆ เป็นหลักในการพิจารณาตัดสิน

เบนจามิน บลูมและคณะ (อนันต์ศักดิ์ สร้างคำ, 2554) ได้จำแนกจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ออกเป็น 3 ด้าน คือ

1) ด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain)

2) ด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain)

3) ด้านเจตพิสัย (Affective Domain)

ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะขอกกล่าวถึงด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) ซึ่งเป็นพฤติกรรมด้านสมองเป็นพฤติกรรมเกี่ยวกับสติปัญญา ความรู้ ความคิด ความเฉลียวฉลาด ความสามารถในการคิดเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นความสามารถทางสติปัญญา ทั้งนี้ มีพฤติกรรมทางพุทธิพิสัย 6 ระดับ ได้แก่

1) ความรู้ความจำ ความสามารถในการเก็บรักษามวลประสบการณ์ต่าง ๆ จากการที่ได้รับรู้ไว้และระลึกถึงนั้นได้ เมื่อต้องการเปรียบเทียบบันทึกเสียงหรือวิดิทัศน์ที่สามารถเก็บเสียงและภาพของเรื่องราวต่าง ๆ ได้ สามารถเปิดฟังหรือดูภาพเหล่านั้นได้ เมื่อต้องการ

2) ความเข้าใจ เป็นความสามารถในการจับใจความสำคัญของสื่อ และสามารถแสดงออกมาในรูปของการแปลความ ตีความ คาดคะเน ขยายความ หรือการกระทำอื่น ๆ

3) การนำความรู้ไปใช้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนสามารถนำความรู้ ประสบการณ์ไปใช้ในการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ จึงจะสามารถนำไปใช้ได้

4) การวิเคราะห์ ผู้เรียนสามารถคิด หรือแยกแยะเรื่องราวสิ่งต่าง ๆ ออกเป็นส่วนย่อย เป็นองค์ประกอบที่สำคัญได้ และมองเห็นความสัมพันธ์ของส่วนที่เกี่ยวข้องกัน ความสามารถในการวิเคราะห์จะแตกต่างกันไป แล้วแต่ความคิดของแต่ละคน

5) การสังเคราะห์ ความสามารถในการที่ผสมผสานส่วนย่อย ๆ เข้าเป็นเรื่องราวเดียวกันอย่างมีระบบ เพื่อให้เกิดสิ่งใหม่ที่สมบูรณ์และดีกว่าเดิม อาจเป็นการถ่ายทอดความคิดออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ง่าย การกำหนดวางแผนวิธีการดำเนินงานชิ้นใหม่ หรืออาจจะเกิดความคิดในอันที่จะสร้างความสัมพันธ์ของสิ่งที่เป็นนามธรรมขึ้นมาในรูปแบบ หรือแนวคิดใหม่

6) การประเมินค่า เป็นความสามารถในการตัดสิน ตีราคา หรือสรุปเกี่ยวกับคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ออกมาในรูปของคุณธรรมอย่างมีกฎเกณฑ์ที่เหมาะสม ซึ่งอาจเป็นไปตามเนื้อหาสาระในเรื่องนั้น ๆ หรืออาจเป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมยอมรับก็ได้

กล่าวโดยสรุป คือ อนันต์ศักดิ์ สร้างคำ (2554), สมนึก ภัททิยธนี (2551 น. 128) ได้อธิบายเกี่ยวกับการวัดความรู้ ความคิด (วัดด้านสมอง) ของบลูม (Bloom) ไว้ได้สอดคล้องกัน คือ การวัดพฤติกรรมด้านพุทธิพิสัยเป็นความสามารถทางสติปัญญา มี 6 ระดับ ได้แก่ ความรู้ ความจำ ความเข้าใจ การนำความรู้ไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า เป็นต้น

5. แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจ

5.1 ความหมายของความพึงพอใจ

นักวิชาการหลายท่าน ให้ความหมายเฉพาะของความพึงพอใจไว้แตกต่างกัน สรุปได้ดังนี้

ศิริพร เพิ่มพล (2551 น. 17) กล่าวว่า ความพึงพอใจ เป็นคุณภาพ สภาพ หรือระดับของความพึงพอใจ ซึ่งเป็นผลมาจากความมั่นใจ และเจตคติของบุคคลที่มีต่องานของเรา

รอรอง พนธรา (2550 น. 6) อธิบายว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกหรือทัศนคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันเกิดจากพื้นฐานการรับรู้ ค่านิยม และประสบการณ์ที่แต่ละบุคคลได้รับ และจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อ สิ่งนั้นสามารถตอบสนองความต้องการให้แก่บุคคลนั้นได้ ซึ่งระดับความพึงพอใจของแต่ละบุคคลย่อมมีความต่างกัน

คเชนพงษ์ สุมาลย์โรจน์ (2550 น. 19) อธิบายว่า ความพึงพอใจ หมายถึง เห็นด้วย ความรู้สึก ชอบ ประทับใจ ภูมิใจ ยินดีในสิ่งที่สอดคล้องกับความต้องการของตนเอง ความพึงพอใจก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ ความเข้าใจอันดีต่อกัน ความสามัคคีในหมู่คน และเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยให้การดำเนินงานประสบผลสำเร็จ

ประเสริฐ ดิทยายาท (2551 น. 8) อธิบายว่า ความพึงพอใจเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ความรู้สึกและทัศนคติของบุคคล อันเนื่องมาจากสิ่งเร้าและแรงจูงใจ ซึ่งปรากฏออกมาทางพฤติกรรม เป็นความรู้สึกในทางที่ดีที่เกิดขึ้น เมื่อได้รับความสำเร็จตามความมุ่งหมาย มีความมุ่งมั่น มีความสุข ไม่มีข้อถ้อยต่ออุปสรรค

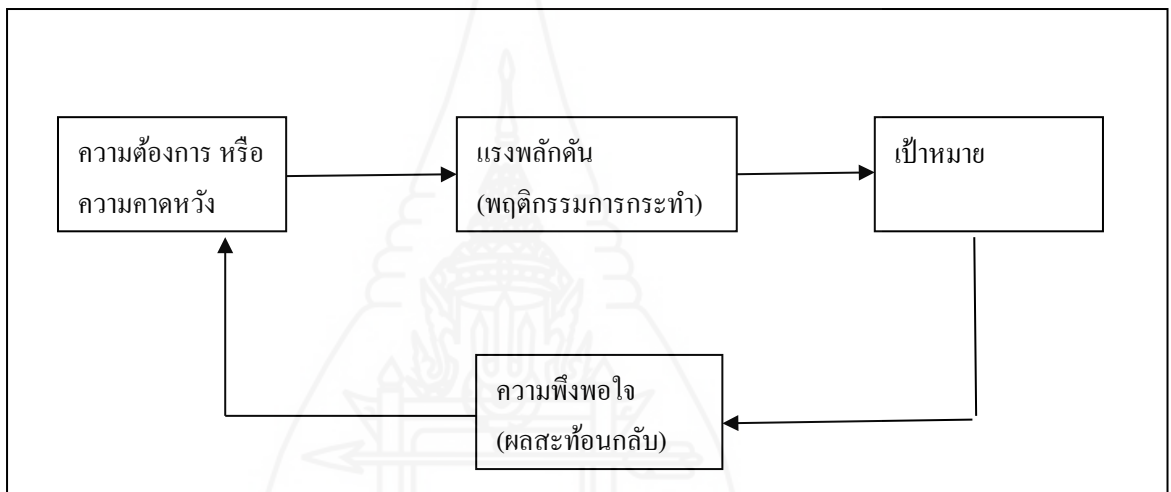
สรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกชอบ ความถูกใจ และทัศนคติในเชิงบวกของผู้เข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ซึ่งความพึงพอใจก่อให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันในหมู่คณะ ทั้งนี้ ระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีระดับแตกต่างกัน

5.2 ลักษณะของความพึงพอใจ

กวิยา เนาวประทีป (2553 น. 6) อธิบายว่า ความพึงพอใจเป็นทัศนคติ หรือความรู้สึกทางบวกของบุคคลที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด การที่บุคคลมีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบตัว

การตอบสนองความต้องการส่วนบุคคล ด้วยการโต้ตอบกับบุคคลอื่นและสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ทำให้แต่ละคนมีประสบการณ์และความคาดหวังกับสิ่งที่จะได้รับแตกต่างกันไป เมื่อความต้องการได้รับการตอบสนอง ตามที่คาดหวังเอาไว้ เมื่อนั้นจะเกิดความพึงพอใจ แต่หากไม่ได้รับการตอบสนอง ความคาดหวังที่มีอยู่ จะกลายเป็นความไม่พอใจ นั่นคือ ระดับความพึงพอใจจะเกิดขึ้นอยู่กับความรู้สึกของบุคคล ซึ่งมีผลจากการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่ได้รับจากสินค้าหรือบริการกับความคาดหวังของผู้ใช้สินค้าหรือบริการนั้น ๆ

ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองตามที่คาดหวังหรือมากกว่าที่คาดหวังเอาไว้ จะกลายเป็นระดับความคาดหวังใหม่ที่ส่งผลต่อความพึงพอใจในครั้งต่อ ๆ ไป ดังภาพที่ 2.2 ดังนี้

ภาพที่ 2.2 ลักษณะความพึงพอใจของบุคคล

ที่มา: Mullins (1985 อ้างถึงใน กิวิยา เนาวประทีป, 2553 น. 6)

ดังนั้น กล่าวได้ว่า ลักษณะของความพึงพอใจเกิดขึ้นเป็นวัฏจักร โดยเริ่มจากความต้องการของแต่ละบุคคลส่งผลต่อการพฤติกรรมกระทำ เพื่อความสำเร็จที่ตั้งใจไว้ ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกและทัศนคติเชิงบวก หรือเรียกว่า ความพึงพอใจที่เกิดขึ้น ซึ่งทั้งนี้ ระดับความพึงพอใจ ก็ส่งผลต่อความคาดหวังครั้งต่อๆ ไปอีกด้วย

5.3 การวัดระดับความพึงพอใจ

กวีชา เนาวประทีป (2553 น. 7) อธิบายว่า ความพึงพอใจเกิดจากการประเมินความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดหวังกับสิ่งที่ได้รับจริง ดังนั้น การวัดความพึงพอใจจึงเป็นการวัดทัศนคติ หรือความรู้สึกของบุคคล ซึ่งสามารถทำได้หลายวิธี

การใช้แบบสอบถาม เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจ โดยให้กลุ่มตัวอย่างกรอกความคิดเห็นของตนในแบบสอบถามที่ออกแบบมาเพื่อวัดความพึงพอใจ ในด้านต่างๆ การวัดความพึงพอใจแบบนี้ คุณภาพของข้อมูลที่ได้จะขึ้นอยู่กับคุณภาพของแบบสอบถาม ผู้วิจัยต้องมีความรู้ความเข้าใจในการออกแบบสอบถามเพื่อให้ข้อมูลที่ได้ถูกต้อง ครบถ้วนและตรงวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจทางตรง โดยผู้วิจัย จะทำการสัมภาษณ์และพูดคุยกับกลุ่มตัวอย่างด้วยโดยตรง การวัดความพึงพอใจแบบนี้ ต้องอาศัยเทคนิคและวิธีการที่ดี จึงจะได้ข้อมูลที่เป็นจริง

การสังเกต เป็นวิธีการวัดความพึงพอใจโดยการสังเกต พฤติกรรมของข้อมูลเป้าหมายไม่ว่าจะเป็นการพูดจา กิริยา ท่าทาง การวัดความพึงพอใจแบบนี้ ต้องอาศัยเวลาค่อนข้างมาก และต้องอาศัยการสังเกตอย่างมีระเบียบแบบแผน

ดังนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการวัดความพึงพอใจในเนื้อหาธรรมะและหลักธรรมต่างๆ ในการเข้ารับการอบรม และความพึงพอใจโดยให้กลุ่มตัวอย่างกรอกความคิดเห็นของตนในแบบสอบถามที่ออกแบบมาเพื่อวัดความพึงพอใจ ด้านพระวิทยากร ด้านเนื้อหา ด้านสื่อ ด้านเวลา และสถานที่ โดยการจัดทำแบบสอบถามสำหรับเด็กและเยาวชนที่มาเข้ารับการอบรมใน โครงการค่ายคุณธรรม จริยธรรม โดยอาศัยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความพึงพอใจ เป็นต้น

6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัย ศึกษาวรรณกรรมที่เป็นผลงานวิจัย มีผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผู้ศึกษาสนใจ คือ เกี่ยวกับกระบวนการสื่อสารธรรมะด้านคุณธรรมจริยธรรมของเด็กและเยาวชน ในภาพรวมพบว่างานวิจัยเหล่านี้ มีพื้นที่ และกลุ่มตัวอย่างใกล้เคียงกัน แต่แตกต่างกันตรงวัตถุประสงค์ของงานวิจัย ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมีรายละเอียด ดังนี้

ประภัสร์วรกิจ ปัดภัย (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ ในการพัฒนาจริยธรรม: กรณีศึกษาการอบรมเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม (ค่ายพุทธบุตร) วัดป่าดอนธาตุ

ตำบลยางสง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) ความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาทางจริยธรรมนักเรียน 2) คุณลักษณะทางจริยธรรมของนักเรียน และ 3) ปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหา เพื่อนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในค่าคุณธรรมของนักเรียน พบว่า 1) การดำเนินการความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมก่อนการอบรม นักเรียนไม่แน่ใจเรื่องของการจํานำกฎกติกาไปใช้ในการฝึกอบรม โดยเฉพาะเรื่องการมีระเบียบวินัยต่อการกระทำของตนเอง โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่มักจะขาดระเบียบ ขาดความอดทน มักจะตามใจตนเอง 2) การดำเนินการความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาจริยธรรมหลังการอบรมนักเรียนเข้าใจจริง โดยเฉพาะเรื่องการมีความเคารพ นพอนอบ รู้จักที่ต่ำที่สูง โดยลำดับ

มุกิตา เจิงกลิ่นจันทร์ (2550: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีค่าการสื่อสาร เพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระสงฆ์ใน 3 ด้าน คือ ผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) สาร (เนื้อหาหลักธรรม) และสื่อ (ช่องทางการเผยแผ่) พบว่ากลุ่มตัวอย่าง มีความต้องการด้านผู้ส่งสาร (พระสงฆ์) และด้านสาร (เนื้อหาหลักธรรม) อยู่ในระดับมาก และมีความต้องการด้านสื่อ (ช่องทางการเผยแผ่) ในระดับปานกลาง ในรายด้าน นิสิตมีความต้องการพระสงฆ์ที่เป็นผู้คิดชอบ (ไม่ทำชั่ว) มากที่สุด นิสิตมีความต้องการเนื้อหาหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ และนิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแผ่ธรรมะผ่านการตูนสอนธรรมะมากที่สุด

นงลักษณ์ หล้าทุม (2552: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดศรีวิชัยนาราม แผนกสามัญศึกษา ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย พบว่า การจัดทำสื่อเผยแพร่ กระบวนการในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนวัดศรีวิชัยนาราม มีกระบวนการ ดังนี้ การเทศนาอบรมเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมอันดีงาม เรื่องของกิริยามารยาททั้งในการปฏิบัติตนต่อสังคมทั้งในวัดและนอกวัดอย่างสม่ำเสมอ มีการจัดการเรียนการสอนด้านคุณธรรมจริยธรรม มีกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยแบ่งเป็นสี่หมวดวิชา คือ หมวดวิชาพุทธประวัติ หมวดวิชาธรรมจริยา หมวดศาสนาพิธี หมวดวิชาภาคปฏิบัติ ผลการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน โรงเรียนวัดศรีวิชัยนาราม จากวิธีการและกระบวนการในการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนสามารถกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ได้ ดังนี้ การละเว้นสิ่งเสพติด ความมีวินัยและสนใจใฝ่รู้ ทักษะทางสังคมและมีความเชื่อมั่นในตนเอง ความขยันประหยัดและอดออม ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การรักษาความสะอาดร่างกายและชุมชน การมีจิตสำนึกและความกตัญญู ความรัก

สามัคคี และมีวิถีชีวิตตามประชาธิปไตย การปฏิบัติตนตามหลักศาสนา การมีมารยาทไทย ความอดทนอดกลั้น

อนงค์ลักษณ์ คณะเนน (2555: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง แนวทางที่เหมาะสมของพระภิกษุ ในการเผยแผ่ธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ความเป็นมาของพระภิกษุในการเผยแผ่ธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร สภาพปัจจุบันและปัญหาของพระภิกษุในการเผยแผ่ธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร และแนวทางที่เหมาะสมของพระภิกษุ ในการเผยแผ่ธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชนใน กรุงเทพมหานคร พบว่าความเป็นมาในการเผยแผ่ธรรมะของพระภิกษุสำหรับเด็กและเยาวชน ในกรุงเทพมหานคร พระภิกษุได้อาศัยความรู้ความสามารถจากการศึกษา การฝึกอบรมและ จากประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติหน้าที่ด้านการเผยแผ่ จนมีทักษะวิธีการถ่ายทอดบรรม องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี และเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน แนวทางการเผยแผ่ธรรมะของพระภิกษุที่ดำเนินการเผยแผ่ด้วยตนเอง และผ่านกระบวนการบริหารจัดการในโครงการของภาครัฐมีความคล้ายคลึงกันในวิธีการเผยแผ่ แต่แตกต่างกันที่รายละเอียด ในการดำเนินงานเป็นการเผยแผ่ธรรมะโดยการเทศน์ การสอนการอบรม ด้วยงานนิพนธ์หรืองานเขียน ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และเผยแผ่ทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ วิธีการเผยแผ่ ดังกล่าว คือ การใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนในการถ่ายทอดโดยตรง หรือถ่ายทอดผ่านสื่อโดยอาศัย ความรู้ความสามารถ และทักษะ หรือประสบการณ์จากการทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่ที่ผ่านมาปัญหาต่าง ๆ ของพระภิกษุในการเผยแผ่ธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร มีอยู่หลายสาเหตุ สรุปได้เป็น 2 ประเด็นหลัก คือ ปัญหาโดยตรงจากการทำหน้าที่เผยแผ่ของพระภิกษุ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ คุณสมบัติของพระภิกษุ ทั้งความเป็นครูผู้สอน วิธีการสอน เนื้อหาในการสอน และสื่ออุปกรณ์ การเรียนการสอน และปัญหาที่มีความสัมพันธ์กับการทำหน้าที่เผยแผ่ของพระภิกษุเป็นปัญหาจาก ปัจจัยสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งไม่เอื้อต่อการส่งเสริมหรือสนับสนุนการเผยแผ่ธรรมะ ของพระภิกษุแก่ เด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร การเผยแผ่หลักธรรมของพระภิกษุ จึงถือเป็น สิ่งสำคัญที่จะช่วยเกื้อกูลให้เกิดความสุขความเจริญแก่ชีวิตของเด็กและเยาวชน ได้จริง หากเขา เหล่านั้น มีความเข้าใจและสามารถน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติแนวทางที่เหมาะสมของพระภิกษุ ในการเผยแผ่ธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร สาธะสำคัญที่ถือเป็นหัวใจ จึงต้อง เริ่มจากการพัฒนาที่ตัวพระภิกษุ เช่น การเพิ่มทักษะความสามารถโดยการศึกษาและการพัฒนา ความรู้ การมีจริยวัตรหรือความประพฤติ และการปฏิบัติตนที่เป็นแบบอย่าง และพระภิกษุต้องให้ ความสนใจในการทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะเพื่อให้การจัดการด้านเนื้อหา วิธีการ และสื่ออุปกรณ์ การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สังคมทุกภาคส่วน โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐ ต้องให้

ความอุปถัมภ์การทำหน้าที่ของพระภิกษุด้วยความจริงใจ โดยสรุป ประโยชน์จากการเผยแผ่ธรรมะของพระภิกษุจะเกิดขึ้นแก่เด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานครได้อย่างแท้จริงนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือของพุทธบริษัทในสังคมได้ให้การสนับสนุนและส่งเสริมการเผยแผ่ธรรมะของพระภิกษุ โดยหัวใจของความสำเร็จขึ้นอยู่กับความตั้งใจในการทำหน้าที่เผยแผ่ธรรมะของพระภิกษุตามแบบอย่างแห่งพุทธกิจ ในฐานะครูผู้สอนให้ดีที่สุด

สถาพร แนวพานิช (2558: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา ประสิทธิผลของโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ค่ายพุทธบุตรวัดใหม่เจริญผล อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิผลของโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ค่ายพุทธบุตรวัดใหม่เจริญผล อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี 2) เปรียบเทียบประสิทธิผลของโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ค่ายพุทธบุตร ผลการวิจัย พบว่า 1) ประสิทธิผลของโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม ค่ายพุทธบุตรวัดใหม่เจริญผล อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 2) ผลการเปรียบเทียบประสิทธิผลของโครงการอบรมคุณธรรมจริยธรรม ค่ายพุทธบุตร พบว่า ผู้ผ่านการอบรมที่มี เพศ อายุ ระดับชั้น ประสบการณ์ในการเข้าค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม ค่ายพุทธบุตรและการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ชุมชนจัดขึ้นต่างกัน ประเมินประสิทธิผลของโครงการไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีด้านที่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (2553: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมในหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรม ในหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา กระบวนการและกลวิธีการถ่ายทอดธรรมะที่ปรากฏในผลงานหนังสือธรรมะของท่าน ว.วชิรเมธี และศึกษาวิธีการ และรูปแบบในการถ่ายทอดพุทธธรรมผ่านหนังสือธรรมะของท่าน ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม พบว่ากระบวนการในการถ่ายทอดหนังสือธรรมะในส่วนของเนื้อหา มีกระบวนการ โดยเริ่มจากแรงบันดาลใจของผู้เขียน หากความรู้ในเรื่องนั้น ๆ กำหนดแนวทาง ลงมือทำงาน เขียนส่งให้บรรณาธิการของสำนักพิมพ์ตรวจแก้ไขให้ถูกต้อง ดูแลเทคนิคการพิมพ์ และจัดพิมพ์ หลังได้รับอนุญาตจากผู้เขียน ส่วนรูปเล่ม แต่ละสำนักพิมพ์จะสร้างสรรค์รูปเล่มตามกลุ่มเป้าหมายและเอกลักษณ์ของสำนักพิมพ์นั้นๆ กลวิธีที่ใช้ในการถ่ายทอดหนังสือธรรมะ จำแนกได้ 2 ลักษณะ คือ กลวิธีทางภาษา และกลวิธีการนำเสนอ โดยกลวิธี ทางภาษาที่ใช้มากที่สุดสามอันดับแรก ได้แก่ การใช้คำสัมผัสคล้องจอง การใช้ภาพพจน์ประเภทอุปมา และการเล่นคำประเภทคำซ้ำตามลำดับ ส่วนกลวิธีการนำเสนอที่ผู้เขียนใช้มากที่สุด สามลำดับ ได้แก่ การยกตัวอย่างประเภทวาทีของบุคคล การยกตัวอย่างประเภทพฤติกรรมหรือประสบการณ์ของบุคคล และการเปรียบเทียบ

ตามลำดับ วิธีการที่ท่าน ว.วชิรเมธีใช้ในการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคม คือ การยกตัวอย่างประเภทเหตุการณ์ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ บริบทภาพรวมของสังคม บริบท เหตุการณ์รายวัน และบริบทเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ รูปแบบการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมให้ความสำคัญ โดยเน้น “การถ่ายทอด ให้ร่วมสมัย” ประกอบด้วย การใช้ภาษาต้องเป็นภาษาของคนร่วมสมัย สำนวนการเขียนเข้าใจง่าย การยกตัวอย่าง เป็นการยกตัวอย่างที่สมจริง ใกล้ตัว และตัวตนของผู้เขียนเป็นคนร่วมสมัย ใช้ประสบการณ์ตรง เพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมอย่างถึงแก่น

บุหงา สุวรรณสังข์ (2553: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง กลวิธีการสื่อสารในการบรรยายธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษากลวิธีการพูดและการใช้ภาษาในการบรรยายธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พบว่า พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ใช้กลวิธีการพูด 8 แบบ คือ 1) กลวิธีการพูดเล่าเรื่อง ได้แก่ การเล่าประสบการณ์และการเล่าเรื่องจากการอ่านและการฟัง 2) กลวิธีการพูดสร้างความเข้าใจ ได้แก่ การอธิบายตามลำดับขั้น การอธิบายด้วยการให้นิยามหรือคำจำกัดความ การอธิบายด้วยการยกตัวอย่าง และการอธิบายด้วยการเปรียบเทียบ 3) กลวิธีการพูดสร้างความเพลิดเพลิน ได้แก่ การเล่นเกมและการสอดแทรกมุขตลก 4) การใช้บทกลอนและคำคม 5) การพูดชมเชยเพื่อสร้างกำลังใจให้ผู้ฟัง 6) การใช้สื่อประกอบการบรรยาย เช่น เพลง ดนตรีภาพยนตร์ 7) การแสดงออกทางอวัจนภาษา เช่น การใช้กายภาษาและปรกษา และ 8) การสร้างการมีส่วนร่วม ได้แก่ การให้ผู้ฟังมีส่วนร่วม และการเชิญผู้อื่นมาร่วมบรรยายด้านกลวิธีการใช้ภาษา พบว่าแบ่งได้ 5 ประเภท ได้แก่ การใช้คำศัพท์ภาษาอังกฤษ คำสแลง คำภาษาถิ่น คำเรียก และการเล่นคำ ทั้งนี้ ลักษณะการใช้ภาษาในการบรรยายต่อผู้ฟังแต่ละกลุ่ม มีทั้งส่วนที่คล้ายคลึงและส่วนที่แตกต่างกัน คือ มีการใช้กลวิธีการใช้ภาษาเกือบทุกประเภทในการบรรยายต่อผู้รับสารแต่ละกลุ่ม แต่กลวิธีการใช้ภาษาบางประเภท จะมีการปรับเปลี่ยนไปตามกลุ่มผู้รับสารสำหรับข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัย เห็นว่า ควรศึกษาเนื้อหาในเชิงปริมาณ (Quantitative Content) เพื่อทราบความถี่ของเนื้อหาที่ใช้ นอกจากนี้ ควรศึกษากลวิธีการบรรยายธรรมะจากของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต จากสื่ออื่นๆ เช่น หนังสือ รายการ โทรทัศน์ และการบรรยายสด ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของการใช้กลวิธีการบรรยายได้ รวมทั้งควรศึกษาความพึงพอใจของผู้ฟังการบรรยายธรรมะด้วย

มหาสุวัฒน์ เพ็ชรรักษา (2556: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องกลยุทธ์การสื่อสารธรรมะเพื่อพัฒนาเยาวชน กรณีศึกษาค่ายคุณธรรมและศูนย์การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในพุทธมณฑลวิทยานิพนธ์นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารธรรมะ 2) กลยุทธ์การสื่อสารธรรมะ 3) ความรู้ ทัศนคติ และความพึงพอใจของผู้เข้าอบรมในค่ายคุณธรรมฯ ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการ

สื่อสารธรรมะแห่งนี้ มีลักษณะเป็นการสื่อสารกลุ่มใหญ่ ทั้งเป็นไปในลักษณะการสื่อสารทางเดียว และสองทางผสมผสานกันไป และโดยมากจะเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และการสื่อสารแบบกึ่งทางการ ซึ่งมีองค์ประกอบของการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย (1) ผู้สื่อสารเป็นผู้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความสามารถในการสื่อสารที่ดี มีประสบการณ์ในการอบรม มีบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือ และมีความเป็นกันเอง (2) สาร มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ แบ่งเป็น 3 ภาค คือ ภาคธรรมนันทนาการ ภาควิชาการ และภาคจิตภาวนา (3) สื่อ จะผสมผสานหลากหลายสื่อเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ สื่อวัตถุจำลองและสิ่งของ สื่อภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหว และสื่อเสียงเพลง (4) ผู้รับสารเป็นเด็กและเยาวชน ชอบสนุกสนาน ต้องการความรักความเข้าใจ ฉะนั้น พวกเขาจึงเหมาะที่จะสื่อสารด้วย 2) กลยุทธ์การสื่อสารธรรมะ โดยพระวิทยากรใช้เทคนิค หรือวิธีการสื่อสารที่หลากหลายผสมผสานกันไป ได้แก่ (1) กลยุทธ์การเผยแพร่ตามหลักพุทธวิธี (2) กลยุทธ์การสื่อสารทางวจนภาษา ประกอบด้วย การพูดคำกลอน พูดย้อนอ้างอิงคนสำคัญ พูดมีสีสันด้วยการเล่นคำ พูดนำแล้วให้พูดตาม พูดหยุดความแล้วให้พูดต่อ พูดสื่อด้วยภาษาถิ่น พูดเป็นศิลป์ภาษาวัยรุ่น พูดหนุนด้วยภาษาต่างประเทศ พูดเปรียบเทียบอุปมา พูดจาภาษาเป็นกันเอง พูดถึงเสียงกระแස්สังคม พูดนิยมนด้วยประสบการณ์จริง พูดอิงนิทานชาดก และพูดคุยปัญหาถามตอบ (3) กลยุทธ์การสื่อสารทางอวจนภาษาเพื่อเสริมวจนภาษา ประกอบด้วย การใช้สายตา ใช้น้ำเสียง ใช้มือและแขน ใช้กิริยาท่าทาง และใช้เทศภาษา (4) กลยุทธ์การใช้สื่อแบบบูรณาการผสมผสานให้เข้ากับการอบรม (5) กลยุทธ์การสื่อสารโน้มน้าวใจ และใช้จิตวิทยาการสื่อสาร ประกอบด้วย การใช้แรงจูงใจ วิเคราะห์ผู้รับสาร พูดโน้มน้าวใจ สร้างจุดจูงใจ สารด้วยอารมณ์ ใช้จิตวิทยาเด็ก ทำให้มีส่วนร่วม สร้างปฏิสัมพันธ์ และการให้รางวัลและลงโทษ 3) ความรู้ ทักษะ และความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมจำนวน 309 คน พบว่า มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น มีทัศนคติในระดับที่ดีต่อกระบวนการสื่อสารและกลยุทธ์การสื่อสาร ตลอดจนมีความพึงพอใจอย่างมากในการเข้าร่วมอบรมธรรมะนี้

วสิฐพัชร วาฤทธิ และคณะ (2557: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ในประเทศไทยยุคปัจจุบัน” เป็นการศึกษาแบบสหวิทยาการ คือ เป็นทางการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เป็นหลัก ซึ่งมีรูปแบบการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยการใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและให้กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้กรอกแบบสอบถามเอง (Self-administered questionnaire) รวมเป็นจำนวน 440 ชุด และใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นข้อมูลสนับสนุน โดยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) วิเคราะห์ถึง

พฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารเฉพาะด้านพุทธศาสนาของคนรุ่นใหม่ 2) ศึกษารูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ ยุคปัจจุบันในประเทศไทย 3) นำเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะได้มาซึ่งแนวทางการสร้างรูปแบบการสื่อสาร ผลการวิจัย พบว่าพฤติกรรมกรเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาของคนรุ่นใหม่ได้ใช้โทรศัพท์มือถือเป็นเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ที่ใช้สื่อสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์บ่อยที่สุด โดยใช้การเชื่อมต่อระดับอินเทอร์เน็ตทาง Wireless การเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาพบว่าส่วนใหญ่มีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาไม่บ่อย โดยส่วนใหญ่มีความถี่ 2 สัปดาห์ต่อครั้ง ลักษณะการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาเป็นไปโดยไม่ได้ตั้งใจ ช่วงเวลาที่ใช้เปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาผ่านสังคมออนไลน์เป็นประจำ พบว่าช่วงเวลา 18.01 - 21.00 น. วันที่เปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนา คือ วันอาทิตย์มากที่สุด และส่วนใหญ่ใช้ระยะเวลาในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาผ่านสังคมออนไลน์ต่ำกว่า 30 นาทีต่อครั้ง สถานที่ในการเปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนาผ่านสังคมออนไลน์ส่วนใหญ่ พบว่า คือที่พักอาศัย บริการ/โปรแกรมการสื่อสารผ่านสังคมออนไลน์ที่ใช้เปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนามากที่สุด คือ เฟซบุ๊ก (Facebook) รองลงมาคือ ยูทูป (Youtube) และ อินสตาแกรม (Instagram) บุคคลที่มักจะอยู่ด้วยในขณะที่เปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนา พบว่าในขณะที่เปิดรับข่าวสารด้านพุทธศาสนา กลุ่มตัวอย่างมักจะอยู่คนเดียว รูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ในภาพรวม พบว่าควรใช้เฟซบุ๊ก (Facebook) เป็นช่องทางการสื่อสารออนไลน์ และนำเสนอด้วยภาพวิดีโอ โดยใช้การสื่อสารผ่านเว็บไซต์แบบไม่พร้อมกันระหว่างบุคคลกับหลายคน ด้านเนื้อหาที่ต้องการเปิดรับ คือ ข่าวสารเกี่ยวกับพุทธศาสนา โดยใช้ภาษาที่ไม่เป็นทางการในการสื่อสารเป็นหลัก นอกจากนี้ ผลวิจัยยังค้นพบว่ากลุ่มตัวอย่างได้ติดตามข่าวสารด้านพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์โดยยึดติดกับตัวบุคคล รูปแบบการนำเสนอต้องมีความน่าสนใจเหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย การจัดเรียงเนื้อหาที่ยากต้องทำให้เข้าใจง่าย การคัดประเด็นด้านพุทธศาสนาควรเลือกให้สอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตประจำวัน การสื่อสารออนไลน์ จะประสบความสำเร็จได้ต้องอาศัยการทำงานเป็นกลุ่ม

จากผลการศึกษา พบข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่จะได้มาซึ่งแนวทางการสร้างรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมด้านพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ในประเทศไทย ยุคปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะสั้นหรือเร่งด่วน ได้แก่ 1) ประชาสัมพันธ์สื่อออนไลน์ในการเผยแพร่ด้านศาสนาของพระภิกษุสงฆ์ หรือหน่วยงานองค์กรด้านพุทธศาสนาที่เป็นที่ยอมรับของสังคมอยู่แล้ว 2) เพิ่มความถี่และปริมาณในการสื่อสารด้านพุทธศาสนาให้มากขึ้น 3) ใช้รูปแบบการสื่อสารทางสื่อออนไลน์ที่เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยนำเอาผลการวิจัยนี้ เป็นแนวทางในการสื่อสาร และ 4) ศึกษาวิจัยรูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาต้นแบบ จากพระมหาภูติชัย วชิรเมธี และพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต แนวทางการสร้างรูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมด้านพุทธศาสนาระยะยาว ได้แก่ 1) ยกย่องบุคคล

หรือหน่วยงานด้านพุทธศาสนาให้มีคุณค่าเป็นที่ยอมรับจากพุทธศาสนิกชนในวงกว้าง 2) ควรส่งเสริมทางด้านทรัพยากรบุคคลให้มีความรู้ทางด้านเทคโนโลยี 3) ควรส่งเสริมองค์ความรู้ทางการสื่อสารแบบบูรณาการเพื่อเพิ่มการประชาสัมพันธ์ในเชิงรุก ผ่านช่องทางการสื่อสารออนไลน์แบบบูรณาการ 4) ผลิตรายการสื่อสารด้านพุทธศาสนาใหม่ ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม 5) ควรลดช่องว่างในการเข้าถึงสื่อออนไลน์ระหว่างเยาวชนในตัวเมืองกับเยาวชนในพื้นที่ห่างไกล 6) ปลูกฝังข้อมูลด้านพุทธศาสนาให้กับเยาวชนตั้งแต่เด็กอย่างต่อเนื่อง และ 7) ควรรณรงค์ให้คนรุ่นก่อนหน้านี้ แสดงออกถึงความสนใจด้านพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้เกิดเป็นแบบอย่างที่ดี

สำหรับการทดสอบสมมติฐาน พบว่า อายุ และระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน มีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อออนไลน์ด้านพุทธศาสนาที่แตกต่างกัน อายุ ระดับการศึกษา และภูมิภาคที่แตกต่างกัน ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจต่อรูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาผ่านสังคมออนไลน์ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และภูมิภาคที่แตกต่างกัน มีผลต่อความพึงประสงค์ต่อรูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาผ่านสังคมออนไลน์แตกต่างกัน และความถี่ในการสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์ เป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจต่อรูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาทางสื่อออนไลน์ที่ได้รับในปัจจุบัน ค่าใช้จ่าย ระยะเวลา และความถี่ในการสื่อสารผ่านสื่อเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความพึงประสงค์ต่อรูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนา

พระมหาสุเนตร สุเนตโต (แก้วขวาน้อย) (2547: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและเปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ผลการวิจัยพบว่า 1) นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา มีระดับความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนด้านผลที่ได้จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานอยู่ในระดับมาก 2) นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ที่เรียนอยู่ชั้นปีต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานโดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนด้านผลที่ได้จากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .05 ในส่วนที่แตกต่างกันนั้น นิสิตชั้นปี 1-2 มีระดับความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน โดยเฉลี่ยสูงกว่านิสิต ชั้นปี 3-4 3) นิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา ที่เรียนอยู่ในสาขาต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติ

วิปัสสนากรรมฐานโดยรวมไม่แตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พระมหาอุทิศ กวีวิโส (แนวสะบะก) (2555: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนักเรียน ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน เพื่อเปรียบเทียบความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียน เพื่อศึกษาแนวทางปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี ผลจากการศึกษา พบว่า ภาพรวม 4 ด้าน อยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณารายด้านเป็นรายข้อ พบว่า ด้านการมีวินัยนักเรียน มีการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ มีการทำความเคารพครู ยอมรับความคิดเห็นคนอื่น มาโรงเรียนตรงเวลาและปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ด้านความซื่อสัตย์ นักเรียนยอมรับผิดกับสิ่งที่เกิดจากการกระทำของตนเอง ทำความสุจริตที่นำตนเอง ต่อเพื่อน ผู้ปกครอง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ด้านความเมตตา นักเรียนแบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน ช่วยเหลือเพื่อนจัดกิจกรรม โรงเรียนเสมอ ช่วยเหลือพ่อแม่ทำงานหลังกลับจากโรงเรียนไป ให้อาหารสัตว์เลี้ยงเสมอ ไปทำบุญตักบาตรประจำ ด้านความประหยัดนักเรียนพอใจการกับเงินที่บิดามารดาให้ใช้จ่ายแต่ละครั้ง ปิดไฟฟ้า ปิดน้ำทุกครั้งเมื่อเลิกใช้ มีการออมเงินที่เหลืออย่างระมัดระวัง

ผลการศึกษาข้อมูลความพึงพอใจนักเรียนที่มีต่อการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ทั้ง 5 โรงเรียน เปรียบเทียบตามจำแนกเพศ อายุ ชั้นเรียน และผลการศึกษา (เกรดเฉลี่ย) ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการมีวินัยนักเรียน ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความเมตตา ด้านความประหยัด พบว่านักเรียนมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 แนวทางการพัฒนาและปรับปรุงการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี คือ 1) ด้านวินัยนักเรียน โรงเรียนควรจัดกิจกรรมการจัดฝึกรบม ปลูกฝัง เข้าค่ายเพื่อนักเรียนนำไปปฏิบัติเพื่อให้รู้คุณค่าของการตรงต่อเวลา แสดงถึงความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน 2) ด้านความซื่อสัตย์ ครู และอาจารย์ควรมีการส่งเสริมการรับผิดชอบในการปฏิญาณตนเองพร้อมกันหน้าเสาธง หลังเคารพธงชาติด้วยความสมัครใจของนักเรียนแต่ละคน 3) ด้านความเมตตา ครูควรทำเป็นอย่างในการทำบุญใส่บาตรในวันสำคัญต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนาหรือเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษา 4) ด้านความประหยัดครูควร โครงการส่งเสริมการเรียนรู้ให้ผู้ปกครองนักเรียนได้เรียนรู้เรื่องความประหยัดในรูปแบบความพอเพียง

พระศรชัย ว่างคำ (2553: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การประเมินผลสัมฤทธิ์หลักสูตรฝึกรบมคุณธรรม ค่ายพุทธบุตร - พุทธธรรม ของวัดปัญญาบันฑิตาราม มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินการโครงการฝึกรบมคุณธรรมค่ายพุทธบุตร-พุทธธรรมของวัดปัญญาบันฑิตาราม

ด้านความรู้ ความเข้าใจ ด้านทัศนคติ และความพึงพอใจต่อโครงการ การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และการสืบสานพระพุทธศาสนาและการเผยแพร่ธรรม ผลการวิจัย พบว่า ความรู้ ความเข้าใจเพศชายและเพศหญิง มีความรู้ ความเข้าใจที่แตกต่างกัน โดยเพศหญิงมีความรู้ ความเข้าใจในระดับสูง ในขณะที่เพศชายเป็นกลุ่มที่มีความรู้ ความเข้าใจในระดับกลาง เยาวชนกลุ่มอายุ 17 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่มีความเข้าใจในระดับสูง แต่กลุ่มที่ไม่มีประสบการณ์การเข้าค่ายธรรมะ เป็นกลุ่มที่มีความรู้ ความเข้าใจในระดับสูง ความพึงพอใจต่อโครงการ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจในด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ถัดไปก็เป็นความ พึงพอใจในพระวิทยากรและหลักสูตร ทัศนคติพบว่า นักเรียนมีสมาธิที่ดีอันเป็นประโยชน์ต่อ ผลการเรียนรู้ การอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น และการประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามลำดับ การนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน พบว่า นักเรียนนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการเป็นเพื่อนที่ดีของเพื่อน การเป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์ และการเป็นศาสนิกที่ดีของศาสนา

ธวัชชัย ดวงไทย (2556: บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี และ 2) เพื่อศึกษาผลจากกระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ต่อผู้รับสาร พบว่า พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี ในฐานะผู้ส่งสารท่านเป็นผู้มีความสามารถทางการสื่อสาร ได้แก่ 1) ความสามารถในการตีความ โดยมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายผู้รับสาร เพื่อการเลือกเนื้อหาสาระที่นำเสนอ อีกทั้ง มีความเข้าใจสถานการณ์โดยการนำสถานการณ์ปัจจุบันมานำเสนอในเนื้อหาสาระ 2) ความสามารถในการแสดงบทบาททางสังคม โดยการปฏิบัติหน้าที่ของสงฆ์ทั้งด้านการเผยแพร่ธรรมะและด้านสาธารณสงเคราะห์ 3) ความสามารถในการเสนอตัวตน โดยการสร้างสรรค์รูปแบบการนำเสนอธรรมะที่ไม่ยึดติดกับแนวปฏิบัติเดิมของสงฆ์และมีความขี้มั่นผ่านรายการคมธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี 4) ความสามารถในการกำหนดเป้าหมาย โดยการกำหนดวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารและการกำหนดวิธีการสื่อสารเชิงรุก “เข้าใจลึก เข้าใจ เข้าถึง” และ 5) ความสามารถทางสาร ได้แก่ (1) ความสามารถทางวจนภาษา ซึ่งคอลัมน์ Answer Keys พบว่า มีการตั้งชื่อเรื่องประเภทคำระบุเรื่องความนำประเภทบรรยาย เนื้อหาเชิงคติสอนใจ และความสรุปแบบให้ข้อเสนอแนะ อีกทั้ง รายการคมธรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี มีความนำประเภทสรุปความสำคัญ เนื้อหาเชิงคติสอนใจและความสรุป แบบสรุปจบ (2) ความสามารถทางอวจนภาษา ได้แก่ อากาษา มีการเคลื่อนไหวของมือไปพร้อมกับการนับจำนวน และคำนาม วัตถุประสงค์ภาษา มีการแต่งกายที่เรียบร้อยและมีความสงบทางจิตใจ และด้านปริภาษา มีการเน้นน้ำเสียง เพื่อย้ำความสำคัญหรือการเน้นน้ำเสียงจากจังหวะของบทกวี (3) ความสามารถทางความสัมพันธ์ พบว่า มีการออกแบบสารที่เหมือนกันในคอลัมน์

Answer Keys และรายการคหกรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี คือ 1) เนื้อหาสารมีความสอดคล้องกับผู้รับสารเป้าหมาย 2) เนื้อหาสารมีการยกตัวอย่าง 3) เนื้อหาสารมีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และ 4) เนื้อหาสารมีคำนิยาม อย่างไรก็ตาม รายการคหกรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี มีการออกแบบสารที่แตกต่างจากคหกรรม Answer Keys คือ เนื้อหาสารมีความเป็นปัจจุบัน ทางด้านเนื้อหาสาร พบว่า พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี นำเสนอหลักธรรมะใน 4 ประเด็น ได้แก่ 1) พุทธโอวาทสาม 2) การเป็นผู้มีปัญญา 3) อริยสัจสี่ และ 4) หลักธรรมในส่วนของช่องสาร พบว่า พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี เลือกใช้สื่อนิเทศสาร เนื่องจาก มีคุณลักษณะของสื่อ ได้แก่ 1) ช่องสารสามารถเข้าถึงผู้รับสารได้จำนวนมาก 2) ช่องสารมีความคงทนถาวร และ 3) ช่องสารมีกลุ่มผู้รับสารเฉพาะขณะที่ท่านเลือกใช้สื่อโทรทัศน์ เนื่องจากมีคุณลักษณะของสื่อ ได้แก่ 1) ช่องสารสามารถเข้าถึงผู้รับสารได้จำนวนมาก 2) ช่องสารมีความรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ และ 3) ช่องสารมีเนื้อหาที่เป็นทั้งภาพและเสียง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า มีงานวิจัยเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่ธรรมะ หน้าที่ในการจัดโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรม การใช้สื่อ รวมถึงกระบวนการสื่อสารธรรมะ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการจัดกิจกรรม จำนวน 6 เรื่อง มีวัตถุประสงค์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ข้อ 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะ และ ข้อ 3) อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน ทั้งนี้ มีงานวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์ในการเผยแผ่ธรรมะรวมถึงรูปแบบในการเผยแผ่ธรรมะ จำนวน 3 เรื่อง สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ข้อที่ 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน และมีงานวิจัยเกี่ยวกับความพึงพอใจในโครงการอบรมคุณธรรม จริยธรรมและการปฏิบัติวิปัสสนา อีกจำนวน 2 เรื่อง พบว่ามีวัตถุประสงค์สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ข้อ 4) ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน และข้อ 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน เป็นต้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 3) อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 4) ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร และ 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่พระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 6 รูป คือ

1) พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) อุกฤษาโน	เจ้าอาวาสและผู้ก่อตั้งโครงการฯ
2) พระนกร หนูทอง วิสุทโธ	พระวิทยากร
3) พระมณฑล ผลสุต เขมวีโร	พระวิทยากร
4) พระชนากร ขอนทอง ธนปญโญ	พระวิทยากร
5) พระณัฐวุฒิ สุวรรณวงศ์ ฐิตธมฺโม	พระวิทยากร
6) พระบุญญถม กุศลจิตโต	พระวิทยากร

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจงเฉพาะพระสงฆ์ที่เป็นหลักในการดำเนินโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัด ไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

1.2 การวิจัยเชิงปริมาณ

1.2.1 ประชากร ได้แก่ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) (และระดับประกาศนียบัตรปีที่ 1-3 มีอายุระหว่าง 13-18 ปี ในสถานศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชรที่เข้าร่วมกิจกรรม โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัด ไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ระหว่างปี 2558 -2560 จำนวนทั้งสิ้น 14 โรงเรียนรวมจำนวน 2,881คน (แบบรายงานผลการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดกำแพงเพชร แห่งที่ 1, ประจำปี 2558)

1.2.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 – ม.3) นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6) และระดับประกาศนียบัตรปีที่ 1-3 มีอายุระหว่าง 13-18 ปี ในสถานศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชรที่เข้าร่วมกิจกรรม โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัด ไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ในระหว่างปี 2558 -2560 โดยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง จากสถานศึกษาในจังหวัดกำแพงเพชรที่ส่งนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอติดต่อกัน 3 ปี มีจำนวน 5 โรงเรียน ประกอบด้วย โรงเรียนทุ่งโพธิ์ทะเลวิทยา โรงเรียนบ้านเกศกาสร โรงเรียนอนุบาลคลองขลุง วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชรและ โรงเรียนวัชรวิทยา โดยเปิดตารางทาโร ยามาเน่ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95 % และความคลาดเคลื่อน $\pm 5%$ (Yamane, 1973) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 286 คน

ตารางที่ 3.1 แสดงกลุ่มตัวอย่างของสถานศึกษาจำนวน 5 โรงเรียน

ลำดับ	ชื่อโรงเรียน	จำนวน	กลุ่มตัวอย่าง
1	โรงเรียนทุ่งโพธิ์ทะเลวิทยา	202	70
2	โรงเรียนบ้านเกศกาสร	70	25
3	โรงเรียนอนุบาลคลองขลุง	95	33
4	วิทยาลัยเทคนิคกำแพงเพชร	201	70
5	โรงเรียนวัชรวิทยา	248	88
รวมทั้งสิ้น		816	286

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ แบบสัมภาษณ์ โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของพระวิทยากร

ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ส่วนที่ 4 อุปสรรคของการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม จังหวัดกำแพงเพชร (ป่า)

2.2 การวิจัยเชิงปริมาณ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม โดยให้กลุ่มตัวอย่างกรอกคำตอบเอง (Self-administered Questionnaire) ซึ่งเป็นแบบสอบถามปลายปิด และปลายเปิด แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนที่ 2 ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะและหลักธรรมต่าง ๆ ในการเข้ารับการอบรม จำนวน 15 ข้อ

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร จำนวน 12 ข้อ

เกณฑ์การให้คะแนน

การวัดความเข้าใจโดยกำหนดคะแนนการตอบคำถามเป็นคำตอบถูก ตามหลักวิชาการให้ 1 คะแนน และตอบคำถามผิด ตามหลักวิชาการให้ 0 คะแนน และเทียบคะแนนความเข้าใจเป็นค่าร้อยละ โดยมีเกณฑ์ประเมินความเข้าใจ (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2533น. 67 อ้างถึงใน วีระชัย เสงษ์ภูิกุล, 2551) ดังนี้

คะแนน	0 – 5	หมายถึง	ระดับความรู้ ^{น้อย}
คะแนน	6 – 10	หมายถึง	ระดับความรู้ปานกลาง
คะแนน	11 – 15	หมายถึง	ระดับความรู้ ^{มาก}
ใช่		หมายถึง	เป็นเรื่องระบุไว้ตามหลักธรรมคำสอน
ไม่ใช่		หมายถึง	ไม่เป็นเรื่องระบุไว้ตามหลักธรรมคำสอน

การวัดความพึงพอใจต่อการจัดโครงการอบรมธรรมะในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดยใช้คำถามแบบประเมินค่าระดับของตัวแปรเป็น 5 ระดับ (Rating Scale) คือ

มากที่สุด	=	5	คะแนน
มาก	=	4	คะแนน
ปานกลาง	=	3	คะแนน
น้อย	=	2	คะแนน
น้อยที่สุด	=	1	คะแนน

โดยเกณฑ์การแบ่งกลุ่มให้คะแนนระดับความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการอบรมธรรมะในค่ายธรรมะ โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 5 ระดับ ดังนี้

ระดับคะแนนเฉลี่ย	4.51 – 5.00	หมายถึง	พึงพอใจมากที่สุด
ระดับคะแนนเฉลี่ย	3.51 – 4.50	หมายถึง	พึงพอใจมาก
ระดับคะแนนเฉลี่ย	2.51 – 3.50	หมายถึง	พึงพอใจปานกลาง
ระดับคะแนนเฉลี่ย	1.51 – 2.50	หมายถึง	พึงพอใจน้อย
ระดับคะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า	1.00 - 1.50	หมายถึง	พึงพอใจน้อยที่สุด

3. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม ที่สร้างขึ้น โดยการค้นคว้าจากเอกสารรายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย โดยมีการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ดังนี้

3.1 การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยฉัตร ล้อมชวการ รองศาสตราจารย์ ไพบูรณ์ คะเชนทรพรรค์ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ภัทวดี นิตินทรสุนทร ตรวจสอบความตรงตามเนื้อหาของประเด็นคำถาม และความเหมาะสมของภาษาที่ใช้ และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3.2 การทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability)

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทำการทดสอบก่อนเก็บข้อมูลจริง (Try out) กลับกลุ่มนักเรียนผู้เข้าที่เคยเข้ารับการอบรมธรรมะจากสถานศึกษาอื่น ๆ ซึ่งมีใช้กลุ่มตัวอย่าง เพื่อหาความเชื่อมั่น จำนวน 30 ชุด และนำข้อมูลมาหาค่าความเชื่อมั่น โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์อัลฟา โดยได้คำนวณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป Cronbach'S Alpha ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.87

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 6 รูป ด้วยตนเองพร้อมทั้งมีการบันทึกเสียง บันทึกภาพและการจดบันทึก

4.2 การวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถาม ไปเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง การแจกแบบสอบถาม โดยผู้วิจัยแจกแบบสอบถามให้กลุ่มตัวอย่างที่เคยเข้ารับการอบรมธรรมะ ทั้งหมดจำนวน 5 โรงเรียนรวมทั้งสิ้น 286 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสัมภาษณ์ เพื่อตรวจสอบความสมบูรณ์และนำข้อมูลที่ได้มาสรุปสาระหลักบันทึกสรุป และนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

5.2 การวิจัยเชิงปริมาณ

ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถาม ตรวจสอบความสมบูรณ์ บันทึกข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ เชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำเสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง “การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 3) อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 4) ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดยผลการวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งเป็น 2 ตอน ดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

1.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้ส่งสาร พระวิทยากรทั้ง 6 รูป ที่เป็นผู้ส่งสาร ได้แก่

1) พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) ฉายา อุกฤษาโน อายุ 53 ปี บวชมาแล้ว 33 พรรษา ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดและพระศุนย์ปฏิบัติธรรม วิทยฐานะ น.ธ.เอก, มัธยมศึกษาชั้นปีที่ 3 ประสบการณ์ในการอบรมเป็นผู้ก่อตั้งหลักสูตร โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

2) พระนคร หนูทอง ฉายา วิสุทโธ อายุ 29 ปี บวชมาแล้ว 9 พรรษา ตำแหน่งงานในการอบรม พระวิทยากร วุฒิการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3 ประสบการณ์ในการอบรม เป็นวิทยากรฐานที่ 1 ฐานที่ 3 และ ฐานที่ 4

3) พระชนากร ขอนทอง ฉายา ชนปญโญ อายุ 29 ปี บวชมาแล้ว 6 พรรษา ตำแหน่งงานในการอบรม พระวิทยากร วุฒิกการศึกษา ปริญญาตรี ประสบการณ์ในการอบรม เป็นพระวิทยากรประจำฐาน แบบเวียนฐานได้ทุกฐาน 1- 6

4) พระมณฑล ผลสุต ฉายา เขมรีโร อายุ 32 ปี บวชมาแล้ว 8 พรรษา ตำแหน่งงาน ในการอบรม พระวิทยากร วุฒิกการศึกษาประกาศนียบัตรชั้นสูง (ปวส.) ประสบการณ์ในการอบรม เป็นพระวิทยากรประจำฐาน แบบเวียนฐานได้ทุกฐาน 1- 6

5) พระบุญถม ฉายา กุศลจิตโต อายุ 57 ปี บวชมาแล้ว 7 พรรษา ตำแหน่งงาน ในการอบรม พระวิทยากรประจำ วุฒิกการศึกษา มัธยมศึกษาปีที่ 3 ประสบการณ์ในการอบรม เป็นพระวิทยากรประจำฐาน ส่วนใหญ่ คือ ฐานที่ 1 ก่อนมาบวช เคยเป็นผู้นำชุมชน

6) พระณัฐวุฒิ สุวรรณวงศ์ ฉายา ฐิตธมฺโม อายุ 37 ปี บวชมาแล้ว 12 พรรษา ตำแหน่งงานในการอบรมพระวิทยากรต้อนรับ บรรยาย สรุปรอบธรรม ประสานงานในการจัดอบรม การศึกษา นักรธรรมเอก ปริญญาตรี ประสบการณ์ในการอบรมเป็นพระวิทยากรมาแล้ว 11 รุ่น เป็นพระวิทยากรหลัก

กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย

1.1.1 ผู้ส่งสาร (sender) ได้แก่ พระวิทยากรทุกรูปส่วนใหญ่เป็นพระวิทยากรหลัก จะเป็นผู้บรรยายให้ข้อคิดธรรมะต่าง ๆ ซึ่งพระวิทยากรทุกรูป ล้วนแต่ใช้เสียงที่นุ่มนวลเรียบง่าย ในการบรรยาย พระวิทยากรทุกรูปต่างมีความรู้พื้นฐานในทางโลกอย่างน้อยระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และที่สำคัญมีความรู้ในทางธรรม มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรอบรม โครงการค่ายอบรม คุณธรรมและจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) กำแพงเพชร มีบุคลิกภาพสำรวม ตามสมณเพศดังคำให้สัมภาษณ์ของพระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) ฉายา อุกฤษโณ เจ้าอาวาสวัดไทรงาม (ป่า) ว่า “...เด็กที่เข้ารับการอบรมมีความศรัทธาพระที่วัดด้วย เพราะดูสำรวมกริยาท่าทางของพระวิทยากร เพราะทางวัดเป็นสายปฏิบัติ เราจะฝึกพระเคร่งครัดและเราเน้นที่รูปแบบการจัดการอบรม บางครั้ง เด็กเขาก็รู้สึกได้ แต่สื่อสารไม่เป็น เราจึงปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างแทนที่จะพูด ก็สงบเพื่อให้เขารู้สึกสงบ ตามทางวัดจะเคร่งเรื่องพระวินัยอยู่แล้ว เพราะเราต้องเป็นแบบอย่างให้เด็กด้วยและเป็นวินัย ของพระด้วย ก็ถือว่าพระทุกรูปสามารถสื่อสารธรรมะกับนักเรียนผู้เข้าอบรมได้เป็นอย่างดี...” (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

นอกจากนี้แล้ว พระภิกษุที่สามารถเป็นพระวิทยากรได้นั้น จะต้องมีความรู้ ความสามารถ และประกอบด้วยความสมบัติทั้งที่เป็นคุณวุฒิและวัยวุฒิ โดยทุกรูปจะต้องผ่านการได้รับ อนุญาตจากพระเจ้าอาวาสวัดเสียก่อน พร้อมกับเตรียมเนื้อหาในการอบรม เมื่อมีเนื้อหาหรือข้อมูล

เพียงพอแล้ว ก็ต้องฝึกปฏิบัติจริงและได้รับการประเมิน จึงสามารถทำหน้าที่อบรมเด็กและเยาวชนในวัดไทรงาม (ป่า) แห่งนี้ได้

1.1.2 สาร (Message) ได้แก่ เนื้อหาในการอบรมทั้งธรรมะ และเรื่องทั่วไปที่พระวิทยากรใช้ในการอบรมในศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งนี้ โดยผ่านรูปแบบการสื่อสารแบบอวัจนภาษา และวัจนภาษา ซึ่งทำให้เนื้อหาธรรมะน่าสนใจทำให้ผู้รับสารเกิดความซาบซึ้งในเนื้อหา จดจำ และเข้าใจเนื้อหาธรรมะมากขึ้น เนื้อหาจึงประกอบด้วย เรื่องความกตัญญูต่อคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ ภัยจากยาเสพติด เรื่องการทำคลอด การทำแท้ง กฎแห่งกรรม ฟ้ามืดตา กรรมลิขิต ทิศทั้ง 6 และเรื่องศีล 5 เพื่อปลูกจิตสำนึก และกระตุ้นเตือนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนให้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นคนดีในสังคม ในรูปแบบนิทาน ละคร รูปภาพ

พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) ฉายา อุภูฐานโน กล่าวถึง เนื้อหาหรือสารว่า “...เราจะดูเรื่องทิศทั้ง 6 ศีล 5 ความกตัญญู ยาเสพติด การคลอดลูก เราจะเปิดเป็น วิดีโอ จะส่งให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายเทคนิคเตรียมให้แรก ๆ และมีหนังเรื่องฟ้ามืดตา เรื่องการช่วยคน การลดกฎแห่งกรรม ส่วนใหญ่เป็นละครซีรีส์ และสุดท้ายจะมีวิดีโอภาพนิ่งเป็นภาพบรรยากาศในการอบรม ตั้งแต่วันแรกถึงวันสุดท้าย...” (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

พระชนากร ขอนทอง ฉายา ธนปญโญ กล่าวถึงเนื้อหาสารว่า “...จะเป็นละครสอดแทรกธรรมะที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับอบรม เช่น การฝึกสมาธิ หรือปฏิบัติกรรมฐาน ราชการกรรมลิขิต ราชการฟ้ามืดตา เกี่ยวกับพระคุณแม่ การทำแท้ง ...” (สัมภาษณ์, 06 พฤษภาคม 2560)

พระณัฐวุฒิ สุวรรณวงศ์ ฉายา จิตธมโม กล่าวว่า “...บางครั้ง เราถามถึงใครทำผิดพลาดบ้าง ใครสุขบุญหรือบ้าง ทำผิดพลาดข้อไหนบ้าง เราก็ให้เขายกมือ ปลูกจิตสำนึกพระคุณแม่ บูชาคุณครู การบรรยายธรรมะ เขาว่าเราทำอะไรเราก็ต้องยอมรับมัน ถึงจะเป็นบุคคลที่จะเจริญ คือเราต้องใช้บริบทในการประกอบการสอนด้วย...” (สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2560)

พระนคร หนูทอง ได้กล่าวถึง เนื้อหาสารในการอบรมว่า “...ส่วนใหญ่จะเปิดวิดีโอเกี่ยวกับเรื่องกรรมและวันสุดท้าย ก็จะมีภาพบรรยากาศในการอบรมให้ดูทั้งหมด เรื่องกฎแห่งกรรม ส่วนใหญ่จะเปิดก่อนการไปเดินจงกรมช่วง 4 โมงเย็น...” (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

สรุปได้ว่า กระบวนการสื่อสารในโครงการคุณธรรม จริยธรรม มีเนื้อหาธรรมะเกี่ยวกับทิศทั้ง 6 เป็นหลักธรรมขัดเกลาจิตใจให้รู้จักการทำหน้าที่ที่ดี ทั้งนี้ ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม เพราะทุกคนย่อมมีหน้าที่ และความรับผิดชอบแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานภาพและบทบาทที่ตนดำรงการเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ และความรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน และเรื่องศีล 5 เป็นข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจา ให้ตั้งอยู่ในความดีงาม โดยมีศีล 5 เป็นมาตรฐานวางไว้ สำหรับกำหนดวัดความประพฤติของมนุษย์ในขั้นความเป็นกัลยาณชน ที่เรียกว่า

มนุษยธรรม ซึ่งเนื้อหาธรรมะในการฝึกอบรมเน้นการปลูกจิตสำนึกการชำระจิตใจของตัวเองให้บริสุทธิ์ ด้วยการละเว้นชั่ว ประพฤติดี ทำใจให้หมั่นจด และกฎแห่งกรรมมีจริง เราทำกรรมอันใดไว้ดีก็ตามชั่วก็ตาม เราจะต้องได้รับผลแห่งกรรมนั้น ทำดีได้รับผลดี ทำชั่วได้รับผลชั่ว เป็นต้น

1.1.3 สื่อ (Channel) หรือช่องทางในการสื่อสารธรรมะ สื่อบุคคล ทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษาของพระวิทยากร โดยสื่อสารให้มีความเข้าใจง่าย เช่น การเล่านิทาน ประสบการณ์ตรง นอกจากสื่อบุคคลแล้ว โครงการค่ายอบรมยังมีสื่อ วิดีโอ คลิปจากอินเทอร์เน็ต ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ โฆษณา อุปกรณ์เครื่องเสียง เพาเวอร์พอยท์ ประกอบการบรรยาย

พระพระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) ฉายา อุกฤษาโน เจ้าอาวาสวัดไทรงาม (ป่า) ได้กล่าวว่า ช่องทางการสื่อสารโดยการเล่านิทานบ้าง เล่าประสบการณ์ตรงบ้าง บางทีก็หาข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต บางครั้ง เราจะนำเรื่องเล่าจากการไปรุดงค์โดยให้สามเณรที่เคยไปรุดงค์มาเล่า ประสบการณ์ให้เพื่อน ๆ ฟังมาแบ่งปันประสบการณ์กัน เณรก็จะบอกว่าบางครั้ง ก็รู้สึกหือ บางครั้งเราก็รู้สึกว่าความลำบาก คือ ประสบการณ์ที่ดี บางครั้งเด็กเขาก็รู้สึกได้ แต่สื่อสารไม่เป็น เราจึงปฏิบัติให้ดูเป็นแบบอย่างแทนที่จะพูด ก็สงบเพื่อให้เขารู้สึกสงบตาม ทางวัดจะเคร่งเรื่องพระวินัยอยู่แล้ว เพราะเราต้องเป็นแบบอย่างให้เด็กด้วยและเป็นวินัยของพระด้วย ก็ถือว่า พระทุกรูปสามารถสื่อสารธรรมะกับนักเรียนผู้เข้าอบรมได้เป็นอย่างดี...” (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

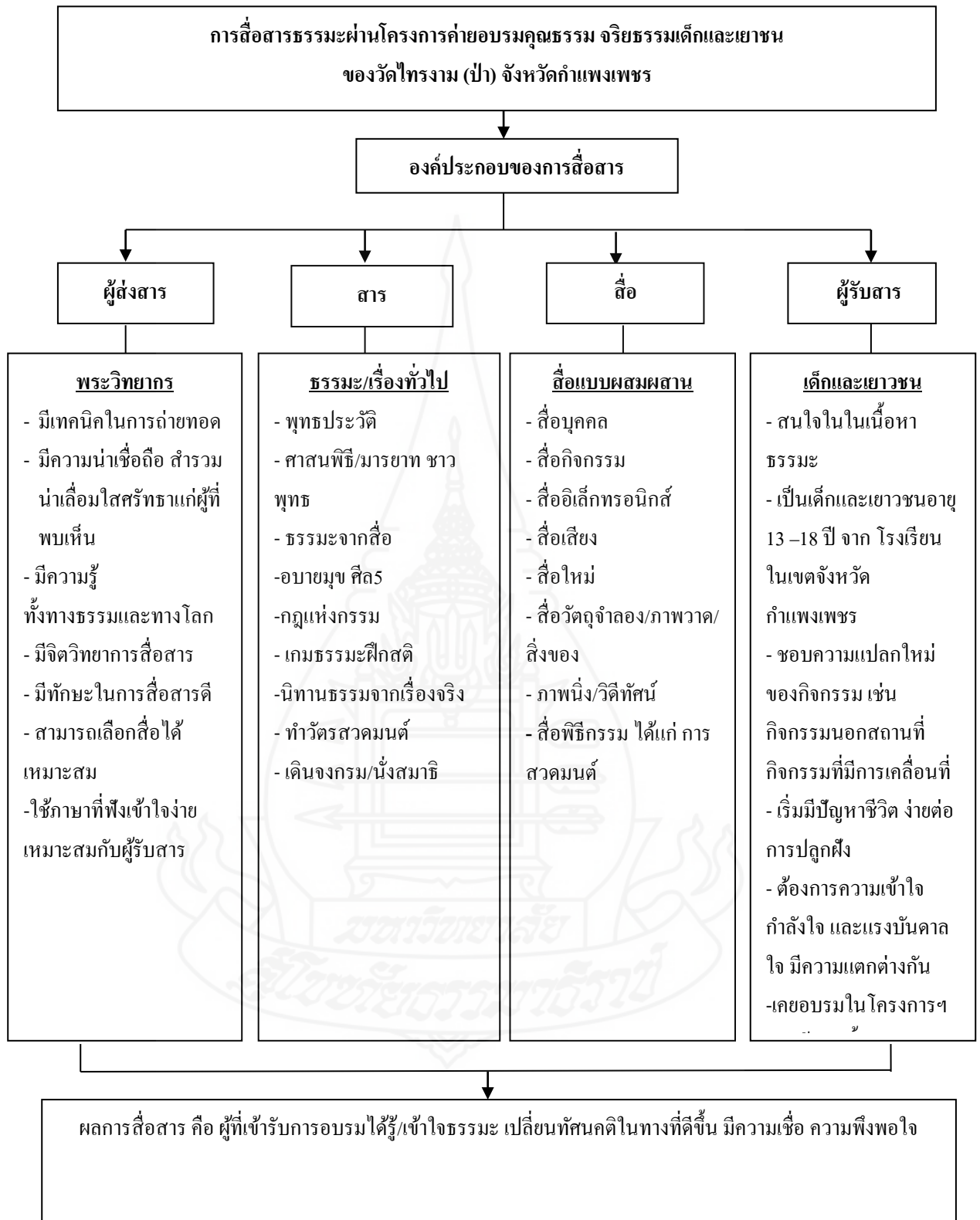
พระมณฑล ผลสุด ฉายา เขมรีโร พระวิทยากร กล่าวว่า “...จะต้องมีภาพประกอบ เรื่องเดียวไม่พอ ก็จะมีรูปการกราบการใส่บาตร การพูดคุยกับพระ เราก็จะมีสื่อที่สอนนักเรียนประมาณนี้ ซึ่งแล้วแต่ความเหมาะสม ส่วนใหญ่เราจะสอนเด็ก ๆ ด้วยประสบการณ์จริงตอนเป็นฆราวาส ส่วนใหญ่ที่สผ่านมาราคิดว่าผู้หญิงให้ความสนใจมากกว่า คงเริ่มต้นจากการที่ครอบครัวปลูกฝังให้เข้าวัดมากกว่าผู้ชาย เราก็จะใช้คำถามทั่วไปในการดึงความสนใจของเด็ก ๆ คำถามเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาคำถามเกี่ยวกับการละลืษชาติ คำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติบางส่วนก็สนใจ บางส่วนก็ไม่สนใจถึงลโทษด้วยการกราบเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ บางที่ถ้าเด็กคุยหรือไม่สำรวจก็จะมึบหลงโทษเพื่อให้เข้ามีส่วนร่วมและดึงความสนใจกลับมาฟังธรรม...” (สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2560)

พระณัฐวุฒิ สุวรรณวงศ์ ฉายา ฐิตธมฺโม กล่าวว่า “...สื่อที่ใช้ในกิจกรรมของพระวิทยากรจะใช้สื่อหลากหลายออกไป ซึ่งทางวัดเราจะมีอยู่แล้ว และเลือกตามเหมาะสมแล้วแต่ความถนัดของพระด้วย เช่น ไมค์โครโฟน เครื่องเสียง สื่อสมัยใหม่เครื่องคอมพิวเตอร์ และโปรเจกเตอร์ นำเสนอที่เป็นสื่อภาพนิ่ง PowerPoint วิดีทัศน์จากภาพยนตร์โฆษณา และคลิปไฟล์จากอินเทอร์เน็ต บางครั้งก็ให้เด็ก ๆ มาสาธิตการไหว้ เราก็จะสอน การใส่บาตร เป็นต้น ตัวพระวิทยากรเอง

สรุปได้ว่า ผู้รับสารสนใจในกิจกรรมในค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม การปฏิบัติธรรม อยากรู้ อยากเห็น ชอบความสนุกสนาน ชอบความแปลกใหม่ของกิจกรรม ชอบกิจกรรมที่มีส่วนร่วม เช่น การรับฟังเรื่องเล่าประสบการณ์ตรงกิจกรรมนอกสถานที่ กิจกรรมที่มีการเคลื่อนไหวเริ่มจะมีปัญหาชีวิต ง่ายต่อการปลูกฝัง ต้องการความเข้าใจ กำลังใจ และแรงบันดาลใจ มีความแตกต่างกัน เป็นต้น

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ กระบวนการสื่อสาร เพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร สามารถสรุปดังแผนภาพ 4.1 ดังนี้

ภาพที่ 4.1 แสดงการสื่อสารธรรมะผ่าน โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของ วัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

1.2 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่พระธรรมของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร มีดังนี้

1.2.1 กลยุทธ์การใช้สื่อ

จากการสัมภาษณ์พบว่า วิธีการสื่อสารเนื้อหาพระธรรมของพระวิทยากรที่ใช้ สื่อสารกับผู้เข้าร่วมอบรมแล้วทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาพระธรรมได้ดีมีประสิทธิผล ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้ ผู้รับสารสนใจ ตั้งใจ และเข้าใจสารที่สื่อออกไปได้ด้วยการใช้สื่อ ดังนี้

1) การใช้สื่อเสียงดนตรีและเสียงเพลง

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้สื่อที่เป็นเสียงดนตรีและเสียงเพลง สำหรับประกอบการอบรมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างบรรยากาศในการอบรม ทำให้ นักเรียนผู้เข้าอบรมมีอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามไปกับสิ่งที่พระวิทยากรต้องการจะสื่อสารไป ในกิจกรรมนั้น ๆ ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

ในกิจกรรมพิธีเปิด - พิธีปิด หรือการทำวัตรสวดมนต์ ในช่วงเวลาที่ประธาน ได้จุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัยนั้น ก็จะเปิดเสียงดนตรีที่ทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาบูชา คุณพระรัตนตรัย เป็นต้น

ในกิจกรรมแสงเทียนเสียงธรรม ก็จะใช้เสียงเพลงที่เกี่ยวกับแม่ และเสียงเพลงที่ฟังแล้วรู้สึกซาบซึ้ง เป็นพื้น ในขณะที่กำลังพูดบรรยายอยู่นั้นเอง เช่น เพลง “แม่ ของศิลปินเสก โลโซ” ประกอบกับเสียงบรรยายธรรมจากพระวิทยากร เพื่อให้เกิดความซาบซึ้ง ปลุกจิตสำนึกให้กับผู้เข้ารับการอบรม เป็นต้น

จากตัวอย่าง สื่อเสียงดนตรีและเสียงเพลงที่พระวิทยากรนำมาใช้นั้น เป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถทำให้นักเรียนได้มีอารมณ์คล้อยตามในสิ่งที่พระวิทยากร บรรยายได้ง่าย เสียงดนตรีหรือเสียงเพลงก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ชักนำใจให้มีสมาธิ จิตใจเกิดศรัทธาในกิจกรรม ถ้าเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการทำให้เห็นความสำคัญหรือปลุกจิตสำนึก การตอบแทนพระคุณ ก็จะใช้เสียงดนตรีหรือเสียงเพลงที่ดึงดูดอารมณ์ให้เกิดความซาบซึ้งกินใจ เป็นต้น

2) การใช้สื่อภาพนิ่งและพาวเวอร์พอยท์ (PowerPoint)

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้นำเสนอสื่อภาพนิ่งและสื่อพาวเวอร์พอยท์ ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยายในการประกอบการอบรม เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจทำให้มองเห็นภาพ ได้ง่ายและทำให้มีความสนใจในเรื่องที่พูดมากขึ้น ซึ่งตัวอย่างสื่อภาพนิ่งและพาวเวอร์พอยท์ที่พระวิทยากร ใช้นั้น มีลักษณะ ดังนี้

(1) แสดงลักษณะตัวอย่างสื่อภาพนิ่งและพาวเวอร์พอยท์ ภาพบรรยากาศ กิจกรรมของเด็กและเยาวชนที่มารับการเข้ารับการอบรมในวัดแห่งนี้ เป็นต้น

(2) แสดงลักษณะตัวอย่างสื่อภาพนิ่งและพาเวอร์พอยท์ ในกิจกรรม เป็นมนุษย์สมบูรณ์ เรื่องการทำแท้งและเรื่องกฎแห่งกรรม เป็นต้น

3) การใช้สื่อภาพเคลื่อนไหว หรือวีดิทัศน์

จากการศึกษาพบว่า พระวิทยากรได้ใช้สื่อวีดิทัศน์ ซึ่งเป็นภาพเคลื่อนไหว พร้อมเสียง มาประกอบกับการบรรยาย ได้แก่ กิจกรรมธรรมะจากสื่อ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับ กฎแห่งกรรม ปัญหาสังคม ปัญหาวัยรุ่น ปัญหายาเสพติด กิจกรรมมารยาทชาวพุทธ กิจกรรมแสงเทียน เสียงธรรม กิจกรรมบูชาครู โดยพระวิทยากรจะนำสื่อวีดิทัศน์ ในรูปแบบคลิปวิดีโอ ภาพยนตร์ โฆษณา ที่นำจากอินเทอร์เน็ตบ้าง จากการโทรทัศน์บ้าง มาเปิดให้นักเรียนผู้เข้าอบรมได้ดูเป็นตัวอย่าง ประกอบกับการบรรยายให้นักเรียนเข้าใจในประเด็นธรรมะต่าง ๆ ได้ง่าย ซึ่งลักษณะของสื่อวีดิทัศน์ มีดังนี้

สื่อวีดิทัศน์ที่พระวิทยากรใช้ประกอบการบรรยาย ได้แก่ เรื่องกฎแห่งกรรม เรื่องการฆ่าสัตว์ ตัดชีวิต เรื่องการทำแท้ง เรื่องความรักชาติ เรื่องนรก-สวรรค์ เป็นต้น

การบรรยายเรื่องปัญหาวัยรุ่น สื่อวีดิทัศน์ที่พระวิทยากรใช้ประกอบการบรรยาย ได้แก่ เรื่องของความรัก ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ ปัญหาเรื่องยาเสพติด ปัญหาการทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การทะเลาะตบตีกัน โรคเอดส์ เป็นต้น

การบรรยายเรื่องรักชาติ สื่อวีดิทัศน์ที่พระวิทยากรใช้ประกอบการบรรยาย เช่น เรื่องความดีของพ่อในหลวงรัชกาลที่ 9 สำนึกไทย เพลงชาติไทย เป็นต้น

การบรรยายเรื่องพระคุณแม่ สื่อวีดิทัศน์ที่พระวิทยากรใช้ประกอบการบรรยาย ได้แก่ แม่ทำคลอด เรียงความเรื่องแม่ เป็นต้น

จากการศึกษา จะเห็นได้ว่า การที่พระวิทยากรนำสื่อวีดิทัศน์มาใช้ประกอบกับการบรรยายนั้น เป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมมีความสนใจในประเด็นของสารที่สื่อไปได้มากขึ้น นอกจากนี้ ยังทำให้มีความเข้าใจในเรื่องที่บรรยายมากขึ้น เพราะได้เห็นตัวอย่างด้วยตาและได้ยินเสียงด้วยหู จึงเกิดความสนใจ ตั้งใจ และรับเอาสารที่พระวิทยากรสื่อไปอย่างตั้งใจ ทำให้นักศึกษาได้ตระหนักถึงปัญหาและเข้าใจธรรมะมากขึ้น เพราะได้เห็นตัวอย่างที่เป็นเหตุการณ์จริง ซึ่งเปลี่ยนจากรูปธรรมเป็นรูปธรรมมากขึ้นนั่นเอง

4) การใช้สื่อวัตถุสิ่งของหรือวัตถุจำลอง

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้วัตถุสิ่งของที่อยู่รอบตัวหรือ วัตถุจำลองที่นำมาเป็นสื่อ ได้มาประกอบการบรรยายในแต่ละกิจกรรมด้วย ซึ่งลักษณะของสื่อวัตถุที่พระวิทยากรใช้นั้น มีดังนี้

ในกิจกรรมเดินชมแหล่งเรียนรู้ในวัดป่าไทรงามแห่งนี้ พระวิทยากรได้ใช้ พระพุทธรูปในศาลาปฏิบัติ เพื่อประกอบการบรรยายเรื่องการเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ ผู้เข้ารับการอบรมมีสำนึกรู้ผิด ชอบ ชั่ว ดี เป็นต้น

ในกิจกรรมจุดเทียนปัญญา พระวิทยากรก็ใช้เทียนจุดขึ้นเป็นสื่อถึง แสงสว่างที่ส่องสว่างในความมืดจุดปัญญาที่เกิดในจิตใจ

ในกิจกรรมผ้าป่ากิเลส พระวิทยากรได้ใช้สื่อวัตถุ คือ ต้นผ้าป่าจริง ๆ และผ้าจีวรที่พระสงฆ์นำมาประกอบการอธิบายในกิจกรรมผ้าป่ากิเลส

5) การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสมัยใหม่

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสมัยใหม่ ในการสื่อสารในการอบรมค่ายคุณธรรมแห่งนี้ด้วย ซึ่งสามารถทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมนั้น มีความสนใจ ในการนำเสนอเนื้อหาสาระเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ เครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ MP3 กล้องดิจิทัล โดยเฉพาะสื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่นี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาประยุกต์ให้เหมาะกับ นักเรียนผู้เข้าอบรม ซึ่งเป็นยุคของเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้ามาก ซึ่งเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่ง ที่ทำให้การสื่อสารมีประสพผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

จากการศึกษา พบว่า วิธีการสื่อสารเนื้อหาธรรมะของพระวิทยากรที่ใช้ สื่อสารกับผู้เข้าร่วมอบรมแล้ว ทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาธรรมะได้ดีมีประสิทธิผล ซึ่งเป็นกลวิธี ที่ทำให้ผู้รับสารสนใจ ตั้งใจ และเข้าใจสารที่สื่อออกไปได้ ด้วยการสื่อสารด้วยวจนภาษาและอวจนภาษา ดังนี้

1.2.2 กลยุทธ์การใช้สาร

1) กลยุทธ์สื่อสารด้วยวจนภาษา

นอกจากจะใช้กลยุทธ์การใช้สื่อแล้ว พระวิทยากรยังได้ใช้ทักษะ ความรู้ ความสามารถ ความชำนาญ การพูด หรือการบรรยายเนื้อหาสาระด้วยถ้อยคำต่าง ๆ มาเป็นกลยุทธ์ ในการสื่อสารทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมนั้น มีความสนใจ มีความตั้งใจในการฟังเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะ และเมื่อฟังแล้ว ก็เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระของแต่ละกิจกรรมการอบรมเป็นอย่างดี ซึ่งจากการ สังเกตการณ์ พบว่า มีเทคนิค หรือกลยุทธ์ทางการพูดที่พระวิทยากรได้นำมาสื่อสารกับ นักเรียนผู้เข้าอบรม ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

(1) การพูดสุภาพิตคำคม

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้นำสุภาษิตคำคมมาพูดเกริ่น ก่อนที่จะนำเข้าสู่กิจกรรม หรือนำมาพูดใช้เป็นบทสรุปปิดท้ายของกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ซึ่งบทกลอน ที่นำมาใช้นั้น จะมีลักษณะเนื้อหาที่สอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ ทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรม

สนใจต่อกิจกรรมนั้น ๆ เป็นอย่างดี ซึ่งมีลักษณะของสุภายิต คำคม เช่น “...การบรรยายเรื่องศีลข้อ 5 เรื่องการดื่มสุราหรือปัญหาเสพติด จะมีการยกตัวอย่างเกี่ยวกับการคบเพื่อนคิดยาเสพติดควรระวังในการคบหาเพื่อนอย่าคบเพื่อนที่เป็นคนพาล บางครั้งจะเล่านิทานและกล่าวปิดด้วยคำคม เช่น อยู่คนเดียวให้ระวังความคิด อยู่กับมิตรให้ระวังคำขาน อยู่ร่วมราษฎร์ เคารพพระวังการณ อยู่กับคนพาล ต้องระวังทุกอย่างไป...” พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) ฉายา อุกฤษาโน (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

จากตัวอย่างข้างบน จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรได้นำเอาบทกลอน หรือสุภายิต คำคม มาใช้เป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารอีกอย่างหนึ่ง เพื่อให้เนื้อหาสาระมีความน่าสนใจ และน่าติดตามมากขึ้น ซึ่งเป็นกลอนสำคัญที่ท่านผู้รู้แต่งเอาไว้ หรือเป็นกลอนที่โคนใจนักเรียนผู้เข้าอบรม เป็นอย่างดี

(2) การพูดอ้างอิงคำพูดบุคคลอื่น

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรจะพูดอ้างอิงคำพูดของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป หรือผู้ที่มีชื่อเสียงมาอ้างอิงในประเด็นที่พระวิทยากรกำลังพูดอยู่ เป็นการทำให้เนื้อหาในกิจกรรมนั้น มีความน่าเชื่อถือมากขึ้น และทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมเกิดความสนใจมากขึ้นด้วย ซึ่งมีลักษณะของการอ้างอิงคำพูด เช่น “...การบรรยายเรื่องศีลข้อ 4 การพูดโกหก พูดสอดเสียด ก็จะเริ่มด้วยคำถามว่า ใครเคยโกหก ใครเคยทะเลาะกับเพื่อน ใครเคยเถียงพ่อ แม่ ครู อาจารย์บ้าง? เด็กบางคนก็ยกมือ เราก็จะบรรยายบางครั้งก็จะเล่านิทาน บอกถึงกรรมเศษกรรม ที่ผู้ทำจะได้รับการบรรยายตามภาพไป พร้อมยกตัวอย่าง...” พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) อุกฤษาโน (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

ตัวอย่างการพูดอ้างอิงคำพูดคนอื่น

“...พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า เกิดเป็นมนุษย์อย่าทะเลาะกัน อย่าพูด สอดเสียดกัน เพราะจะทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ก็จะทำให้ไปเกิดเป็นสัตว์ในชาติต่อไป ฉะนั้นใครทำชั่ว ได้ชั่ว ใครทำกรรมดีก็ได้ดีนะ...”

จากตัวอย่างข้างบน จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรได้นำเอาหลักคำสอน ของบุคคลสำคัญที่ได้พูดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องบรรยายอยู่ มาอ้างอิงประกอบเนื้อหาสาระ ทำให้มีความน่าเชื่อถือและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะคำพูดที่เป็นพระพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้า หรือคำกล่าวสอนของพระเถระต่างๆ พระวิทยากรจะนิยมนำมาอ้างอิง ประกอบการบรรยายด้วย

(3) การพูดถึงเรื่องที่เป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรจะพูดถึงเรื่องที่เป็นกระแสนิยม ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข่าว การเมือง หรือเรื่องราวที่วัยรุ่นชอบ ในการอบรม ซึ่งมี ลักษณะดังนี้ ตัวอย่างการพูดถึงเรื่องเป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน

“...การบรรยายเรื่องยาเสพติด สังคมปัจจุบัน เราต้องระวังปัญหาเหล่านี้เยอะมาก มีรุ่นพี่ในหมู่บ้าน พ่อแม่ส่งไปเรียน ไปยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด โดยตำรวจจับตำรวจก็ให้เซ็นเอกสารบางอย่าง คนไม่เคยก็ตกใจยอมเซ็น บางทีไม่มีของกลางแต่ก็ให้เซ็นเป็นพยาน ปัจจุบันนี้เจ้าหน้าที่ทางการหัวหมอกก็มีเยอะ เราต้องระวังตัวด้วย ฉะนั้น เราไม่ควรไปยุ่ง จะทำให้พ่อแม่ทางบ้านเดือดร้อน...” (พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) อุกุฐาโน สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

จากตัวอย่างข้างบน จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรได้นำเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์กระแสสังคมในปัจจุบันมาพูด ซึ่งเป็นเรื่องที่นักเรียนผู้เข้าอบรมทราบกันดี เป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ให้นักเรียนได้เกิดความสนใจฟังมากขึ้น

(4) การพูดเรื่องประสบการณ์จริงประกอบ

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรจะพูดถึงประสบการณ์จริงของตน เพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการบรรยายในประเด็นที่กำลังจะอธิบายให้เห็นภาพชัดขึ้น ซึ่งมีลักษณะดังนี้

ตัวอย่างการพูดเรื่องราวประสบการณ์จริง

“...เมื่อสมัยเด็ก ๆ พระอาจารย์เคยดื่มสุรามามาก เสียเงินเสียทองหนี้สินเยอะมาก พูดอะไรก็ไม่มีการเชื่อถือ พ่อแม่ส่งไปเรียนเอาเงินไปกินเหล้าหมด บางวันก็ไปโรงเรียนไม่ได้ บางทีก็ป่วยขี้มอไซค์ล้มอีก มีแต่เรื่องเสียหาย...” (พระชนนกร ขอนทอง สัมภาษณ์, 06 พฤษภาคม 2560)

จากตัวอย่างข้างบน จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรได้นำเอาเรื่องราวที่เป็นประสบการณ์จริงของตนเองมาเล่า เพื่อประกอบการบรรยายด้วย ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้ให้นักเรียนผู้เข้าอบรมได้เกิดความเชื่อถือเป็นประเด็นที่กำลังสื่อสารมากขึ้น

(5) การเล่านิทานประกอบการบรรยาย

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรจะเล่าถึงนิทานต่าง ๆ มาพูดให้เด็กฟังไม่ว่าจะเป็นนิทาน นำมาพูดเป็นตัวอย่างในการบรรยายด้วย ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

ตัวอย่างการเล่านิทานประกอบการบรรยายถึงศีล ข้อ 2 เรื่อง คนชอบลักขโมย

“...มีชายผู้หนึ่ง พ่อเขาให้ควายไว้ตัวหนึ่ง เขาก็ใช้ควายนี้นำจนแก่เฒ่าที่บ้านเขาเลี้ยงความตัวนี้มาตั้งแต่ควายตัวเล็ก ๆ มีวันหนึ่ง ก็เลยคิดว่าอยากเอาควายตัวนี้ไปถวายวัดบ้านกับวัดอยู่คนละฝั่ง เฒ่าแก่ก็เลยพาเรือข้ามเอาควายไปถวายพระที่วัด พอถึงตอนกลางคืนควายตัวนี้ก็ว่ายน้ำข้ามมาหาเฒ่าแก่ ว่ายน้ำไปข้ามมาจนเฒ่าแก่เหนื่อยจะไปส่ง มีกินหนึ่ง เฒ่าแก่ฝันว่ามีชายหนุ่มเดินเข้ามาหาแล้วถามว่าจำผมได้ไหม? เฒ่าแก่ตอบจำได้ เธอเคยเป็นลูกน้องเก่าข้า

ลูกน้องคนนี้ตายไปนานแล้ว เข้ามารับใช้ที่บ้านเฒ่าแก่สมัยตอนหนุ่มๆ แต่ตอนนั้น เฒ่าแก่ยังเป็นเด็ก แต่ก็ยังจำได้ พอชายหนุ่มได้ฟังคำตอบจากเฒ่าแก่ว่า จำได้ ! เขาก็เลยบอกเฒ่าแก่ว่าชาตินี้ ข้าเกิดมาเป็นควายที่อยู่บ้านท่านนี่ละ ข้าคงต้องอยู่รับใช้เฒ่าแก่จนตายในชาตินี้ เพราะชาติที่แล้วข้าชอบขโมยของเฒ่าแก่ไปขาย ชาตินี้ ข้าเลยต้องกลับมาเป็นทาสรับใช้ท่านอีก...” ใครที่ชอบลักขโมย ถึงจะ “ไม่มีใครรู้ แต่เรารู้” ฉะนั้นอย่าเป็นคนขี้ขโมย...” (พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) อุฎฐาโน สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

จากการสังเกตการณ์ จะเห็นได้ว่า ในแต่ละกิจกรรมพระวิทยากรได้นำเรื่องเล่าที่เป็นนิทาน มาประกอบเป็นตัวอย่างในประเด็นที่กำลังจะสื่อสารด้วย ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์อีกอย่างที่ทำให้นักเรียนเกิดความสนใจ และเข้าใจในเนื้อหาสาระได้ง่ายมากขึ้น

(6) การพูดสนทนาถามตอบกับผู้เข้าอบรม

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้คำพูดสนทนาถามตอบกับนักเรียนผู้เข้าอบรม เพื่อให้มีส่วนร่วมและสนใจในเรื่องที่กำลังบรรยาย ซึ่งมีลักษณะดังนี้

ตัวอย่างการพูดสนทนาถาม - ตอบ จะเป็นการถาม - ตอบ ระหว่างการเริ่มบรรยายในหัวข้อต่าง ๆ เช่น “...ไหนใครเคยโกหกบ้าง? ยกมือ ใครเคยฆ่าสัตว์ด้วยมือ? ใครเคยฆ่ามด? ใครเคยตบยุง? ใครเคยตีมสุราบ้าง? ยกมือ สุราคืออะไร? ตอบ: คือ เหล้า เหล้า คืออะไร? ตอบ: แอลกอฮอล์ แอลกอฮอล์ คืออะไร? ตอบ: คือ น้ำเมา...” (พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) อุฎฐาโน สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

จากตัวอย่างข้างบน จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรได้นำกลยุทธ์ในด้าน การสนทนาถามตอบกับนักเรียนผู้เข้าอบรมมาใช้ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการสื่อสารตลอดเวลา ทำให้นักเรียนได้เกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น

2) กลยุทธ์การสื่อสารด้วยอวัจนภาษา

นอกจากจะพระวิทยากร จะใช้กลยุทธ์ทางอวัจนภาษาในการสื่อสารแล้ว พระวิทยากรยังได้ใช้กลยุทธ์หรือเทคนิคในการสื่อสารด้วยอวัจนภาษาอีกด้วย ซึ่งทำให้การสื่อสารธรรมะ น่าสนใจมากขึ้น จากการสังเกตการณ์ พบว่า พระวิทยากรได้ใช้กลยุทธ์ทางอวัจนภาษา ดังต่อไปนี้

(1) การใช้สายตา

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้สายตา หรือการแสดงออกทางนัยน์ตา ประกอบการสื่อสารกับนักเรียนผู้เข้าอบรม ซึ่งมีลักษณะดังนี้ ในเวลาที่พระวิทยากรกำลังบรรยายหรือพูดคุยกับนักเรียน ผู้เข้าอบรมจะกวาดสาย ตามองดูไปรอบ ๆ เพื่อสื่อสารไปยังนักเรียนผู้เข้าอบรมว่าพระวิทยากรให้ความสนใจนักเรียนทุกคน

ในเวลากิจกรรมฝึกสมาธิหรือปฏิบัติกรรมฐาน พระวิทยากรจะทำ
 สายตาทอดลงต่ำหรือบางครั้งก็หลับตา เพื่อสื่อให้นักเรียนรู้ว่าเป็นเวลาสมควรสำรวมกาย วาจา ใจ อยู่ใน
 อากาการสงบ

ในเวลากิจกรรมต่าง ๆ พระวิทยากรจะทำตาในลักษณะต่าง ๆ เช่น
 ทำตาหลิวในเวลาทีพุดถึงเรื่องที่ต้องคิด ทำตาโตในเวลาพุดถึงเรื่องที่น่ากลัว หรือเรื่องน่าตกใจ
 ทำตากระพริบบ้าง มองด้วยหางตาบ้าง เป็นต้น เพื่อประกอบกับการพุดในประเด็นต่าง ๆ

ในเวลาทีนักเรียนคุยกันเสียงดัง พระวิทยากรจะสื่อสารไปยังผู้ที่คุย
 ด้วยการมองจ้องไปที่จุด ๆ นั้น พร้อมทำตาโตเหมือนกับจะชมด้วยสายตาดอกให้รู้ว่า เกือบ ๆ

จากตัวอย่างข้างบน จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรได้ใช้สายตา
 ประกอบการพุดหรือบรรยายด้วย ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งทีทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมสนใจ
 มากขึ้น และทำให้การสื่อสารเป็นไปด้วยดี

(2) การใช้น้ำเสียง

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้น้ำเสียงในการพุดหรือ
 บรรยายในการอบรม ซึ่งมีความแตกต่างกับไปตามลักษณะของกิจกรรมแต่ละอย่าง “...เวลาสอน
 หรืออบรม พระวิทยากรจะใช้น้ำเสียงดังบ้าง เบาบ้าง ใช้ระดับเสียงสูงบ้าง ต่ำบ้าง ตามเรื่องหรือ
 เนื้อหาทีสอน บางครั้งเวลาทำกิจจะกรรมเราก็มีการใช้น้ำเสียงขู่เด็กเพื่อให้เขาเกิดความกลัวบ้าง
 และใช้การเน้นเสียงหรือย่ำคำทีสำคัญ หรือบางทีก็พุดย่ำซ้ำ ๆ เพื่อให้เขาจำได้ เพื่อเสริมคำพุดนั้น
 ให้มีน้ำหนักเพิ่มขึ้นและใช้เสียงทีเป็นคำอุทานเสริมการบรรยาย เช่น เอ้า! อ้า! เอ้อ โอโฮ นะ!
 ประมาณนี้ ถ้าเราพุดถึงเรื่องแม่ หรือเรื่องเศร้า ๆ เราก็จะใช้น้ำเสียงซึ่ง เศร้าเพื่อเรียกความสนใจ
 จากผู้เข้าอบรม หรือบางครั้ง การเล่านิทานหรือประสบการณ์จริง ถ้าในเรื่องมีผู้หญิงคนแก่ เราก็จะสมมุติ
 เป็นผู้หญิงคนแก่ไปเลยอะไร ทำนองนี้ ซึ่งลักษณะของน้ำเสียงทีใช้กับกิจกรรม ก็เช่น การฝึกสมาธิ
 ก็จะใช้น้ำเสียงเรียบ ๆ นิ่ง ๆ นุ่ม ๆ คุน่าเชื่อถือ แต่ถ้าหากเป็นกิจกรรมการกล่าวต้อนรับหรือกิจกรรม
 แข่งกฏกติกาทีจะใช้น้ำเสียงทีเข้มขึ้น เสียงดัง เพราะกิจกรรมนี้ส่วนใหญ่เด็ก ๆ ทีจะพุดคุยกัน ถ้าเป็น
 กิจกรรมอื่น ๆ ทีเกี่ยวกับศาสนพิธีทีจะเป็นน้ำเสียงออกเศร้า ๆ นิ่ง ๆ ฟังแล้วให้รู้สึกซาบซึ้งในพระคุณ
 บิดามารดาครูอาจารย์ เพราะให้เข้ากับบรรยากาศอะไรทำนองนั้น...” (พระณัฐวุฒิ สุวรรณวงศ์ ฉายา
 ฐิตธมฺโม, สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2560)

จากตัวอย่างข้างบน จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรได้นำเทคนิคในการใช้เสียงต่าง ๆ มาเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสาร เพื่อให้เกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้น และทำให้การสื่อสารธรรมะเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

(3) การใช้มือและแขน

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้มือและนิ้วมือทำเป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ต่าง ๆ ประกอบการบรรยายในการอบรมด้วย เช่น การชี้ นิ้ว ยกมือขึ้น การผายมือ การนับนิ้ว เป็นต้น เพื่อเสริมการพูดหรือการบรรยายธรรมะทำให้ผู้เข้าอบรมได้เข้าใจง่ายมากขึ้น เช่น “...การเล่านิทาน ก็จะมีภาษามือด้วย เวลาพูดถึงข้ามฝั่งแม่น้ำ ก็จะมีใช้มือทำให้เด็ก ๆ ดูว่าจากฝั่งโน้นมาฝั่งนี้ บางทีเวลานับเลขต่าง ๆ ก็จะทำนิ้วเป็นหนึ่ง สอง สาม สี่ ไปด้วย หรือเวลาพูดถึงเรื่องอะไร ก็จะพยายามทำท่าทางของมือและแขนให้สอดคล้องกับเรื่องที่พูด...” (พระบุญญมฉายา กุศลจิตโต สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2560)

(4) การใช้กิริยาท่าทางประกอบ

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้กิริยาท่าทางประกอบการบรรยายในการอบรมอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการสื่อออกมาจากท่าทาง การเคลื่อนไหวของร่างกายโดยตรง โยกย้ายไปมา ไม่อยู่นิ่งขยับตัวไปมาอย่างพอดีสมควร ได้แก่ การเคลื่อนไหวร่างกาย การโบกมือ สายหน้า การยกไหล่ การยิ้มประกอบ เป็นต้น เป็นการใช้วัจนภาษาด้านกิริยาท่าทางช่วยเสริมวัจนภาษา คือ การพูดบรรยายธรรมะ ซึ่งสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นกับการสื่อสารได้อย่างดี โดยพระวิทยากรได้ใช้กิริยาท่าทาง เพื่อใช้สื่อความหมาย หรือใช้เสริมคำพูดให้มีน้ำหนักขึ้น ซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

“...เทคนิคขึ้นอยู่กับตัวบุคคลที่จะนำไปใช้ในการปรับประยุกต์ถามว่ามีเทคนิคอะไรใหม่ ก็คือ ไม่มี ส่วนใหญ่ จะเอาประสบการณ์จริงมาสอนเด็ก ๆ สื่อก็จะเป็นละครสอดแทรกธรรมะเกี่ยวกับอบรม มันไม่เป็นไปตามที่เราวางแผนไว้ บางครั้ง เด็กไม่ค่อยสนใจ มันก็เป็นปัญหา เราจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามเด็ก สรุปคือ ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ และเด็กเขาพร้อมที่จะรับในรูปแบบใด เราก็ใช้วิธีการในรูปแบบนั้น และที่สำคัญต้องทันเด็ก แต่ในการอบรมแต่ละครั้ง เด็กแต่ละรอบที่เรียนตามฐานประมาณสี่สิบคนสองคนจำที่เราสอน ได้ก็ถือว่าดีแล้วนะ และในเวลาทีพระวิทยากรกำลังบรรยายหรือพูดคุยกับนักเรียนผู้เข้าอบรมจะกวาดสายตามองดูไปรอบ ๆ เพื่อสื่อสารไปยังนักเรียนผู้เข้าอบรมว่า พระวิทยากรให้ความสนใจในเวลากิจกรรมฝึกสมาธิหรือปฏิบัติกรรมฐาน พระวิทยากรจะทำสายตาทอดลงต่ำหรือบางครั้งก็หลับตา เพื่อสื่อให้นักเรียนรู้ว่า เป็นเวลาที่ควรสำรวมกาย วาจา ใจ อยู่ในอาการสงบ ในเวลาทำกิจกรรมต่าง ๆ พระวิทยากรหรือพระครู จะหลับตาบ้าง พระพิริบตาบ้าง หรือการส่งซิกกับพระวิทยากรรูปอื่น ๆ เพื่อให้รู้กันว่าจะมีอะไรต่อไป เราจะรู้กันและแสดงลักษณะดังกล่าวเพื่อประกอบกับการพูดในประเด็นต่าง ๆ และ

บางครั้งในเวลาที่นักเรียนคุยกันเสียงดัง หรือขยับขณะที่พระวิทยากรอบรม พระวิทยากรจะสื่อสารไปยังผู้ที่คุยหรือขยับด้วยการมองจ้องไปที่จุด ๆ นั้น สายตาบอกให้รู้ว่าเงียบ ๆ ผู้เข้าอบรมก็จะเกิดความเกรงใจ...” (พระชนากร ขอนทอง, สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2560)

พระวิทยากรได้ทำท่าทางหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนทำตาม เช่น “เดี๋ยวพระอาจารย์จะให้คาถาเรียนเก่ง ใครอยากได้ยกมือ เอ้า พูดยุค และทำตามพระอาจารย์ด้วย ตา.. (เอามือชี้ไปที่ตาทั้งสองข้าง) คู.. (เอามือทำเป็น วงกลมคล้ายสัญลักษณ์โอเคไปไว้ที่ตาสองข้าง) หู.. (เอามือชี้ไปที่หู) ฟัง.. (ทำมือชี้สองนิ้วแล้วไปแหวนที่หูแล้วเอียงศีรษะเล็กน้อย) สมอง.. (เอามือชี้ไปที่ศีรษะ) คิด.. (ชี้นิ้วมือไปสมองแล้วหมุน) จิต.. (เอามือชี้ไปที่หน้าอก) จดจ่อ.. (แบมืออยู่ระหว่างอกแล้วมองดู) ไม่เข้าใจ.. (ทำมือทั้งสองข้างส่ายไปมา) ให้ถาม.. (เอามือชี้ไปที่ปาก) กลับไปบ้าน.. (ยื่นแขนและมือออกไปข้างหน้า) ทบทวนเสมอ.. (กำมือหมุนรอบ ๆ มือทั้งสอง)..” และพระวิทยากรทำท่าทางเดินจงกรมให้ดูเป็นตัวอย่างไปด้วย ในขณะที่บรรยาย ซึ่งเป็นการทำกิริยาท่าทางประกอบกับการบรรยายให้นักเรียนเข้าใจง่ายขึ้น (พระณัฐวุฒิ สุวรรณวงศ์ ฉายา จิตฺตมโห สัมภาษณ์ 7 กรกฎาคม 2560)

(5) การใช้เทศภาษา

จากการศึกษา พบว่า พระวิทยากรได้ใช้เทศภาษาหรือความเหมาะสมของพื้นที่และระยะห่างประกอบการอบรมด้วย เช่น ในเวลาที่นักเรียนจะพูดคุยกับพระวิทยากรนั้นก็ต้องให้นักเรียนประนมมือพูดคุยทุกครั้ง หรือเวลาเดินผ่านก็ต้องยกมือไหว้ทุกครั้ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความอ่อนน้อมให้ความเคารพต่อพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพของพุทธศาสนิกชน และนักเรียนผู้หญิงก็ต้องอยู่ห่างจากพระสงฆ์พอสมควร และจะถูกต้องสัมผัสกับพระสงฆ์ไม่ได้ ซึ่งนี่ก็เป็นลักษณะของการใช้เทศภาษาในการสื่อสาร นั่นเอง กล่าวโดยรวม จะเห็นได้ว่า พระวิทยากรได้นำเทคนิคหรือวิธีการสื่อสารด้วยวัจนภาษามาประกอบวัจนภาษาในการอบรมด้วย ไม่ว่าจะเป็นการใช้สายตา การใช้น้ำเสียง การใช้ภาษามือ การใช้กิริยาท่าทาง หรือการใช้เทศภาษา ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งในการสื่อสารธรรมะที่ทำให้ประสบผลสำเร็จมากขึ้น คือ ทำให้นักเรียนได้สนใจ เข้าใจ และนำธรรมะไปใช้ได้

1.3.1 อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

จากการศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการอบรมนั้น ได้มีทั้งในส่วนของปัญหาเกี่ยวกับพระวิทยากร ปัญหาเกี่ยวกับผู้เข้าอบรม และปัญหาเกี่ยวกับสถานที่อบรม สรุปได้ ดังนี้

1) อุปสรรคด้านผู้ส่งสาร คือ พระวิทยากรผู้ส่งสารยังมีไม่เพียงพอ และต้องมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการอบรม เนื่องจากบางครั้ง มีจำนวนเด็กนักเรียนที่มาอบรม

แต่ละรอบมีจำนวนมาก พระวิทยากรที่ทำหน้าที่นั้น ก็ไม่เพียงพอต่อนักเรียนที่มาเข้าร่วมการอบรม วิทยากรยังขาดความรู้ความสามารถเฉพาะทาง เนื่องจากบางครั้ง เป็นพระบวชใหม่ อาจจะยังมีความเข้าใจเท่าที่ควร ทำให้พระวิทยากรต้องทำงานหนักซึ่ง พระมณฑล ผลสุต ฉายา เขมรีโร กล่าวว่า ปัญหาและอุปสรรค เรื่องพระวิทยากรยังขาดความรู้และความชำนาญ เรื่องกิจกรรมการอบรมที่วัด เราขาดบุคลากรที่ทำงานเหมือนสมัยก่อน ซึ่งพระวิทยากรทุกรูปจะเป็นพระวิทยากรที่เป็นมืออาชีพ เริ่มโครงการในยุคแรก ๆ ทำกิจกรรมด้วยความสนุก แต่หลัง ๆ มาพระวิทยากรย้ายไปจำวัดที่อื่นบ้าง และพระวิทยากรจะเป็นพระบวชใหม่เป็นส่วนใหญ่ ถือว่าฝึกพระใหม่ไปเรื่อย ๆ ซึ่งทำให้พระวิทยากรของเราจึงมีไม่กี่รูป รวมถึงยังไม่ค่อยมีประสบการณ์ในการสอน พระวิทยากรยังขาดความรู้เฉพาะทาง พระวิทยากรควรมีความรู้มากกว่านี้ มีการฝึกฝนมากกว่านี้...” (สัมภาษณ์, 6 พฤษภาคม 2560)

2) *อุปสรรคด้านสาร* คือ เนื้อหาในการอบรม พระมณฑล เขมรีโร และพระชนนกร ธนบุญญ มีความเห็นสอดคล้องกันว่า “...บางครั้ง เนื้อหาที่เตรียมไว้สำหรับการอบรม ไม่สอดคล้องกับเด็ก ๆ ที่เข้ารับการอบรม เพราะบางรุ่นจะมีความรู้ที่โรงเรียนสอนมาดี บางรุ่น ยังต้องผ่านการฝึกมากพอควร บางรุ่นใช้เนื้อหาเดียวกัน แต่ก็ตอบไม่ได้ เช่น การเล่าถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมถึงประวัติของพระพุทธเจ้า เด็กตอบได้บ้างไม่ได้บ้าง การสนทนาเรื่องศีล 5 เด็กบางโรงเรียนท่องได้หมด แต่บางโรงเรียนก็ยังท่องถูกบ้าง ผิดบ้าง เรื่องเนื้อหาก็ยังต้องดูความเหมาะสมควรเลือกให้เหมาะสมกับผู้เข้ารับการอบรมด้วยเช่นกัน...” (สัมภาษณ์, 7 พฤษภาคม 2560)

3) *อุปสรรคด้านสื่อ* พระครูโสภณวชิรกิจ (สง่า) ฉายา อุภูฐานิโน ประธาน พระวิทยากร กล่าวว่า “อุปกรณ์ในวัดเก่าแก่บ้าง เช่น เครื่องเสียง ยังไม่มีไมค์ หรือลำโพงนอกสถานที่ ตามฐานต่าง ๆ ยังไม่มี บางครั้งเด็กเยอะเต็มศาลา เราก็ใช้จอโปรเจกเตอร์จอเดียว มันอาจจะดูเล็กไป แต่ในอนาคตเราจะมีเพิ่มขึ้น อีกทั้งช่วงนี้เรากำลังปรับเรื่องสถานที่ เครื่องเสียงระบบเสียงยังไม่ดีหนัก เรื่องอุปกรณ์การเรียนการสอนการอบรมจริง ๆ ยังไม่มีเต็มระบบเพราะส่วนใหญ่จะเป็นการฝึกสมาธิให้เด็กดูสื่อตามที่ทางวัดมี เช่น ภาพวาดหรือเล่านิทาน ฝึกปฏิบัติเลย บางทีจะมีสื่อไม่พร้อม แต่เราก็สามารถดูแล มีเพียงพอและแก้ไขปัญหาลำบากนี้ไปได้ทุกครั้งที่มีการอบรม...” (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2560)

4) *อุปสรรคด้านผู้รับสาร* คือ เด็กและเยาวชนที่เข้ารับการอบรมในขณะเดียวกัน ด้านผู้รับสาร พระบุญญฉม ฉายา กุศลจิตโต กล่าวว่า “...จริง ๆ ก็ไม่มีอุปสรรคอะไรมากเพราะทางวัด มีการจัดอบรมมานานแล้ว และวิทยากรทุกรูปก็เต็มที่ในการสอนเด็ก ๆ แต่บางที ก็มีบ้างเรื่องไม่ค่อยใส่ใจ บางที ก็เอาเด็กมาอบรมที่วัดอย่างเดียวมอบให้เป็นหน้าที่พระ พอถึงวันกลับก็มารับกลับ เด็ก ๆ ก็อยู่แบบไม่มีพี่เลี้ยงอะไรทำนองนี้ เด็กแต่ละโรงเรียนก็จะไม่เหมือนกัน เพราะเมื่อก่อนคิดว่า

โรงเรียนในเมืองจะสอนยากคิดว่าจะมีแต่เด็กแก่น ๆ เด็กร้าย ๆ แต่ทุกวันนี้ ไม่ว่าเด็กบ้านนอก หรือในเมืองก็จะพอ ๆ กันสอนยากพอกัน ที่ว่ายาก ก็คือ เป็นเพราะว่าเด็กได้ห้วงหรือติดการสื่อสาร สื่อโซเชียลอะไรพวกนั้นเยอะเกินไป ไม่ว่าเด็ก เป็นครูที่เลี้ยง ไม่ค่อยใส่ใจคนรอบข้างเขาจะใส่ใจ แต่โทรศัพท์ แต่ตอนนี้ ทางโรงเรียนก็แก้ไขด้วยการว่า ถ้ามาวัดครูไม่ให้ใช้โทรศัพท์ อันนี้ก็ตัดปัญหา ได้ส่วนหนึ่ง โทรศัพท์เป็นปัญหามากเลย เพราะเขาไม่ใส่ใจคนรอบข้างเวลา ถ้าหากว่าเราสอน เขาก็ไม่สนใจ เขาก็จะก้มดูแต่โทรศัพท์ มันก็ถือว่าเป็นปัญหานะ พอเราพูดอะไรถามอะไร เขาก็จะบอกว่าเข้าใจ แต่จริง ๆ แล้วเขาไม่เข้าใจ ไม่รู้เรื่อง เพราะจิตเขาจ่ออยู่ที่จอโทรศัพท์...” (สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2560)

สรุปได้ว่า ปัญหาและอุปสรรคของผู้รับสารนั้น ได้แก่ เด็กขาดสมาธิ ไม่ตั้งใจเรียน ชุกชน ติดโทรศัพท์เคลื่อนที่ ฯลฯ ทำให้การสื่อสารได้ผลน้อย

นอกจากนี้แล้วยังมี อุปสรรคอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องสถานที่ซึ่งไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร เรื่องระบบน้ำในห้องสุขาไม่เพียงพอ เป็นต้น มีทั้งเรื่องอาคารสถานที่ มีทั้งผู้ปฏิบัติ ทั้งครู เด็ก และพระวิทยากร ทำงานไม่สัมพันธ์กัน บางครั้งไม่เข้าใจหน้าที่กัน เช่น ครูบอกว่ามอบให้พระแล้ว ก็จะให้พระรับผิดชอบทุกเรื่องเลย นี่ก็ไม่ได้ เพราะในช่วงเวลาอาบน้ำ เวลาพักผ่อน เวลานอน ก็ต้องเป็นหน้าที่ครูอาจารย์ เด็กบางโรงเรียนก็ซุกมุนคุ่มไม่อยู่ เพราะครูคิดว่าปล่อยให้พระดูแลแล้วไม่ยุ่งเกี่ยวกับนี้ก็เป็นปัญหา บางทีฝนตก ไฟฟ้าดับ น้ำไม่ไหล ก็มี ก็ต้องช่วยกันแก้ไขปัญหาไปตามสถานการณ์...” พระบุญถม ฉายา กุศลจิตโต (สัมภาษณ์, 30 กรกฎาคม 2560)

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรม ในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

2.1 ข้อมูลทั่วไป

เด็กและเยาวชนที่เคยเข้ารับการอบรม โครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 51.0) เพศชาย (ร้อยละ 48.9) มีอายุ 18 ปี มากที่สุด (ร้อยละ 24.1) รองลงมาคือ 15 ปี (ร้อยละ 23.4) และอายุ 16 ปี (ร้อยละ 18.2) ตามลำดับ มีการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย คือ ม.4 - ม.6 (ร้อยละ 42.3) รองลงมา

มัธยมศึกษาตอนต้น ม.1 - ม.3 (ร้อยละ 34.6) และ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นปีที่ 1-3 (ร้อยละ 23.0) ตามลำดับ รายละเอียดตามตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงจำนวนและร้อยละของเพศ อายุ และระดับการศึกษา

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน	ร้อยละ
เพศ		
ชาย	140	48.9
หญิง	146	51.0
รวม	286	100.0
อายุ		
13 ปี	12	4.2
14 ปี	36	12.6
15 ปี	67	23.4
16 ปี	52	18.2
17 ปี	50	17.5
18 ปี	69	24.1
รวม	286	100.0
ระดับการศึกษา		
มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3)	99	34.6
มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4-ม.6)	121	42.3
ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปี1-ปี3)	23.0	23.0
รวม	286	100.0

2.2 ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะและหลักธรรมต่างๆ ในการเข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะในระดับมาก (ร้อยละ 78.8) โดยข้อความที่มีผู้ตอบถูกเกิน ร้อยละ 80 จำนวน 10 ข้อคำถาม คือ การกราบแบบเบญจภาคประดิษฐ์ ใช้สำหรับกราบพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ (ร้อยละ 99.7) รองลงมา มีจำนวน 2 ข้อ คือ การคบเพื่อนที่ดี ช่วยให้ส่งเสริมการเรียนได้ดีและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสุขสวัสดิ์ และการไหว้พระสวดมนต์ แพลและฝึกนั่งสมาธิทุกวัน สามารถนำมาบริหารจัดการ และเจริญปัญญาในชีวิตประจำวันได้ (ร้อยละ 97.6) เห็นลูกสุนัขหลงทางมาและนำมาเลี้ยงจนกว่า

เจ้าของมารับคืน ถือว่าเป็นคนดีมีเมตตาต่อสัตว์ และสมหมายคัมสุราจนเมฆาขาดสติไปประพุดิพิศ ในกามกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาตน ถือว่าสมหมายทำผิดศีล ข้อ 5 และ ข้อ 3 (ร้อยละ 95.8) อิทธิบาท 4 คือ หนทางหรือรากฐานสู่ความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา (ร้อยละ 94.8) การทำบุญตักบาตร คือ การฝึกสมาธิและการเจริญภาวนา เพราะถือว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ (ร้อยละ 91.3) การซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล การเล่นเกมไฮ้ได้ดินถือว่าเป็นอบายมุขในข้อการเล่นการพนัน เพราะถือว่าให้อีกฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแพ้ (ร้อยละ 83.9) เมื่อพระสงฆ์เดินมาถึงศาสนพิธี ถ้าเรานั่งเก้าอี้อยู่ ควรลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาตรงหน้า นิยมโน้มตัวลงยกมือไหว้ เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงนั่งลงตามเดิม (ร้อยละ 82.5) ตามลำดับ

ในทางตรงกันข้าม ข้อคำถามที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุด คือ (ร้อยละ 27.9) คือ คนที่สูบบุหรี่ คือ คนที่ทำผิดศีล ข้อ 5 รายละเอียดตามตารางที่ 4.2

ตารางที่ 4.2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ที่ตอบถูกในข้อความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะและ หลักธรรมต่าง ๆ ในการเข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม

เนื้อหา	จำนวนคนที่ตอบถูก	ร้อยละ
1. การกราบแบบเบญจางคประดิษฐ์ ใช้สำหรับกราบพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	285	99.7
2. เมื่อพระสงฆ์เดินมาถึงศาสนพิธี ถ้าเรานั่งเก้าอี้อยู่ ควรลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาตรงหน้า นิยมโน้มตัวลงยกมือไหว้ เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงนั่งลงตามเดิม	236	82.5
3. การทำบุญตักบาตร คือการฝึกสมาธิและการเจริญภาวนา เพราะถือว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ	261	91.3
4. การคบเพื่อนที่ดี ช่วยให้ส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดีและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสุขสวัสดิ	279	97.6
5. การเป็นผู้สนใจในการเรียนศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรม คำสอนอย่างเคร่งครัด จะช่วยให้รู้ญาณพิเศษและบรรลุพระอรหันต์ในที่สุด	207	72.4
6. เห็นลูกสุนัขหลงทางมาและนำมาเลี้ยงจนกว่าเจ้าของมารับคืนถือว่าเป็นคนดีมีเมตตาต่อสัตว์	274	95.8
7. ลูกที่ทำความดีโดยประกาศให้สื่อรับรู้ถึงความดีที่ตนได้ปฏิบัติถือว่าเป็นการรักษาเกียรติยศและชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูล	189	66.1
8. การซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล การเล่นเกมไฮ้ได้ดินถือว่าเป็นอบายมุขในข้อการเล่นการพนัน เพราะถือว่าให้อีกฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแพ้	240	83.9

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

เนื้อหา	จำนวนคนที่ตอบถูก	ร้อยละ
9. ตามคำสอนของพระการดีมสุราเมื่อตายไปจะตกนรกและเมื่อเกิดใหม่จะเป็นบ้า	187	65.4
10. การศึกษาให้รู้ผลเสียที่เกิดจากการเล่นการพนันไม่นำไปสู่ความเสื่อม	220	76.9
11. คนที่สูบบุหรี่คือคนที่ทำผิดศีลข้อ 5	80	27.9
12. สมหมายดีมสุราจนมาจากสติไปประพุดิผิดในกามกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาตนถือว่าสมหมายทำผิดศีล ข้อ 5 และข้อ 3	274	95.8
13. การให้วีพระสวมนต์แปลและฝึกนั่งสมาธิทุกวันสามารถนำมาบริหารจัดการและเจริญปัญญาในชีวิตประจำวันได้	278	97.2
14. อธิปไตย 4 คือ หนทางหรือรากฐานสู่ความสำเร็จ ประการ ได้แก่ ถิ่นที่ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา	271	94.8
15. การมีเงินมากและมีครอบครัว มีงานทำถือว่าความสุขสุดของชีวิต	101	35.3
จำนวนคนที่ตอบถูกต้องเฉลี่ย ร้อยละ 78.8		

2.3 ความพึงพอใจต่อการจัดโครงการอบรมธรรมะในการเข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจต่อการจัดโครงการค่ายอบรมธรรมะ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.16) โดยสามารถจำแนกประเด็นได้ดังนี้ ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจระดับมากเกี่ยวกับพระวิทยากรมีความรู้ในเรื่องที่บรรยาย (ค่าเฉลี่ย 4.42) รองลงมาพระวิทยากรมีเทคนิคการถ่ายทอดเนื้อหาให้เข้าใจง่ายปฏิบัติตามง่าย (ค่าเฉลี่ย 4.40) กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.27) พระวิทยากรสามารถตอบปัญหาได้ชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 4.25) การสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น มีความเหมาะสม และการเดินจงกรมเจริญสติมีความเหมาะสม โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน (ค่าเฉลี่ย 4.20) สามารถนำเนื้อหาที่อบรมนำไปใช้ประโยชน์ได้โดย (ค่าเฉลี่ย 4.16) กิจกรรมเวียนฐานธรรมะมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.14) พิธีเปิด - ปิด มีความเหมาะสมและสถานที่สะอาดมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.01) ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 3.97) และอาหารมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 3.92) ตามลำดับ รายละเอียดตามตารางที่ 4.3

ตารางที่ 4.3 แสดงค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความพึงพอใจของผู้ที่เคยเข้ารับการอบรม
โครงการค่ายธรรมะ

ประเด็น	ค่าเฉลี่ย	S.D	ระดับ ความพึงพอใจ
1. พระวิทยากรมีความรู้ในเรื่องที่บรรยาย	4.42	0.59	มาก
2. พระวิทยากรมีเทคนิคการถ่ายทอดเนื้อหาให้ ปฏิบัติตามง่าย	4.40	0.61	มาก
3. พระวิทยากรสามารถตอบปัญหาได้ชัดเจน	4.25	0.71	มาก
4. กิจกรรมเวียนฐานธรรมะมีความเหมาะสม	4.14	0.73	มาก
5. กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะมีความเหมาะสม	4.27	0.74	มาก
6. การสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น มีความเหมาะสม	4.20	0.79	มาก
7. การเดินจงกรมเจริญสติมีความเหมาะสม	4.20	0.78	มาก
8. สามารถนำเนื้อหาที่อบรมนำไปใช้ประโยชน์ได้	4.16	0.75	มาก
9. พิธีเปิด – ปิด มีความเหมาะสม	4.01	0.82	มาก
10. ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม	3.97	0.82	มาก
11. สถานที่สะอาดมีความเหมาะสม	4.01	0.83	มาก
12. อาหารมีความเหมาะสม	3.92	0.89	มาก
ความพึงพอใจต่อการจัดโครงการอบรมธรรมะโดยรวม	4.16	0.75	มาก

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 2) กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 3) อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร 4) ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร และ 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ พระวิทยากร จำนวน 6 รูป และกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียน จำนวน 400 คน ที่เคยผ่านการอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดยมีเครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

1. สรุปผลการวิจัย

สรุปผลการวิจัยแบ่งเป็น 5 ส่วน ดังนี้

1. กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร
2. กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร
3. อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

4. ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

5. ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

1.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม

จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วยผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ดังนี้

1) ผู้ส่งสาร (sender) ได้แก่ พระวิทยากรทุกรูปส่วนใหญ่เป็นพระวิทยากรหลักจะเป็นผู้บรรยายให้ข้อคิดธรรมะต่าง ๆ ซึ่งพระวิทยากรทุกรูปล้วนแต่ใช้เสียงที่นุ่มนวลเรียบง่ายในการบรรยาย พระวิทยากรทุกรูปต่างมีความรู้พื้นฐานในทางโลกอย่างน้อยระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และที่สำคัญมีความรู้ในทางธรรม มีประสบการณ์ในการเป็นวิทยากรอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรมและจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) กำแพงเพชร มีบุคลิกภาพสัรมตามสมณเพศ

นอกจากนี้แล้ว พระภิกษุที่สามารถเป็นพระวิทยากรได้นั้นจะต้องมีความรู้ความสามารถและประกอบด้วยคุณสมบัติทั้งที่เป็นคุณ ุผลและวัชวุฒิ โดยทุกรูปจะต้องผ่านการได้รับอนุญาตจากพระเจ้าอาวาสวัดเสียก่อนพร้อมทั้งเตรียมเนื้อหาในการอบรม เมื่อมีเนื้อหาหรือข้อมูลเพียงพอแล้วก็ต้องฝึกปฏิบัติจริงและได้รับการประเมินจึงสามารถทำหน้าที่อบรมเด็กและเยาวชนในวัดไทรงาม (ป่า) แห่งนี้ได้

2) สาร (Message) ได้แก่ เนื้อหาในการอบรมทั้งธรรมะและเรื่องทั่วไป ที่พระวิทยากรใช้ในการอบรมในศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งนี้ โดยผ่านรูปแบบการสื่อสารแบบอวัจนภาษา และวัจนภาษาซึ่งทำให้เนื้อหาธรรมะน่าสนใจทำให้ผู้รับสารเกิดความซาบซึ้งในเนื้อหา จดจำ และเข้าใจเนื้อหาธรรมะมากขึ้นเนื้อหาจึงประกอบด้วย เรื่องความกตัญญูต่อคุณบิดามารดา ครูอาจารย์ กุศลจากยาเสพติด เรื่องการทำคลอด การทำแท้ง ภูแห่งกรรม ฟ้ามืดา กรรมลิขิต ทิศทั้ง 6 และเรื่องศีล 5 เพื่อปลูกจิตสำนึกและกระตุ้นเตือนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนให้มีคุณธรรม จริยธรรมเป็นคนดีในสังคม ในรูปแบบนิทาน ละคร รูปภาพ

3) สื่อ (Channel) หรือช่องทางในการสื่อสารธรรมะ สื่อบุคคลทั้งวัจนภาษา และอวัจนภาษาของพระวิทยากร โดยสื่อสารให้มีความเข้าใจง่าย เช่น การเล่านิทาน ประสบการณ์ตรง นอกจากสื่อบุคคลแล้วโครงการค่ายอบรมยังมีสื่อ วิดีโอ คลิปจากอินเทอร์เน็ต ภาพนิ่ง ภาพยนตร์ โฆษณา อุปกรณ์เครื่องเสียง เพาเวอร์พอยท์ ประกอบการบรรยาย

4) ผู้รับสาร (receiver) ได้แก่ เด็กและเยาวชนที่เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเคยผ่านการอบรมในโครงการค่ายคุณธรรม จริยธรรมมาแล้ว พระวิทยากรกล่าวว่า ผู้รับสารทุกคนต่างมีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างดี เพราะมีการนำเสนอหลายรูปแบบเนื้อหาและสื่อหลากหลายในการนำเสนอและแนะนำของพระวิทยากรที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินและมีสาระแก่นักเรียนและส่วนใหญ่พบว่าผู้หญิงให้ความสนใจมากกว่าผู้ชาย และเด็กแต่ละโรงเรียนก็จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน มีความสนใจแตกต่างกัน

1.2 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

วิธีการสื่อสารเนื้อหาธรรมะของพระวิทยากรที่ใช้สื่อสารกับผู้เข้าร่วม อบรมแล้วทำให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาธรรมะได้ดีมีประสิทธิผล ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้รับสารสนใจ ตั้งใจ และเข้าใจสารที่สื่อออกไปได้ด้วยการใช้สื่อและภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ดังต่อไปนี้

1.2.1 กลยุทธ์การใช้สื่อ

1) การใช้สื่อเสียงดนตรีและเสียงเพลง สื่อเสียงดนตรีและเสียงเพลงที่พระวิทยากรนำมาใช้นั้น เป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งซึ่งสามารถทำให้นักเรียนได้มีอารมณ์คล้อยตามในสิ่งที่พระวิทยากรบรรยายได้ง่าย เสียงดนตรีหรือเสียงเพลงก่อให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธา ชักนำใจให้มีความจริงใจเกิดศรัทธาในกิจกรรม ถ้าเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับการทำให้เห็นความสำคัญหรือปลูกจิตสำนึก การตอบแทนพระคุณ ก็จะใช้เสียงดนตรีหรือเสียงเพลงที่ดึงอารมณ์ให้เกิดความซาบซึ้งกินใจ

2) การใช้สื่อภาพนิ่งและพาวเวอร์พอยท์ (PowerPoint) พระวิทยากรได้นำเสนอสื่อภาพนิ่งและสื่อพาวเวอร์พอยท์ต่าง ๆ มาประกอบการบรรยายในการประกอบการอบรม เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจทำให้มองเห็นภาพได้ง่าย และทำให้นักเรียนมีความสนใจในเรื่องที่พูดมากขึ้น ซึ่งตัวอย่างสื่อภาพนิ่งและพาวเวอร์พอยท์ที่พระวิทยากรใช้นั้น แสดงลักษณะตัวอย่างสื่อภาพนิ่งและพาวเวอร์พอยท์ในกิจกรรมเป็นมนุษย์สมบูรณ์ เรื่องการทำแท้ง และเรื่องกฎแห่งกรรม

3) การใช้วีดิทัศน์ พระวิทยากรได้ใช้สื่อวีดิทัศน์ ซึ่งเป็นภาพเคลื่อนไหวพร้อมเสียง มาประกอบการบรรยาย ได้แก่ กิจกรรมธรรมะจากสื่อ ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับกฎแห่งกรรม ปัญหาสังคม ปัญหาวัยรุ่น ปัญหาสุขภาพจิต กิจกรรมมารยาทชาวพุทธ กิจกรรมแสงเทียนเสียงธรรม กิจกรรมบูชาครู โดยพระวิทยากรจะนำสื่อวีดิทัศน์ ในรูปแบบคลิปวิดีโอ ภาพยนตร์ โฆษณา ที่นำจากอินเทอร์เน็ตบ้าง จากการ์ตูนบ้าง มาเปิดให้นักเรียนผู้เข้าอบรมได้ดูเป็นตัวอย่างประกอบการบรรยายให้นักเรียนเข้าใจในประเด็นธรรมะต่าง ๆ ได้ง่ายสื่อวีดิทัศน์ที่พระวิทยากรใช้ประกอบการบรรยาย ได้แก่ เรื่องของความรัก ปัญหาการมีเพศสัมพันธ์ ปัญหา

เรื่องยาเสพติด ปัญหาการทำแท้ง การฆ่าตัวตาย การทะเลาะตบตีกัน โรคเอดส์ เรื่องความดีของพ่อ ในหลวงรัชกาลที่ 9 สำนักไทย เพลงชาติไทย แม่ทำคลอด เรียงความเรื่องแม่

4) การใช้สื่อวัตถุสิ่งของหรือวัตถุจำลอง พระวิทยากรได้ใช้สื่อวัตถุ คือ ต้นผ้าป่าจริง ๆ และผ้าจีวรที่พระสงฆ์ใช้มาประกอบการอธิบายในกิจกรรมผ้าป่ากิเลส เข้าใจในเรื่องที่บรรยายมากขึ้น เพราะได้เห็นตัวอย่างด้วยตาและได้ยินเสียงด้วยหู จึงเกิดความสนใจ ตั้งใจ และรับเอาสารที่พระวิทยากรสื่อไปอย่างตั้งใจ ทำให้นักศึกษาได้ตระหนักถึงปัญหาและเข้าใจธรรมะมากขึ้น เพราะได้เห็นตัวอย่างที่เป็นเหตุการณ์จริง พระวิทยากรได้ใช้พระพุทธรูปในศาลาปฏิบัติ เพื่อประกอบการบรรยายเรื่องการเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมมีสำนึกผู้ผิดชอบ ชั่ว ดี

5) การใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสมัยใหม่ พระวิทยากรได้ใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อสมัยใหม่ในการสื่อสารในการอบรมค่ายคุณธรรมแห่งนี้ด้วย ซึ่งสามารถทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมนั้นมีความสนใจในการนำเสนอเนื้อหาสาระเพิ่มมากขึ้น ได้แก่ เครื่องเสียง คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ MP3 กล้องดิจิทัล โดยเฉพาะสื่อที่เป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่นี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำมาประยุกต์ให้เหมาะกับนักเรียนผู้เข้าอบรม ซึ่งเป็นยุคของเทคโนโลยีที่มีความก้าวหน้ามาก ซึ่งเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งที่ทำให้การสื่อสารมีประสพผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.2.2 กลยุทธ์การสื่อสาร

1) กลยุทธ์สื่อสารทางวันภาษา นอกจากจะใช้กลยุทธ์การใช้สื่อแล้ว พระวิทยากรยังได้ใช้ทักษะ ความรู้ความสามารถ ความชำนาญ การพูดหรือการบรรยายเนื้อหาสาระด้วยถ้อยคำ ต่าง ๆ มาเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสารทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมนั้นมีความสนใจ มีความตั้งใจ ในการฟังเนื้อหาสาระที่เป็นธรรมะ และเมื่อฟังแล้วก็เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระของแต่ละกิจกรรมการอบรมเป็นอย่างดี ซึ่งจากการสังเกตการณ์พบว่า มีเทคนิคหรือกลยุทธ์ทางการพูดที่พระวิทยากรได้นำมาสื่อสารกับนักเรียนผู้เข้าอบรม ได้แก่

(1) การพูดสุภาพิตคำคม พระวิทยากรได้นำสุภาพิตคำคมมาพูดเกริ่นก่อนที่จะนำเข้ากิจกรรมหรือนำมาพูดใช้เป็นบทสรุปปิดท้ายของกิจกรรมแต่ละกิจกรรม ซึ่งบทกลอนที่นำมาใช้นั้นจะมีลักษณะเนื้อหาที่สอดคล้องหรือเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ ทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมสนใจต่อกิจกรรมนั้น ๆ เป็นอย่างดี ซึ่งมีลักษณะของสุภาพิต คำคม

(2) การพูดอ้างอิงคำพูดบุคคลอื่น พระวิทยากรจะพูดอ้างอิงคำพูดของบุคคลอื่น ซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป หรือ ผู้ที่มีชื่อเสียงมาอ้างอิงในประเด็นที่พระวิทยากรกำลังพูดอยู่ เป็นการทำให้เนื้อหาในกิจกรรมนั้นมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น และทำให้นักเรียนผู้เข้าอบรมเกิดความสนใจมากขึ้นด้วย ซึ่งมีลักษณะของการอ้างอิงคำพูด

(3) การพูดถึงเรื่องที่เป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน พระวิทยากรจะพูดถึงเรื่องที่เป็นกระแสสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องข่าว การเมือง หรือเรื่องราวที่วัยรุ่นชอบในการอบรม ซึ่งมีลักษณะดังนี้ ตัวอย่างการพูดถึงเรื่องเป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน พระวิทยากรได้นำเรื่องราวที่เป็นเหตุการณ์กระแสสังคมในปัจจุบันมาพูด ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจที่นักเรียนผู้เข้าอบรมทราบกันดี เป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งที่จะทำให้ให้นักเรียนได้เกิดความสนใจฟังมากขึ้น

(4) การพูดเรื่องประสบการณ์จริงประกอบ พระวิทยากรจะพูดถึงประสบการณ์จริงของตนเพื่อเป็นตัวอย่างประกอบการบรรยายในประเด็นที่กำลังจะอธิบายให้เห็นภาพชัดเจน พระวิทยากรได้นำเอาเรื่องราวที่เป็นประสบการณ์จริงของตนเองมาเล่า เพื่อประกอบการบรรยายด้วย ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์ที่ทำให้ให้นักเรียนผู้เข้าอบรมได้เกิดความเชื่อถือในประเด็นที่กำลังสื่อสารมากขึ้น

(5) การเล่านิทานประกอบการบรรยาย ในแต่ละกิจกรรมพระวิทยากรได้นำเรื่องเล่าที่เป็นนิทานมาประกอบเป็นตัวอย่างในประเด็นที่กำลังจะสื่อสารด้วย ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์อีกอย่างที่ทำให้ให้นักเรียนเกิดความสนใจและเข้าใจในเนื้อหาสาระได้ง่ายมากขึ้น

(6) การพูดสนทนาถามตอบกับผู้เข้าอบรม พระวิทยากรได้นำกลยุทธ์ในด้านการสนทนาถามตอบกับนักเรียนผู้เข้าอบรมมาใช้ เพื่อให้มีส่วนร่วมในการสื่อสารตลอดเวลา ทำให้ให้นักเรียนได้เกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น

2) กลยุทธ์การสื่อสารด้วยอวัจนภาษา

(1) การใช้สายตา พระวิทยากรได้ใช้สายตา หรือการแสดงออกทางนัยน์ตาประกอบการสื่อสารกับนักเรียนผู้เข้าอบรม ซึ่งมีลักษณะดังนี้ ในเวลาที่พระวิทยากรกำลังบรรยายหรือพูดคุยกับนักเรียนผู้เข้าอบรมจะกวาดสาย ตามองดูไปรอบ ๆ เพื่อสื่อสารไปยังนักเรียนผู้เข้าอบรมว่าพระวิทยากรให้ความสนใจนักเรียนทุกคน พระวิทยากรจะสื่อสารไปยังผู้ที่คุยด้วยการมองจ้องไปที่จุด ๆ นั้น พร้อมทำตาโตเหมือนกับจะขมด้วยสายตาดอกให้รู้ว่า เจ็บๆ ๆ

(2) การใช้น้ำเสียง พระวิทยากรได้ใช้น้ำเสียงในการพูดหรือบรรยายในการอบรม ซึ่งมีความแตกต่างกับไปตามลักษณะของกิจกรรมแต่ละอย่าง พระวิทยากรได้นำเทคนิคในการใช้น้ำเสียงต่าง ๆ มาเป็นกลยุทธ์ในการสื่อสาร เพื่อให้เกิดความน่าสนใจยิ่งขึ้น และทำให้การสื่อสารธรรมชาติเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการได้

(3) การใช้มือและแขน พระวิทยากรได้ใช้มือและนิ้วมือทำเป็นเครื่องหมายสัญลักษณ์ต่าง ๆ ประกอบการบรรยายในการอบรมด้วย เช่น การชี้ นิ้ว ยกมือขึ้น การพายมือ การนับนิ้ว เป็นต้น เพื่อเสริมการพูดหรือการบรรยายธรรมชาติให้ผู้เข้าอบรมได้เข้าใจง่ายมากขึ้น การใช้กิริยาท่าทางประกอบ พระวิทยากรได้ใช้กิริยาท่าทางประกอบการบรรยายในการ

อบรมอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการสื่อออกมาจากท่าทาง การเคลื่อนไหวของร่างกายโดยตรงโยกย้ายไปมา ไม่อยู่นิ่งขยับตัวไปมาอย่างพอสมควร ได้แก่ การเคลื่อนไหวร่างกาย การโบกมือ สายหน้า การยกไหล่ การยิ้มประกอบ เป็นต้น เป็นการใช้อวัจนภาษาด้านกิริยาท่าทางช่วยเสริมวัจนภาษา คือ การพูดบรรยายธรรมะ ซึ่งสร้างความสนใจให้เกิดขึ้นกับการสื่อสาร ได้อย่างดี

(4) การใช้เทศภาษา พระวิทยากรได้ใช้เทศภาษาหรือความเหมาะสมของพื้นที่และระยะห่างประกอบการอบรมด้วย พระวิทยากรได้นำเทคนิคหรือวิธีการสื่อสารด้วยวัจนภาษามาประกอบวัจนภาษาในการอบรมด้วยไม่จะเป็นการใช้สายตา การใช้หน้าเสียง การใช้ภาษามือ การใช้กิริยาท่าทาง หรือการใช้เทศภาษา ซึ่งถือว่าเป็นกลยุทธ์อีกอย่างหนึ่งในการสื่อสารธรรมะที่ทำให้ประสบผลสำเร็จมากขึ้น คือ ทำให้นักเรียนได้สนใจ เข้าใจ และนำธรรมะไปใช้ได้

1.3 อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ดังนี้

จากการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการอบรมนั้น ได้มีทั้งในส่วนของปัญหาเกี่ยวกับพระวิทยากร ปัญหาเกี่ยวกับผู้เข้าอบรม และปัญหาเกี่ยวกับสถานที่อบรม สรุปได้ดังนี้

1) อุปสรรคด้านผู้ส่งสาร คือ พระวิทยากรยังมีไม่เพียงพอและต้องมีการพัฒนาความรู้ความสามารถในการอบรม เนื่องจากบางครั้งมีจำนวนเด็กนักเรียนที่มาอบรมแต่ละรอบมีจำนวนมาก พระวิทยากรที่ทำหน้าที่นั้นก็เพียงพอต่อนักเรียนที่มาเข้าร่วมการอบรม วิทยากรยังขาดความรู้ความสามารถเฉพาะทางเนื่องจากบางครั้งเป็นพระบวชใหม่อาจจะยังมีความเข้าใจเท่าที่ควร ไม่สามารถทำหน้าที่แทนพระวิทยากรเดิมได้

2) อุปสรรคด้านสาร คือ บางครั้งเนื้อหาที่เตรียมไว้สำหรับการอบรมไม่สอดคล้องกับเด็ก ๆ ที่เข้ารับการอบรม เพราะบางรุ่นจะมีความรู้ที่โรงเรียนสอนมาดี บางรุ่นยังต้องผ่านการฝึกมากพอสมควร บางรุ่นใช้เนื้อหาเดียวกันแต่ก็ตอบไม่ได้

3) อุปสรรคสื่อ อุปกรณ์ในวัดเก่าแก่บ้างและขาดแคลน ไม่มีไมโครโฟน และลำโพงนอกสถานที่ หรืออุปกรณ์ในการอบรมต้องอาศัยสื่อบุคคลในการอบรม

4) อุปสรรคด้านผู้รับสาร คือ เด็กและเยาวชนที่เข้ารับการอบรม สนใจแต่เรื่องการติดต่อสื่อสารทางโทรศัพท์ที่ไม่ใส่ใจจนรอบข้างจิตใจจดจ่อแต่โทรศัพท์

นอกจากนี้แล้วยังมี อุปสรรคอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องสถานที่ซึ่งไม่มีความพร้อมเท่าที่ควร เรื่องระบบน้ำในห้องสุขาไม่เพียงพอ เป็นต้น มีทั้งเรื่องอาคารสถานที่ มีทั้งผู้ปฏิบัติทั้งครูเด็ก และพระวิทยากร ทำงานไม่สัมพันธ์กัน บางครั้งไม่เข้าใจหน้าที่กัน

1.4 ความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะของผู้เข้าอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

พบว่า ผู้เข้าอบรมมีความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะในระดับมาก (ร้อยละ 78.8) โดยข้อคำถามที่มีผู้ตอบถูกเกิน ร้อยละ 80 จำนวน 10 ข้อคำถาม คือ การกราบแบบ เบญจภาค ประดิษฐ์ ใช้สำหรับกราบพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ (ร้อยละ 99.7) รองลงมา มีจำนวน 2 ข้อ คือ การคบเพื่อนที่ดี ช่วยให้ส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดีและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสุขสวัสดิ์และการไหว้พระสวดมนต์แปลและฝึกนั่งสมาธิทุกวันสามารถนำมาบริหารจัดการและเจริญปัญญาในชีวิตประจำวันได้ (ร้อยละ 97.6) เห็นลูกสุนัขหลงทางมาและนำมาเลี้ยง จนกว่าเจ้าของมารับคืนถือว่าเป็นคนดีมีเมตตาต่อสัตว์และสมหมายคัมสุราจนเมฆาคสดี ไปประพาศพิณในกามกับหญิงอื่นที่ไม่ใช่ภรรยาตนถือว่าสมหมายทำผิดศีล ข้อ 5 และข้อ 3 (ร้อยละ 95.8) อิทธิบาท 4 คือ หนทางหรือรากฐานสู่ความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และ วิมังสา (ร้อยละ 94.8) การทำบุญตักบาตร คือการฝึกสมาธิและการเจริญภาวนาเพราะถือว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ (ร้อยละ 91.3) การซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล การเล่นเกมได้คิดถือว่าเป็นอบายมุขในข้อการเล่นการพนัน เพราะถือว่าให้อีกฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแพ้ (ร้อยละ 83.9) เมื่อพระสงฆ์เดินมาถึงศาสนพิธี ถ้าเรานั่งเก้าอี้อยู่ ควรลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาตรงหน้า นิยมโน้มตัวลงยกมือไหว้ เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงนั่งลงตามเดิม (ร้อยละ 82.5) ตามลำดับ

ในทางตรงกันข้าม ข้อคำถามที่มีผู้ตอบถูกน้อยที่สุด คือ (ร้อยละ 27.9) คือ คนที่สูบบุหรี่คือคนที่ทำผิดศีลข้อ 5

1.5 ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม เด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

พบว่า โดยรวมผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.16) โดยสามารถจำแนกประเด็นได้ดังนี้ ผู้เข้ารับการอบรมมีความพึงพอใจระดับมากเกี่ยวกับพระวิทยากรมีความรู้ในเรื่องที่บรรยาย (ค่าเฉลี่ย 4.42) รองลงมาพระวิทยากรมีเทคนิคการถ่ายทอดเนื้อหาให้เข้าใจง่ายปฏิบัติตามง่าย (ค่าเฉลี่ย 4.40) กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.27) พระวิทยากรสามารถตอบปัญหาได้ชัดเจน (ค่าเฉลี่ย 4.25) การสวดมนต์ทำวัตรเช้าเย็น มีความเหมาะสมและการเดินจงกรมเจริญสติมีความเหมาะสมโดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากัน (ค่าเฉลี่ย 4.20) สามารถนำเนื้อหาที่อบรมนำไปใช้ประโยชน์ได้โดย (ค่าเฉลี่ย 4.16) กิจกรรมเวียนฐานธรรมะมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.14) พิธีเปิด – ปิด มีความเหมาะสมและสถานที่สะอาดมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 4.01) ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 3.97) และอาหารมีความเหมาะสม (ค่าเฉลี่ย 3.92) ตามลำดับ

2. อภิปรายผลการศึกษา

2.1 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการค่ายอบรม คุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

กระบวนการอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมแห่งนี้มีปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง คือ ปัจจัยในด้านการสื่อสารที่จะช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในด้านการปรับเปลี่ยนความรู้ พฤติกรรม และความพึงพอใจของนักเรียนที่เข้ารับการฝึกอบรมให้เป็นไปได้ไปในทางที่ดีขึ้น จากผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสื่อสารในค่ายคุณธรรมจริยธรรมแห่งนี้ว่า มีองค์ประกอบของการสื่อสาร ได้แก่

- 1) ผู้ส่งสาร เป็นผู้ที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีความน่าเชื่อถือ มีความอดทนอดกลั้นมีจิตวิญญาณในการเป็นผู้นำทางศาสนา มีความเป็นกันเอง
- 2) สาร มีเนื้อหาทั้งทางโลกและทางธรรม ผสมผสานกัน มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ เพื่อนำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ภาคันทนาการ เพื่อทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดความผ่อนคลาย และภาคการเจริญจิตภาวนาเพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ฝึกปฏิบัติกรรมดีและเข้าถึงความรู้สึกนึกคิดของตนเอง
- 3) สื่อ จะผสมผสานสื่อต่าง ๆ เข้าด้วยกัน ประยุกต์ใช้แบบบูรณาการ ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ สื่อวัตถุจำลองและสิ่งของ สื่อภาพนิ่งภาพเคลื่อนไหว และสื่อเสียงเพลงดนตรี
- 4) ผู้รับสาร เป็นเด็กและเยาวชนที่เคยเข้ารับการฝึกอบรม ซึ่งเป็นวัยที่ชอบความสนุกสนาน ต้องการความรักความเข้าใจ และเริ่มมีการเรียนรู้ อยากรู้อยากลอง เป็นกลุ่มคนที่เหมาะต่อการสื่อสารธรรมะและปลูกจิตสำนึกที่ดีด้วย เมื่อองค์ประกอบการสื่อสารครบถ้วนทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพก็ทำให้การสื่อสารธรรมะนี้เกิดผลสำเร็จได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ชีวรักษ์ โภธิสุวรรณ (2552) กล่าวว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนข่าวสาร เพราะในบุคคลเดียวกันจะเป็นทั้งผู้ส่ง และผู้รับสาร ในกระบวนการแลกเปลี่ยนนี้ องค์ประกอบแต่ละองค์ประกอบต้องมีความสัมพันธ์กัน นั่นคือ มีผู้ส่งสารต้องมีผู้รับสาร มีเนื้อหาสารต้องมีผู้ส่งสาร มีปฏิริยาตอบกลับต้องมีผู้รับสาร การเปลี่ยนแปลงของแต่ละองค์ประกอบของการสื่อสารมีผลต่อองค์ประกอบอื่น ๆ ในกระบวนการสื่อสาร ทั้งนี้ การสื่อสารของกลุ่มสื่อสารย่อมขึ้นอยู่กับบริบท ประสบการณ์ทัศนคติ ความเชื่อทางวัฒนธรรม ความคาดหวัง อารมณ์ ความสัมพันธ์ของประเด็นที่สื่อสารด้วย และการสื่อสารจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและสถานการณ์โดยไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่

2.1.1 ด้านผู้ส่งสาร จากผลการวิจัย วิพบว่า ลักษณะของผู้ส่งสารหรือพระวิทยากร นั้นเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในด้านการอบรมธรรมะ มีความรู้ความสามารถในด้านการพูดที่น่าสนใจ การนำเสนอ และการสื่อสารธรรมะเป็นอย่างดี มีบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใสศรัทธาแก่ผู้ที่พบเห็น

หรือผู้ที่ได้ฟัง ซึ่งมีลักษณะสอดคล้องกับที่ พระราชวรมุนี (ประยูรค์ ปยุตโต, 2531 อ้างในถึงพระมหาสุวณฺ์ เพ็ชรรักษา, 2556) ได้กล่าวไว้ว่า ความจริง ผู้สอนหรือนักเผยแผ่ที่ดีต้องสร้างบุคลิกภาพที่น่าเคารพเลื่อมใสแก่ผู้ที่พบเห็นหรือผู้ฟังจะเห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพระลักษณะทั้งทางด้านความสง่างามแห่งพระวรกายทั้งดงาม มีพระสุรเสียงที่โน้มนำจิตใจควรแก่ศรัทธาปสาทะทุกประการ ทรงมีพระมหาปฐิสถลักษณะ 32 ประการ และอนุพยัญชนะ 80 ประการ พระฉวีวรรณผุดผ่องดังทอง นาคู นาคู เลื่อมใส ส่วนพระสุรเสียงก็ไพเราะ สุภาพ สละสลวย แจ่มใส ชัดเจน นุ่มนวล ชวนฟัง กลมกล่อม ไม่พรวด ซึ่ง กังวาน ดุจเสียงพรหม สำเนียงใสไพเราะดุจนการเวก พระพุทธศาสนาถือว่าผู้เผยแผ่กับผู้ฟัง หรือผู้สอนกับผู้เรียนนั้นมีความสัมพันธ์กันในฐานะ กัลยาณมิตร

หากพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า พระวิทยากรผู้ทำหน้าที่อบรมนั้นยังเป็นผู้มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่น่าเคารพเลื่อมใสศรัทธา เพราะเป็นผู้ที่อยู่ในสถานะภาพของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นที่เคารพของฆราวาสและผู้เข้าอบรม เพราะบริบทในสังคมไทยนั้นพระภิกษุสงฆ์ถือว่าเป็นอุดมเพศคือเพศที่สูงที่สุด และเป็นที่ยอมรับกราบไหว้ของคนไทยชาวพุทธ คือ เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอน พระวิทยากรจึงถือว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในการสื่อสารหรือเผยแผ่ธรรมะได้ดี เพราะเป็นผู้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม รวมถึงได้ผ่านการฝึกฝน และมีประสบการณ์ในการเป็นพระวิทยากรมาเป็นอย่างดี ดังนั้น เรียกได้ว่าการสื่อสารธรรมะจะประสบผลสำเร็จได้นั้นผู้ส่งสารต้องมีความรู้ความเข้าใจเรื่องธรรมะอย่างลึกซึ้งจนสามารถถ่ายทอดได้ ซึ่งสอดคล้องกับ ชีรารักษ์ โภชิสวรรณ (2552 น. 136) กล่าวว่า ในการสื่อสารที่ตั้งใจสื่อสารผู้ส่งสารจึงต้องมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารอย่างชัดเจน มีความเข้าใจเนื้อหาสารอย่างดีพอดีที่จะสื่อสารกับผู้รับสาร รู้จักใช้เทคนิควิธีการสื่อสาร เนื้อหา เรื่องราว และกาลเทศะที่เหมาะสมกับผู้รับสาร เมื่อส่งสารไปแล้วผู้ส่งสารจะมองดูปฏิกิริยาการตอบกลับ (feedback) ของผู้รับสารว่ามีความเข้าใจและมีปฏิกิริยาตอบกลับอย่างไรกับข่าวสารที่ส่งไปนั้นซึ่งปฏิกิริยาตอบกลับเป็นส่วนสำคัญของการสื่อสารเพราะทำให้ผู้ส่งสารสามารถประเมินการสื่อสารของตนว่าชัดเจนหรือไม่อย่างไร

กล่าวคือ ผู้ส่งสารที่ดีต้องมีความพร้อมในการสื่อสาร จะต้องเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความรับผิดชอบในสาร เข้าใจวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร ควบคุมความรู้สึกและความเชื่อมั่นของตนเองขณะสื่อสารได้ พุทธิกรรมการสื่อสารที่สอดคล้องกับเนื้อหาสารนั่นเอง

2.1.2 ด้านสาร/เนื้อหาสาร จากผลการศึกษาพบว่า สารหรือเนื้อหาสาระที่ใช้ในการอบรมในค่ายคุณธรรมแห่งนี้ มีลักษณะเนื้อหาธรรมะที่หลากหลายจากพระวิทยากร เป็นทั้งเนื้อหาทางโลกและทางธรรมผสมกัน มีการนำเสนอที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของกิจกรรมในหลักสูตร เนื้อหาที่นำมาอบรมนั้นจะครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมคือเป็นสารและเนื้อหาที่ง่าย ๆ ภาษาง่าย ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสาร สอดคล้องกับผลการวิจัยของ มุกิตา เจิงกลิ่นจันทร์ (2550) พบว่า นิสิตมีความต้องการเนื้อหาหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ และนิสิตมีความต้องการให้พระสงฆ์เผยแพร่ธรรมะผ่านการสุนทรพจน์ธรรมะมากที่สุด

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์พระวิทยากรจากศูนย์ปฏิบัติธรรมแห่งนี้ ได้มีการสร้างเนื้อหาสารจากเรื่องของผู้เข้าอบรมเอง เช่น เรื่องการเรียน เรื่องการดำรงชีวิต การประพฤติปฏิบัติชอบตามหน้าที่ชาวพุทธ รวมถึงการเรื่องภาพยนตร์ที่สอดแทรกธรรมะที่ผู้รับสารชอบ หรือสนใจ เป็นต้น บางครั้งมีการเปลี่ยนเนื้อหาธรรมะที่เข้าใจยากให้กลายเป็นภาษาวัยรุ่นเป็นภาษาง่ายๆ เพื่อให้เหมาะกับวัยสื่อสารด้วยการเล่าเป็นเรื่องราวและเล่าในรูปแบบนิทานด้วยภาษาพูดและภาษาท่าทาง เป็นต้น ซึ่งเมื่อผู้เข้าอบรมฟังแล้วก็สามารถเข้าใจ รับรู้ รวมถึงการจดจำนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้สารที่นำเสนอมาเสนอมีความทันสมัย มีการเรียงลำดับสารไปตามขั้นตอนของแต่ละกิจกรรมอย่างเหมาะสม ซึ่งสอดคล้องกับ ชีรารักษ์ โพธิสุวรรณ (2552 น.136) ได้กล่าวไว้สาร (Message) คือ สิ่งเร้าการสร้างความหมาย โดยอาศัยวัจนภาษาและอวัจนภาษา หรือ ทั้ง 2 ประการร่วมกัน เช่น การสื่อสารด้วยการพูดประกอบด้วยน้ำเสียงและอากัปกิริยาท่าทางตามความรู้สึก ก่อให้เกิดการรับรู้ร่วมกันระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสาร การที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารมีทักษะในการสื่อสารใกล้เคียงกันย่อมทำให้การรับรู้ความหมายสารตรงกัน และปฏิบัติตอบกลับระหว่างกัน สารไม่ได้ประกอบด้วยวิธีการที่เราพูดแต่เพียงอย่างเดียว แต่ประกอบด้วยการจัดประโยค อากัปกิริยาทางร่างกาย น้ำเสียง กาลเทศะ บริบท และอุปสรรค สิ่งเหล่านี้อาจทำให้หาสารยากที่จะฟังหรือได้ยิน รวมทั้งยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัย ของช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์ (2553) พบว่า บริบทภาพรวมของสังคม บริบท เหตุการณ์รายวัน และบริบทเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ รูปแบบการถ่ายทอดพุทธธรรมให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมให้ความสำคัญ โดยเน้น “การถ่ายทอด ให้ร่วมสมัย” ประกอบด้วยการใช้ภาษาต้องเป็นภาษาของคนร่วมสมัย สำนวน การเขียนเข้าใจง่าย การ ยกตัวอย่าง เป็นการยกตัวอย่างที่สมจริง ใกล้ตัว และตัวตนของผู้เขียนเป็นคนร่วมสมัย ใช้ประสบการณ์ตรง เพื่อถ่ายทอดพุทธธรรมอย่างถึงแก่นั่นเอง

2.1.3 ด้านสื่อ ถือว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของการกระบวนการสื่อสาร เพราะสื่อสามารถช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้ โดยเฉพาะในการอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมแห่งนี้จากผลการศึกษาพบว่า พระวิทยากรได้ใช้กลยุทธ์ทางสื่อในการอบรมอย่างผสมผสานและบูรณาการประยุกต์ใช้ให้เข้ากับกิจกรรมการอบรมได้อย่างเหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อใหม่ วิดิทัศน์รวมถึงสื่อภาพ ทำให้ผู้ที่เข้ารับการอบรมคือเด็กและเยาวชนเข้าใจเนื้อหาสาระได้มากขึ้น เช่น กิจกรรมการขอมมาครุ อาจารย์ใช้สื่อบุคคล การนำเอาดอกไม้จริงมาเป็นสื่อการสอนในกิจกรรมดอกไม้คุณธรรม การใช้เทียนในการทำกิจกรรมเสียงเทียนแห่งธรรม การใช้ภาพวาดประกอบการบรรยายเนื้อหาธรรมะ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุษงา สุวรรณสังข์ (2553) พบว่า การใช้สื่อประกอบการบรรยาย เช่น เพลง ดนตรีภาพยนตร์ทำให้การสื่อสารธรรมะเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงมีการใช้กลวิธีการใช้สื่อและภาษาการสื่อสารเกือบทุกประเภทในการบรรยายต่อผู้รับสารแต่ละกลุ่ม แต่กลวิธีการใช้ภาษาบางประเภทจะมีการปรับเปลี่ยนไปตามกลุ่มผู้รับสาร

นอกจากนี้ ยังพบว่า พระวิทยากรยังสามารถใช้สื่อได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาของสารที่ต้องการจะสื่อสารไป ทำให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น พระวิทยากรได้ใช้สื่อภาพนิ่ง หรือวิดีโอ “แม่กลอดลูก” เป็นสื่อประกอบการบรรยายกิจกรรมพระคุณแม่ให้มีความซาบซึ้งมากขึ้น “ละครเรื่องกฎแห่งกรรม” เป็นสื่อประกอบเรื่องการทำดีละเว้นความชั่วเพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมในวัดแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ มหาสุวัฒน์ เพ็ชรรักษา (2556) พบว่า กลยุทธ์การสื่อสารธรรมะ การใช้สื่อธรรมะเพื่อพัฒนาเยาวชนนั้นจะต้องผสมผสานหลากหลายสื่อเข้าด้วยกัน ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ สื่อวัตถุจำลองและสิ่งของ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเสียงเพลง

2.1.4 ด้านผู้รับสาร จากผลการศึกษาพบว่า ผู้รับสาร หรือ ผู้เข้าอบรมธรรมะในโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมมีความเข้าใจในเนื้อหาธรรมะและหลักธรรมต่าง ๆ ในการเข้ารับการอบรมอยู่ในระดับมาก และศูนย์ปฏิบัติธรรมวัดไทรงาม (ป่า) กำแพงเพชร ล้วนแต่เป็นเด็กและเยาวชนเป็นส่วนมาก และเป็นการยากที่จะทำให้เด็กและเยาวชนได้สนใจธรรมะ ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเด็กและเยาวชนสมัยนี้มักจะไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องธรรมะมากนักหากจะเป็นเปรียบเทียบกับเรื่องอื่น ๆ เพราะฉะนั้น การที่พระวิทยากรจะทำให้เด็กได้มีความรู้ และความพึงพอใจในการอบรมธรรมะนั้น ถือว่าเป็นสิ่งที่ต้องใช้เทคนิควิธีการที่หลากหลายในกระบวนการอบรมธรรมะในค่ายคุณธรรมแห่งนี้ โดยเฉพาะพระวิทยากรจะปรับพื้นฐานความคิด ของผู้เข้าอบรมให้มีความรู้สึกว่า การเข้าค่ายธรรมะนี้มีความสุขสนุกสนานและน่าสนใจมากกว่าที่คิด ซึ่งมุ่งเน้น ไปถึง

สิ่งที่ผู้เข้าการอบรมสนใจหรือต้องการฟัง แล้วเอาสิ่งนั้นมาพูดหรือมาสอนในรูปแบบของธรรมะนั้นเอง

2.2 กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ผลการศึกษาพบว่า กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะประกอบด้วยกลยุทธ์การใช้สื่อและกลยุทธ์การใช้สาร

กลยุทธ์การใช้สื่อ เสียงดนตรี เสียงเพลง ภาพนิ่ง ภาพเวอร์พอยท์ ภาพเคลื่อนไหว วิดีทัศน์ วัตถุจำลอง สื่ออิเล็กทรอนิกส์และสื่อสมัยใหม่ ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้ผู้รับสารสนใจ ตั้งใจ และเข้าใจสารที่สื่อออกไปรวมถึงสร้างความสนุกสนาน ใจในการเรียนรู้ธรรมะมากยิ่งขึ้น ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เรียนรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมะได้อย่างไม่น่าเบื่อ ซึ่งสอดคล้องกับ บุษงาสวรรณสังข์ (2553) ศึกษาเรื่อง กลวิธีการสื่อสารในการบรรยายธรรมะของพระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต พบว่า พระมหาสมปอง ตาลปุตฺโต ใช้กลยุทธ์การใช้สื่อประกอบกับการบรรยาย เช่น เพลง ดนตรี ภาพนิ่งและยังสอดคล้องกับ อนงค์ลักษณ์ คະเนแนน (2555) ศึกษาเรื่อง แนวทางที่เหมาะสมของพระภิกษุในการเผยแผ่ธรรมะสำหรับเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร พบว่า ในปัจจุบันแนวทางการเผยแผ่ธรรมะของพระภิกษุที่ดำเนินการเผยแผ่ด้วยตนเองและผ่านกระบวนการบริหารจัดการในโครงการของภาครัฐมีความคล้ายคลึงกันในวิธีการเผยแผ่ แต่แตกต่างกันที่รายละเอียดในการดำเนินงานเป็นการเผยแผ่ธรรมะโดยการเทศน์ การสอนการอบรม ด้วยงานนิพนธ์หรืองานเขียนผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และเผยแผ่ทางสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และเทคโนโลยีสารสนเทศ วิธีการเผยแผ่ดังกล่าวคือการใช้ภาษาพูดและภาษาเขียนในการถ่ายทอดโดยตรงหรือถ่ายทอดผ่านสื่อโดยอาศัยความรู้ความสามารถ และทักษะหรือประสบการณ์จากการทำหน้าที่ด้านการเผยแผ่ที่ผ่านมามีปัญหาต่าง ๆ ของพระภิกษุ เป็นต้น

สำหรับกลยุทธ์การใช้สารโดยใช้วัจนภาษาและอวัจนภาษา ได้แก่ สุภาษิตคำคม การเปรียบเทียบ หรือการใช้น้ำเสียง ใช้ท่าทางต่าง ๆ โดยการเล่าประสบการณ์จริงหรือผ่านเรื่องราว นิทานก็ตาม ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่พระวิทยากรใช้ในการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจ ให้เกิดขึ้นระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารได้เป็นอย่างดีสอดคล้องกับ ธวัชชัย ดวงไทย (2556) ศึกษาเรื่อง กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี) ผู้รับสารพบว่าความสามารถทางความสัมพันธ์ พบว่า มีการออกแบบสารที่เหมือนกันในคอล์มน์ Answer Keys และรายการคัมภรรมประจำวันกับท่าน ว.วชิรเมธี คือ 1) เนื้อหาสารมีความสอดคล้องกับผู้รับสารเป้าหมาย 2) เนื้อหาสารมีการยกตัวอย่าง 3) เนื้อหาสารมีการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย และ 4) เนื้อหาสารมีค่านิยม ในการสื่อสารธรรมะในค่ายแห่งนี้ พระวิทยากรได้ใช้คำคม คำสุภาษิต หรือบทเพลง

เป็นสื่อในการนำเข้าสู่กิจกรรม หรือในการสรุปกิจกรรมต่าง ๆ เป็นการสร้างบรรยากาศให้ดีขึ้น โดยเฉพาะบทเพลงต่าง ๆ ที่นำมาเป็นสื่อทำให้ผู้เข้าอบรมเกิดอารมณ์คล้อยตามไปกับเนื้อหาของเพลงได้ ทำให้คิดถึงชีวิตของตนเองที่มีความเหมือนกับบทเพลงนั้น ๆ จนถึงกับมีน้ำตาไหล ร้องไห้ออกมา ซึ่งสอดคล้องกับ Mehrabian&Ferris (อ้างถึงใน ศิริวรรณ อนันต์โท, 2552) ที่กล่าวไว้ว่า ซึ่งปกติแล้วการสื่อสารด้วยคำพูดหรือวจนภาษาเพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดอิทธิพลต่อผู้ฟังได้มากนัก แต่ถ้าคำพูดนั้นประกอบด้วยวจนภาษาอื่น ๆ เช่น สำเนียงการพูด ความดัง ความเบาของเสียง จังหวะการพูด เสียงสูงต่ำ เสียงทุ้มแหลม และกิริยาท่าทาง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้ผู้ส่งสารสามารถ “สื่อ” กับผู้รับได้ ลึกซึ้งมากขึ้น

2.3 อุปสรรคในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของโครงการจริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

จากผลการศึกษาพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการอบรมนั้น มีอุปสรรคด้านผู้ส่งสาร อุปสรรคด้านสาร อุปสรรคด้านสื่อ อุปสรรคด้านผู้รับสาร ดังนี้

อุปสรรคด้านผู้ส่งสาร ได้แก่ พระวิทยากรผู้ส่งสารยังมีไม่เพียงพอและต้องมีพัฒนา ความรู้ความสามารถในการอบรม เนื่องจากทำให้สิ่งที่ทำให้การสื่อสารออกไปนั้นไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของผู้สื่อสารนั่นเอง อุปสรรคด้านสาร คือ เนื้อหาในการอบรม เนื้อหาที่เตรียมไว้สำหรับการอบรมไม่สอดคล้องกับเด็ก ๆ ที่เข้ารับการอบรมอุปสรรคด้านสื่อ คือ อุปกรณ์ในวัดเก่าแก่บ้าง เช่น เครื่องเสียง ยังไม่มีไมค์หรือลำโพงนอกสถานที่ตามฐานต่าง ๆ ยังไม่มีอุปสรรคด้านผู้รับสาร เด็กขาดสมาธิไม่ตั้งใจเรียน ชุกชน คิดโทรศัพท์เคลื่อนที่ ฯลฯ ทำให้การสื่อสารได้ผลน้อย ดังคำกล่าวของสมรเจนจิระ (อ้างถึงใน ปริญญา เห็นสุข 2549 น. 25-26) อธิบายไว้ว่าอุปสรรคที่เกิดจากผู้ส่งสาร เช่น ผู้ส่งสารขาดความรู้ที่เพียงพอแก่การสื่อสาร มีทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ ขาดความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ วิเคราะห์ผู้รับสารผิดพลาดจากความเป็นจริง เป็นต้นอุปสรรคที่เกิดจากผู้รับสาร เช่น ผู้รับสารขาดความรู้เกี่ยวกับสารที่ได้รับมา มีทัศนคติที่ไม่พึงประสงค์ต่อผู้ส่งสาร และสาร ไม่มีความสนใจในสาร ไม่พร้อมที่จะรับสาร เป็นต้น อุปสรรคที่เกิดจากสาร เช่น สารขาดความพอเหมาะพอดีกับกำลังความสามารถในการรับสาร ขัดกับระบบความเชื่อและค่านิยมของผู้รับสาร ตัวสารมีความสลับซับซ้อนหรือลำดับความไม่เป็นระเบียบ มีความแปลกใหม่เกินไปในกลวิธีการนำเสนอ การเรียบเรียง หรือการใช้รูปแบบเป็นต้นอุปสรรคที่เกิดจากสื่อ เช่น สื่อไม่เหมาะสมกับกาลเทศะและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมของผู้รับสาร สื่อมีความบกพร่อง หรือใช้สื่อไม่เหมาะสมกับสารที่ต้องการจะส่ง เป็นต้น

คุณธรรม ค่ายพุทธบุตร – พุทธธรรม ของวัดปัญญาบันฑิตาราม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจในด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ถัดไปก็เป็นความพึงพอใจในพระวิทยากร และหลักสูตร

อาจกล่าวได้ว่าการจัดทำโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร จำเป็นต้องมีความพร้อมทั้งวิทยากรที่มีกลยุทธ์ในการอบรม เนื้อหา และสื่อที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายรวมถึงสำรวจความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายเพื่อนำมาพัฒนาหลักสูตรอบรมให้มีประสิทธิภาพในทุก ๆ ด้าน

3. ข้อเสนอแนะ

3.1 ข้อเสนอแนะทั่วไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการสื่อสารเพื่อดำเนินการอบรมใน โครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรม เด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร มีดังนี้

1) ด้านผู้ส่งสาร พระวิทยากรควรทำความเข้าใจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับเด็กนักเรียนที่เข้ารับการอบรมก่อน พร้อมทั้งทำการประชุมปรึกษาหารือคณะพระวิทยากร และกำหนดวางแผนงานหรือกำหนดกลยุทธ์ที่จะใช้ในการอบรมกับนักเรียน โรงเรียนนั้น ๆ ทุกครั้งที่จะมีกิจกรรม เช่น มีคำถามหรือทำแบบสอบถามเพื่อวัดระดับความรู้ของผู้เข้ารับการอบรม เพื่อให้การอบรมสำเร็จผลได้ดีมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ควรปรับพื้นฐานทางความคิดของผู้เข้ารับการอบรมเพื่อให้มีความสนใจ และเปิดใจรับก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการอบรมธรรมะเป็นลำดับไป

2) ด้านสาร ควรมีการกำหนดสารให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้รับสาร เช่น การแบ่งหลักสูตรเป็นระดับให้เหมาะสมกับวัยและช่วงอายุของเด็กและเยาวชนที่เข้าไปรับการอบรม และสามารถนำหลักคำสอนไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

3) ด้านสื่อ ควรผลิตสื่อใหม่ ๆ ให้สอดคล้องกับเด็กและเยาวชน ให้มีความทันสมัยทันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง และเป็นที่น่าสนใจแก่นักเรียนผู้เข้า

3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

1) ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาถึงประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารในค่ายคุณธรรม จริยธรรมของเด็กและเยาวชนเท่านั้น ดังนั้น ควรทำการศึกษาหัวข้ออื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมค่ายคุณธรรม จริยธรรมนี้ด้วย เช่น ประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการอบรมในค่ายคุณธรรม จริยธรรมประเด็นเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติงานโดยใช้ธรรมะ เป็นต้น

2) ควรศึกษาการสื่อสารภายในบุคคลของผู้รับสารกลุ่มเด็ก และเยาวชน เกี่ยวกับการปลูกจิตสำนึกคิดบวกจากธรรมะ เพื่อให้ผู้รับสารมีทัศนคติที่ดี คิดดี ทำดี เพื่อสังคมที่ดีในอนาคตต่อไป

บรรณานุกรม

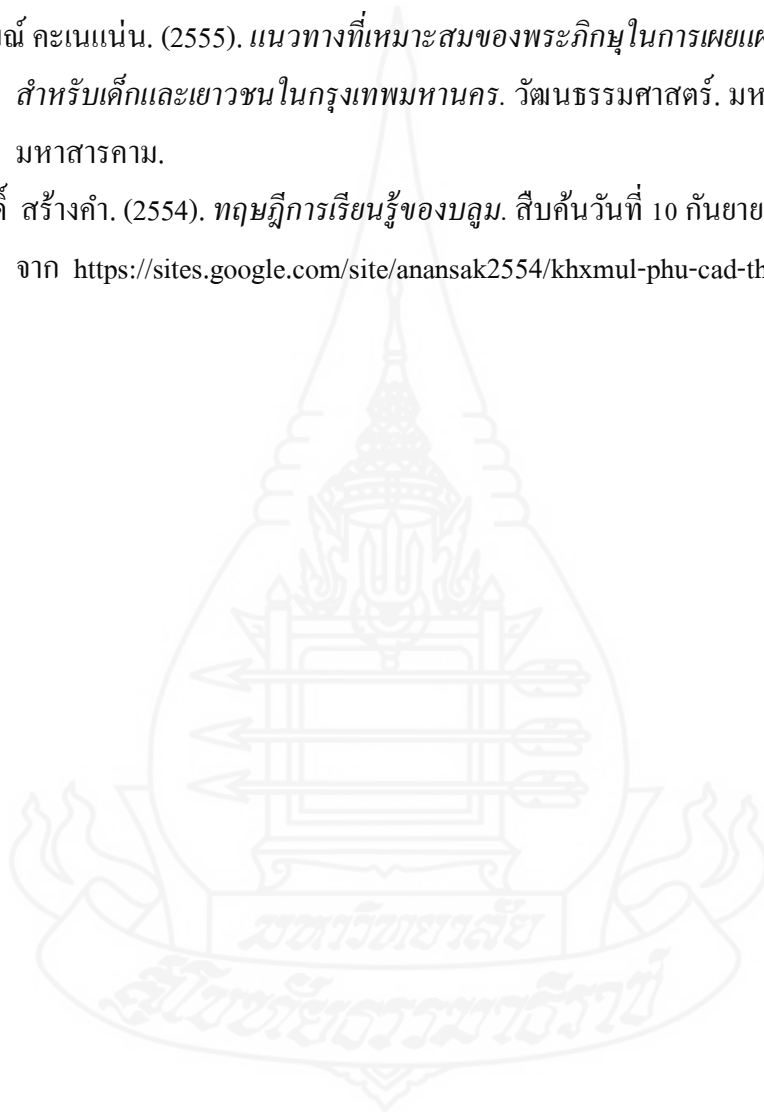
- ชาญ สวัสดิ์สาตี. (2539). คู่มือนักฝึกอบรมมืออาชีพการจัดการดำเนินการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพ
สถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือนสำนักงาน ก.พ. กรุงเทพฯ: สวัสดิ์การสำนักงาน ก.พ.
- ชูวิทย์ ไชยเป้า. (2560). *ต้นทางของการตามหาความจริงมหาวิทยาลัยราชภัฏ กำแพงเพชร*.
สืบค้นวันที่ 12 มกราคม 2560 จาก (<https://www.gotoknow.org/posts/406715>).
- ช่อฟ้า เกตุเรืองโรจน์. (2553). *กระบวนการและกลวิธีการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดพุทธธรรม
ในหนังสือธรรมะของท่านว.วชิรเมธี*. นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต. วททวิทยาจุฬาลงกรณ์-
มหาวิทยาลัย.
- ชาติรี ใต้ฟ้าพล. (2559). *กลยุทธ์การสื่อสารในงานประชาสัมพันธ์*. คณะนิเทศศาสตร์. กรุงเทพฯ:
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธณัช พิพัฒน์ปรากการ. (2552). *ความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของ
คณะกรรมการชุมชน ในเขตเทศบาล ตำบลบางเสาธง อำเภอบางเสาธง จังหวัด
สมุทรปราการ*. สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.
- ธีระพล มะอาจเลิศ. (2556). *การวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอและกลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแพร่
พุทธธรรมของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี): กรณีศึกษาผลงานนิพนธ์ชุดธรรม
ประยุกต์สำหรับคนรุ่นใหม่” (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ไม่ได้ตีพิมพ์)*. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ธีรารักษ์ โพธิสุวรรณ. (2552). ใน *ประมวลสาระวิชา บูรณาการวิชาชีพนิเทศศาสตร์ (หน่วยที่ 3)
นนทบุรี: สาขานิเทศศาสตร์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช*.
- ณัฐการ์ต์ พ่อค้าและปภัสสะรา เจริญงำ. (2556) *ความรู้ ความเข้าใจ และความพึงพอใจที่มีต่อ
ภาพลักษณ์องค์กรสีเขียวของประชาชนเขตกรุงเทพมหานคร*. (รายงานการวิจัยคณะ
วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปกร. สืบค้นจาก www.info.ms.su.ac.th/sums02/Pdfol/2556/gb/23.PDF. วันที่ 16 มิถุนายน 2561.
- นงลักษณ์ หล้าทุม. (2552). *การส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนพระ
ปริยัติธรรมวัดศรีวิชัยนาราม แผนกสามัญศึกษา ตำบลกุดป่อง อำเภอเมือง จังหวัดเลย.
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*.
- นุชบา สุธีธร. (2557). *ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร*. (หน่วยที่ 8). ทฤษฎีการสื่อสาร
ภายในบุคคลและระหว่างบุคคล. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

- บุหงา สุวรรณสังข์. (2553). *กลวิธีการสื่อสารในการบรรยายธรรมะของพระมหาสมปองตาลปู้โต*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสาร และการพัฒนา. มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ประภารัตน์ แสนประสิทธิ์. (2556). *ผลของการใช้แนวการสอนแบบผูกเป็นเรื่องราว (Storyline Approach) เพื่อพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และพฤติกรรมด้านคุณธรรมจริยธรรม สำหรับนักเรียนระดับปฐมวัย*. กรุงเทพฯ.
- ประเสริฐ ดิทยาภ. (2551). *ความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มีต่อ โครงการ โรงเรียนสองภาษาของ โรงเรียนเทศบาล 6 นครเชียงราย*. การบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- ประภัสร์วรกิจ ปัดภัย. (2550). *ความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนา จริยธรรม : กรณีศึกษาการอบรมเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม (ค่ายพุทธบุตร) วัดป่าคอนชาตุ ตำบลยางสง อำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ประทุม ฤกษ์กลาง. (2551). *ยุทธศาสตร์การวางแผนการประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*: กรุงเทพฯ.
- ประทุม ฤกษ์กลาง. (2558). “หลักการสื่อสารตามแนวพระพุทธศาสนา”. (Buddhist Human Communication Principles). สืบค้นวันที่ 12 ธันวาคม 2560 จาก (<http://dspace.bu.ac.th/bitstream/123456789/939/1/savadee.wisa.pdf>).
- ปริญญา เห็นสุข. (2549). *การสื่อสารและการจัดเกลาทางสังคมด้านคุณธรรมจริยธรรม ของนิสิต นักศึกษาระดับอุดมศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์/ กรุงเทพฯ.
- เพ็ญพักตร์ ศิริไตรรัตน์. (2552). *การวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารในนิตยสารแฟชั่นสตรี*. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สื่อศิลปะและการออกแบบสื่อ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2531). *เทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาสมพร สุวรรณคำ. (2547). *กระบวนการสื่อสารในการสอนกรรมฐานของพระธรรมวิสุทธิ-กวี (พิจิตร ฐิตวณ โณ)*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญามหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- พระมหาสุนทร สุนตโร (แก้วขวาน้อย). (2547). *การศึกษาความพึงพอใจต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา สาขาการครุศาสตรมหาบัณฑิต*. บริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.

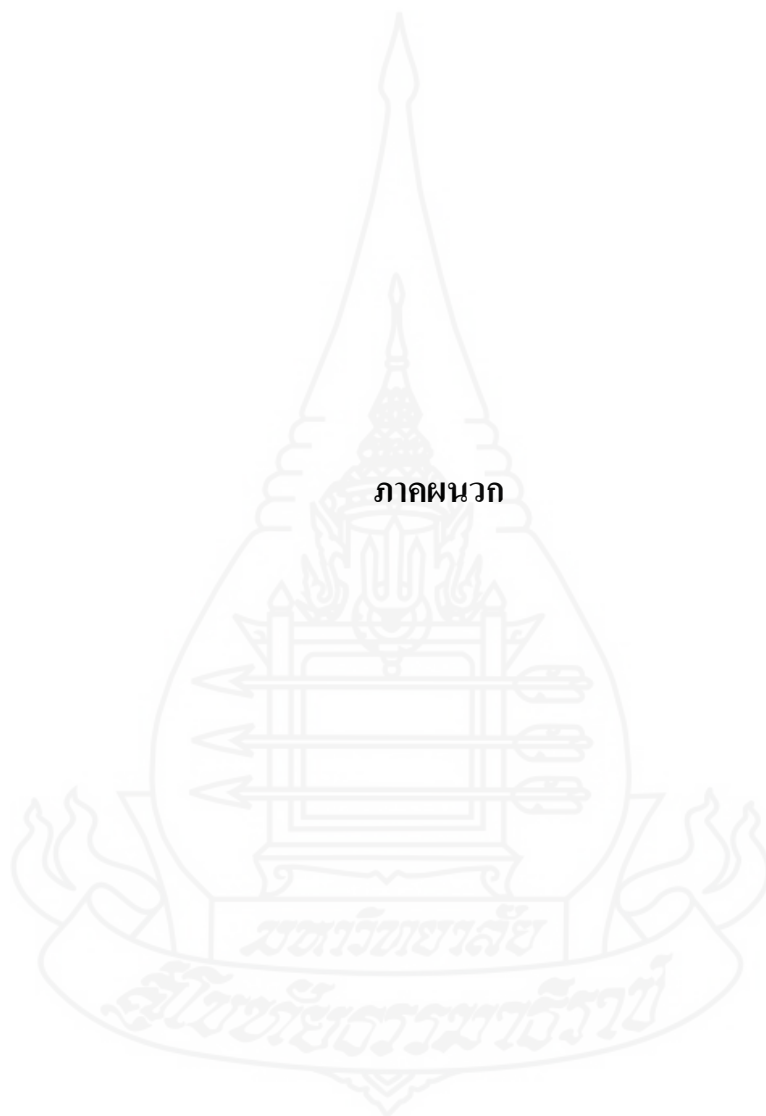
- พระมหาสุวัฒน์ เพ็ชรรักษา. (2556). กลยุทธ์การสื่อสารธรรมะเพื่อพัฒนาเยาวชน กรณีศึกษาค่าย
คุณธรรมและศูนย์ การเรียนรู้พระพุทธศาสนาในพุทธมณฑล. (วิทยานิพนธ์ ปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการสื่อสารและการพัฒนา).
บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- พระมหาอุทิศ กวีวิโส (แหวสะบก). (2555). การศึกษาความพึงพอใจต่อการปลูกฝังคุณธรรม
จริยธรรมของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาโรงเรียนสังกัดเทศบาลนครนนทบุรี.
(วิทยานิพนธ์ปริญญา พุทธศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยมหาจุฬ
าลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์ เพื่อการพัฒนาสังคม :
สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พิชิต วรรณราช. (2549). ทศนคติของผู้นำชุมชนที่มีต่อบทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการ
อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติดอยหลวง แผนปฏิบัติการประจำปี
ส่วนอุทยานแห่งชาติสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 8 (ขอนแก่น) กรมอุทยานแห่งชาติ
สัตว์ป่า. ขอนแก่น.
- ภัสวดี นิติเกษตรสุนทร. (2556). “ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการสื่อสารและพฤติกรรมสื่อสาร”
เอกสารประกอบการสอนชุดวิชาทฤษฎีและพฤติกรรมสื่อสาร. (หน่วยที่ 1). พิมพ์
ครั้งที่ 11. สาขานิเทศศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
_____. (2557). ใน *ประมวลสาระชุดวิชา ปรัชญานิเทศศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร*
(หน่วยที่ 3). แนวคิดหลักด้านการสื่อสาร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
ภาษาเพื่อการสื่อสาร. (2560). สืบค้นวันที่ 25 มกราคม 2560 จาก [http://www.ipesp.ac.th/learning/
Thai/chaptet1-1.html](http://www.ipesp.ac.th/learning/Thai/chaptet1-1.html).
- มัลลิกา คณานุรักษ์. (2547). *จิตวิทยาการสื่อสารของมนุษย์*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- มุกิตา เจิงกลิ่นจันทร์. (2550). *การสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระสงฆ์ตามความต้องการของ
นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ไม่ได้ตีพิมพ์).
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- ยุบล เบ็ญจรงค์กิจ. (2554). *การวางแผนและการประเมินผลการสื่อสารเชิงกลยุทธ์*. คณะนิเทศ
ศาสตร์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- ยุทธนา สุดาคำ. (2555). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม: กรณีศึกษาบ้านป่าสักงาม ตำบลดวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ดจังหวัดเชียงใหม่*. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เริงวิทย์ ชีรประสาธน์. (2548). *กลยุทธ์การสื่อสารในการเป็นวิทยากรฝึกอบรม*. สาขาวิชานิเทศศาสตร์. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- รอรอง พนธรา. (2550). *ความพึงพอใจของชาวไร่ฮ้อยต่อการบริการของฝ่ายไร่ บริษัทน้ำตาลไทยเอกลักขณ์ จำกัด จังหวัดอุดรธานี*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- ลำควน เรือนโนวา. (2552). *ความรู้ความเข้าใจและปัญหาในการปฏิบัติตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในเขตอำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- วลีฐพัชร วาฤทธิ และคณะ. (2557). *รูปแบบการสื่อสารด้านพุทธศาสนาสู่คนรุ่นใหม่ในประเทศไทยยุคปัจจุบัน*. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา.
- วัชชัย ดวงไทย. (2556). *ศึกษาเรื่องกระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะของพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว. วชิรเมธี)*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วัดไทรงาม (ป่า). (2558). *แบบรายงานผลการดำเนินงานสำนักปฏิบัติธรรม ประจำจังหวัดกำแพงเพชร แห่งที่ 1. ประจำปี 2558*.
- ศาวดี วิสารทวิศิษฎ์. (2555). *ความสัมพันธ์ระหว่างการเปิดรับสื่อธรรมะกับความรู้เกี่ยวกับหลักคำสอน ความเชื่อในพระพุทธศาสนา และการกระทำความดีตามแนวพระพุทธศาสนาของประชาชนในเขตกรุงเทพมหานคร*. (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทสาขานิเทศศาสตรมหาบัณฑิต ไม่ได้ตีพิมพ์). มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, กรุงเทพฯ.
- ศิริพร เพิ่มผล. (2551). *ความพึงพอใจของผู้ปกครองนักเรียนต่อการบริหารงานสถานศึกษาสังกัดเทศบาลเมืองน่าน: กรณีศึกษาโรงเรียนสามัคคีวิทยาคาร (เทศบาลบ้านพระเนตร) การบริหารการศึกษา*. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- สุทธพร รัตนกุล. (2551). *อารยธรรมกับการสื่อสาร*. วิทยาลัยศาสนศึกษาและคณะศิลปศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ: เพชรรุ่งการพิมพ์จำกัด.
- สมนึก ภัททิยชนิ. (2551). *การวัดผลการศึกษา*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). ภาควิชาวิจัยและพัฒนาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. กาลสินธุ์: ประสานการพิมพ์.

- สุตวรกาญจน์ (สถาพร แนวพานิช). (2558). “ประสิทธิผลของ โครงการอบรมคุณธรรม
จริยธรรมค่ายพุทธบุตรวัดใหม่เจริญผล อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี”.
วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์, 1(2).
- อรรวรรณ ปิรันธน์โอวาท. (2554). การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและ
พันธ์ุพีช. จังหวัดขอนแก่น.
- อนงค์ลักษณ์ คะเนแน่น. (2555). แนวทางที่เหมาะสมของพระภิกษุในการเผยแผ่ธรรมะ
สำหรับเด็กและเยาวชนในกรุงเทพมหานคร. วัฒนธรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม.
- อนันต์ศักดิ์ สร้างคำ. (2554). ทฤษฎีการเรียนรู้ของบลูม. สืบค้นวันที่ 10 กันยายน 2560
จาก <https://sites.google.com/site/anansak2554/khxmud-phu-cad-tha>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์

โครงการวิจัยเรื่อง : การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดย นางสาววาสนา ยุทธชুম หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

- 1.1 ชื่อ – สกุล..... ฉายา.....
- 1.2 อายุ..... ปี
- 1.3 บวชมาแล้ว..... พรรษา
- 1.4 ตำแหน่งงานในการอบรม.....
- 1.5 การศึกษา/วิทยฐานะ.....
- 1.6 ประสบการณ์ในการอบรมหรือเป็นพระวิทยากร.....

ส่วนที่ 2 กระบวนการสื่อสารเพื่อการเผยแผ่ธรรมะของโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ผู้ส่งสาร.....

.....

สาร.....

.....

สื่อ.....

.....

ผู้รับสาร.....

ส่วนที่ 3 กลยุทธ์การสื่อสารการเผยแพร่ธรรมะ โครงการค่ายคุณธรรม จริยธรรมเด็ก และ
เยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ส่วนที่ 4 อุปสรรคของการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ธรรมะ โครงการค่ายคุณธรรม
จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

อนุโมทนาสาธุ

ภาคผนวก ข

แบบสอบถาม

แบบสอบถาม

โครงการวิจัยเรื่อง: การสื่อสารธรรมะผ่านโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชน
ของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร โดย นางสาววาสนา ยุทธชุม

แบบสอบถามนี้เป็นส่วนหนึ่งตามหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ผู้วิจัยขอความร่วมมือจากท่าน กรุณาตอบแบบสอบถามให้สมบูรณ์ข้อมูลที่ท่านตอบจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งสำหรับงานวิจัยเพื่อนำไปพัฒนาโครงการอบรมค่ายธรรมะของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร ขอขอบคุณในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้

คำชี้แจง: โปรดกาเครื่องหมาย/ และเติมคำลงในช่องว่างตามความเป็นจริง

ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. เพศ () ชาย () หญิง
2. อายุ ปี
3. ระดับการศึกษา
() มัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1 - ม.3) () มัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.4 - ม.6)
() ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปี1 - ปี3)

ส่วนที่ 2 ความรู้ในเนื้อหาของธรรมะของผู้เข้ารับการอบรมโครงการค่ายอบรมคุณธรรม จริยธรรมเด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

เนื้อหา	ใช่	ไม่ใช่
1. การกราบแบบเบญจภาคีประดิษฐ์ ใช้สำหรับกราบพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์		
2. เมื่อพระสงฆ์เดินมาถึงศาสนพิธี ถ้าเรานั่งเก้าอี้อยู่ ควรลุกขึ้นยืนรับ เมื่อท่านเดินผ่านมาตรงหน้า นิยมน้อมตัวลงยกมือไหว้ เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว จึงนั่งลงตามเดิม		
3. การทำบุญตักบาตร คือการฝึกสมาธิและการเจริญภาวนา เพราะถือว่าเป็นวัฒนธรรมของชาวพุทธ		

เนื้อหา	ใช่	ไม่ใช่
2. การคบเพื่อนที่ดี ช่วยให้ส่งเสริมการเรียนรู้ได้ดีและสามารถอยู่ 3. ร่วมกับผู้อื่นด้วยความสุขสวัสดิ		
4. การเป็นผู้สนใจในการเรียนศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรม คำสอน อย่างเคร่งครัดจะช่วยให้รู้และบรรลุพระอรหันต์ในที่สุด		
5. เห็นลูกสุนัขหลงทางมาและนำมาเลี้ยงจนกว่าเจ้าของมารับคืน ถือว่าเป็นคนดีมีเมตตาต่อสัตว์		
6. ลูกที่ทำความดีโดยประกาศให้สื่อรับรู้ถึงความดีที่ตนได้ปฏิบัติ ถือว่าเป็นการรักษาเกียรติยศและชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูล		
7. การซื้อสลากกินแบ่งรัฐบาล การเล่นหวยใต้ดินถือว่าเป็น อบายมุขในข้อการเล่นการพนัน เพราะถือว่าให้อีกฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดแพ้		
8. ตามคำสอนของพระการคัมสุราเมื่อตายไปจะตกนรกและเมื่อ เกิดใหม่จะเป็นบ้า		
9. การศึกษาให้รู้ผลเสียที่เกิดจากการเล่นการพนันไม่นำไปสู่ ความเสื่อม		
10. คนที่สูบบุหรี่คือคนที่ทำผิดศีลข้อ 5		
11. สมหมายคัมสุราจนเมาขาดสติไปประพาศผิดในกามกับหญิงอื่น ที่ไม่ใช่ภรรยาตนถือว่าสมหมายทำผิดศีล ข้อ 5 และข้อ 3		
12. การไหว้พระสวดมนต์แปลและฝึกนั่งสมาธิทุกวันสามารถ นำมาบริหารจิตและเจริญปัญญาในชีวิตประจำวันได้		
13. อิทธิบาท 4 คือ หนทางหรือรากฐานสู่ความสำเร็จ 4 ประการ ได้แก่ ถันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา		
14. การมีเงินมากและมีครอบครัว มีงานทำถือว่าความสูงสุดของชีวิต		

ส่วนที่ 3 ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการอบรมในโครงการค่ายอบรมคุณธรรมจริยธรรม
เด็กและเยาวชนของวัดไทรงาม (ป่า) จังหวัดกำแพงเพชร

ประเด็น	ระดับความพึงพอใจ				
	มากที่สุด (5)	มาก (4)	ปานกลาง (3)	น้อย (2)	น้อยที่สุด (1)
1. พระวิทยากรมีความรู้ในเรื่องที่บรรยาย					
2. พระวิทยากรมีเทคนิคการถ่ายทอดเนื้อหา ให้เข้าใจง่ายปฏิบัติตามง่าย					
3. พระวิทยากรสามารถตอบปัญหาได้ ชัดเจน					
4. กิจกรรมเวียนฐานธรรมะมีความ เหมาะสม					
5. กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะมีความ เหมาะสม					
6. การสวดมนต์ทำวัตรเช้า เย็น มีความ เหมาะสม					
7. การเดินจงกรมเจริญสติมีความเหมาะสม					
8. สามารถนำเนื้อหาที่อบรมนำไปใช้ ประโยชน์ได้					
9. พิธีเปิด – ปิด มีความเหมาะสม					
10. ระยะเวลาในการอบรมมีความเหมาะสม					
11. สถานที่สะอาดมีความเหมาะสม					
12. อาหารมีความเหมาะสม					

ข้อเสนอแนะ (หัวข้อที่ต้องการอบรมในครั้งต่อไป สถานที่ในการจัดอบรม และอื่น ๆ)

.....
.....

ขอขอบคุณเป็นอย่างสูง

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาววาสนา ยุทธชุม
วัน เดือน ปีเกิด	14 ธันวาคม 2528
สถานที่เกิด	3 หมู่ 7 ตำบลวังตะคร้อ อำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย
ประวัติการศึกษา	ศิลปศาสตรบัณฑิต (นิเทศศาสตร์) มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร ปี 2552
สถานที่ทำงาน	ศูนย์วิจัยวัคซีนเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล
ตำแหน่ง	ผู้ช่วยนักวิจัย

